

Nationaal Vrijheidsonderzoek 2026

Marije Oudejans (Centerdata)

Johan Siegert (Getoetst)

Sophie van den Bergh (Nationaal Comité 4 en 5 mei)

Matthijs Kuipers (Nationaal Comité 4 en 5 mei)

Joukje Swinkels (VU Amsterdam)

Fotografie : Ben Houdijk, Wietse Visser, Anne Reitsma

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	3
Inleiding	10
1. Nationale Herdenking 4 mei.....	12
2. Bevrijdingsdag 5 mei	23
3. De Tweede Wereldoorlog	36
4. Toekomst van 4 mei.....	40
5. Beleving van vrijheid	47
6. Verschillen tussen groepen.....	56
7. Diepte-interviews	86
8. Onderzoeksverantwoording.....	105

SAMENVATTING

TOELICHTING

Het Nationaal Vrijheidsonderzoek 2026 omvat: (1) een onderzoek onder de Nederlandse bevolking (de monitor), (2) een onderzoek onder een doelgroep van mensen die zelf of wier familie tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn vervolgd vanwege een Joodse achtergrond, en (3) een verdiepend onderzoek onder mensen die de Nationale Herdenking op 4 mei niet belangrijk vinden.

Hieronder volgt een samenvatting van de belangrijkste resultaten.

DRAAGVLAK 4 EN 5 MEI

De Nationale Herdenking wordt nog altijd bijzonder belangrijk gevonden. 79% vindt de herdenking belangrijk of heel belangrijk, dit is niet gewijzigd ten opzichte van vorig jaar (2025: 80%). De meeste mensen hechten ook (veel) waarde aan Bevrijdingsdag, ook al is deze dag met 71% net iets minder belangrijk voor de Nederlandse bevolking dan de herdenking. Voor mensen die (zelf of via familie) te maken hebben gehad met vervolging tijdens de Tweede Wereldoorlog vanwege een Joodse achtergrond is de Nationale Herdenking nog net iets belangrijker: 90% vindt de herdenking belangrijk, waarvan een groot deel zegt het heel belangrijk te vinden. Ook Bevrijdingsdag wordt binnen deze groep belangrijker gevonden ten opzichte van de rest van de bevolking: 82% vindt het vieren van de bevrijding op 5 mei (heel) belangrijk. Wanneer mensen in het monitoronderzoek wordt gevraagd of hun mening over de herdenking op 4 mei is veranderd het afgelopen jaar, geven de meeste aan dat deze onveranderd is (82%). Men geeft eerder aan de herdenking belangrijker te zijn gaan vinden (13%) dan minder belangrijk (5%). Redenen waarom men de herdenking belangrijker is gaan vinden hebben veelal betrekking op de actualiteit: de oorlogen die gaande zijn, toenemend antisemitisme. Mensen die de herdenking minder belangrijk zijn gaan vinden wijzen ook naar de actuele oorlogen: zij vinden dat het stilstaan bij de slachtoffers toch niets verandert, of hebben moeite met de houding van de overheid ten aanzien van de situatie in Gaza. Daarnaast vinden sommigen de Tweede Wereldoorlog te lang geleden.

SAMENVATTING

Men heeft op dezelfde manier stilgestaan bij de herdenking op 4 mei als het jaar daarvoor. De twee minuten stilte werden door 85% in acht genomen, 71% volgde de herdenking op de radio, tv of online. Mensen hebben veel verschillende motieven om op 4 mei stil te staan bij de Nederlandse slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog en alle oorlogssituaties daarna. De belangrijkste is dat men dankbaar is voor de mensen die voor onze vrijheid hebben gevochten (21% van de deelnemers die stilstaan bij 4 mei kiest dit als belangrijkste motivatie). Een ander veel gekozen motief is dat men wil stilstaan bij het belang van vrijheid en democratie (19%).

Als gekeken wordt naar wie men precies herdenkt, staat het Nederlandse oorlogsverleden bovenaan: 80% denkt vooral aan Nederlandse slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. Daarnaast herdenkt een bijna even groot aandeel (77%) alle slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog van alle nationaliteiten. 70% staat stil bij de Nederlandse slachtoffers van oorlogen na 1945.

In de diepte-interviews is met mensen die de herdenking niet belangrijk vinden ingegaan op waarom zij niet stilstaan bij de herdenking. Er kwamen verschillende redenen naar voren. De meest genoemde reden is dat de Tweede Wereldoorlog te ver weg voelt: ze hebben geen directe persoonlijke band omdat niemand in hun omgeving de oorlog heeft meegemaakt. Hierdoor voelt de herdenking voor hen als geschiedenis in plaats van iets wat hen persoonlijk raakt. Een tweede motief is dat de herdenking voor sommigen ongeloofwaardig is geworden. Zij ervaren een kloof tussen de boodschap "nooit meer" en het uitblijven van ingrijpen door westerse landen bij actuele conflicten zoals in Gaza, Oekraïne en Iran.¹ Dit leidt tot weerstand of cynisme. Daarnaast voelt een deel van de mensen, vooral degenen met familie die pas na de oorlog naar Nederland kwam, dat de herdenking niet "voor hen" is. Ze herkennen zich niet in het collectieve historische narratief waarop 4 mei is gebaseerd. Voor sommige deelnemers spelen religieuze redenen een rol. Met name deelnemers met een islamitische achtergrond geven aan dat herdenken volgens hun geloof anders vorm krijgt, waardoor een jaarlijkse ceremonie met rituelen als twee minuten stilte niet aansluit. Tot slot speelt mee dat sommige mensen simpelweg bezig zijn met hun dagelijkse leven. Door drukte en andere prioriteiten is niet herdenken geen bewuste keuze, maar is herdenken iets dat aan hen voorbijgaat.

¹ Op 28 februari 2026 voerden Israël en de Verenigde Staten een gezamenlijke aanval uit op Iran. Dit vond plaats vlak na het monitoronderzoek en was ten tijde van de diepte-interviews een zeer recente gebeurtenis.

Waar 4 mei in de eerste plaats draait om herdenken, staat 5 mei traditioneel in het teken van vieren. De dag wordt nog altijd breed beleefd: 80% van de Nederlanders ondernam iets of stond er op zijn minst bij stil. De redenen om stil te staan bij Bevrijdingsdag liggen in het verlengde van die voor de herdenking. De belangrijkste reden is dat men vindt dat we stil moeten staan bij het belang van vrijheid en democratie. De meeste mensen nemen niet deel aan een activiteit, maar staan wel stil bij de bevrijding (44%) of praten met anderen over het onderwerp (40%). Wat mensen het meest doen op 5 mei in het kader van Bevrijdingsdag is de vlag uithangen (36%) en de viering via radio, tv of online volgen (28%).

TOEKOMST VAN 4 MEI

De traditionele onderdelen van de Nationale Herdenking op 4 mei – de twee minuten stilte, daarna het zingen van het Wilhelmus, het halfstok hangen van de Nederlandse vlag, en de aanwezigheid van militairen en de kranslegging –, blijven veel mensen aanspreken. Mensen die zelf of van wie de familie te maken hebben gehad met vervolging tijdens de Tweede Wereldoorlog vanwege een Joodse achtergrond is gevraagd of er onderdelen zijn die men meer zou willen terugzien bij de herdenking. Hierop antwoordt ruim de helft dat ze zouden willen dat jongere generaties meer bij het programma worden betrokken. Ook meer toelichting op het wie en waarom we herdenken is gewenst, volgens zeker de helft van deze groep.

Er is verdeeldheid over de vraag of er tijdens de herdenking ook aandacht moet zijn voor huidige conflicten. Ongeveer de helft van de mensen in het monitoronderzoek vindt het passend om aandacht te besteden aan Oekraïne, Gaza en andere recente oorlogen, ruim een kwart neemt een neutraal standpunt in en tussen de 17% en 30% (afhankelijk van de oorlog waar het om gaat) is het oneens met aandacht voor andere oorlogen en conflicten. Mensen die zelf of wier familie te maken hebben gehad met vervolging vanwege een Joodse achtergrond, verschillen in deze discussie niet van de rest van de bevolking.

Van deze laatstgenoemde groep, mensen die zelf of wier familie te maken hebben gehad met vervolging vanwege een Joodse achtergrond, vindt ongeveer de helft dat er voldoende aandacht is voor verzetsslachtoffers (15% vindt van niet). Wel vindt 35% dat Roma- en Sinti-slachtoffers te weinig aandacht krijgen. Als het gaat over de aandacht voor Joodse vervolgingslachtoffers vindt 59% dat er op 4 mei voldoende aandacht voor is, terwijl ruim 20% dat niet vindt. Een derde van deze groep vindt dat er tijdens de herdenking ook ruimte mag zijn voor (klein)kinderen van NSB'ers die last hebben (gehad) van dit verleden. De grootste groep (45%) staat neutraal tegenover het idee van meer aandacht voor nabestaanden van NSB'ers.

SAMENVATTING

Van de mensen die geen aandacht willen voor actuele oorlogen op 4 mei, vindt een meerderheid (58%) wél dat deze conflicten belangrijk zijn om bij stil te staan, maar dan op een ander moment.

Het idee van meer aandacht voor actuele oorlogen en conflicten komt ook naar voren bij de diepte-interviews met mensen die de herdenking niet (zo) belangrijk vinden. Ze geven aan niet te willen dat de verhalen van mensen die op dit moment in oorlog leven de verhalen over de Tweede Wereldoorlog vervangen, maar denken dat die een waardevolle aanvulling kunnen zijn. Verder noemen enkele deelnemers bij de interviews dat het jaarlijks organiseren van de Nationale Herdenking in een andere plaats (buiten Amsterdam) meer betrokkenheid zou kunnen genereren. Het maakt het programma afwisselender als er ook ruimte wordt geboden aan lokale oorlogsverhalen. Daarnaast zijn er mensen die vinden dat de herdenking juist niet zou moeten worden aangepast, omdat de boodschap van de herdenking dan aan kracht zou verliezen.

Mensen die zelf of wier familie te maken hebben gehad met vervolging vanwege een Joodse achtergrond, vinden de ontsteking van het Bevrijdingsvuur het onderdeel van Bevrijdingsdag dat het meest aanspreekt (60% zegt dat het hen (erg) aanspreekt). De Bevrijdingsfestivals die op meerdere plekken in het land worden georganiseerd spreken daarnaast 56% van de mensen uit deze groep aan. Het hernoemen van Bevrijdingsdag in Dag van de Vrijheid is volgens de helft van de mensen die te maken hebben gehad met vervolging vanwege een Joodse achtergrond geen goed idee (46%). Wanneer 5 mei een vrije dag voor iedereen zou worden, zou een groot deel van deze groep daarachter staan (62%).

Uit het monitoronderzoek blijkt dat ongeveer de helft van de Nederlandse bevolking het belangrijk vindt dat de toegang tot de Bevrijdingsfestivals gratis blijft. Hierin is een afname te zien ten opzichte van vorig jaar: toen vond 59% dit belangrijk. Het behouden van het delen van kennis over vrijheid, democratie en mensenrechten op 5 mei is voor ruim driekwart van de mensen van belang (77%). Wel zien we hierin ook een lichte daling ten opzichte van 2025 (82%).

BELEVING VAN VRIJHEID

Bijna driekwart van de mensen (72%) vindt dat vrijheid in Nederland steeds minder vanzelfsprekend is, een lichte stijging ten opzichte van 2025 (70%). In vergelijking met vorig jaar is de beleving van vrijheid verder nauwelijks veranderd. Een groot deel (68%) denkt nog steeds dat mensen vergeten hoe belangrijk vrijheid is. Ruim de helft (56%) voelt dat zij in Nederland vrij zijn om hun eigen mening en overtuigingen te uiten.

Gaat het om de persoonlijke ervaring van vrijheid in het dagelijks leven in Nederland, dan zijn er ten opzichte van een jaar geleden geen verschillen zichtbaar in onder andere de mate waarin men zichzelf kan zijn, kan gaan en staan waar men wil en het gevoel dat men vrijuit zijn of haar eigen mening kan uiten. Wel ervaart men ten opzichte van 2025 iets meer discriminatie (37% ervaart redelijk tot voldoende *afwezigheid* van discriminatie in 2026, 41% in 2025).

Als het gaat om de wereldwijde problemen die spelen, maakt men zich net als vorig jaar het meest zorgen om oorlog (53%). De zorg over de opkomst van AI en de invloed van big techbedrijven is fors toegenomen: waar in 2025 één op de vijf zich hierover zorgen maakte, is dat nu één op de vier. Verder maakt men zich ten opzichte van vorig jaar meer zorgen over spanningen tussen bevolkingsgroepen (van 13% in 2025, naar 17% in 2026), evenals de schendingen van mensenrechten (van 11% in 2025 naar 16% in 2026).

Ten opzichte van 2024, toen in het Nationaal Vrijheidsonderzoek ook werd ingegaan op het thema vrijheid, hechten mensen in 2026 iets minder belang aan verschillende vrijheden. Een kleiner deel van de mensen geeft aan de vrijheid om te demonstreren belangrijk te vinden: dit percentage is gedaald van 76% (2024) naar 67% (2026). Ook het belang van de Nationale ombudsman is volgens de deelnemers afgenomen (van 70% naar 59%). Verder vinden minder mensen de uitzending van Nederlandse militairen belangrijk (van 55% in 2024 naar 48% in 2026), evenals de vrijheid van religie (van 80% naar 74%) en het verbod op discriminatie (van 86% naar 82%).

Sinds 2024 is het aandeel mensen dat vindt dat iedereen mag doen en laten wat hij wil zolang hij zich maar aan de wet houdt toegenomen (van 61% naar 67%).

VERSCHILLEN NAAR HERKOMST EN LEEFTIJD: 4 EN 5 MEI

Mensen met een migratieachtergrond verschillen over het algemeen van mensen zonder migratieachtergrond in hoe belangrijk zij de Nationale Herdenking op 4 mei vinden. De belangrijkste uitzondering zijn mensen met een Indonesische achtergrond: 81% vindt de herdenking (heel) belangrijk, dit is vergelijkbaar met mensen zonder migratieachtergrond (88%). Dat mensen met een migratieachtergrond minder belang hechten aan de Nationale Herdenking op 4 mei hangt onder andere samen met de mate van verbondenheid die men voelt met de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Van de mensen zonder migratieachtergrond voelt 61% zich verbonden met de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog; van de mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond is dit 16%.

Iets minder dan de helft van de mensen zonder migratieachtergrond zou aandacht voor Gaza tijdens de herdenking steunen, een derde neemt een neutraal standpunt in, en 22% is het oneens met aandacht voor Gaza op 4 mei. Onder mensen met een Indonesische achtergrond (66%) en een Turkse/Marokkaanse achtergrond (62%) is de steun voor aandacht voor Gaza op 4 mei duidelijk groter. Voor aandacht voor conflicten zoals in Soedan, Jemen en Syrië is de steun het grootst onder mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond (61%), tegenover 44% bij mensen zonder migratieachtergrond.

65-plussers steunen aandacht voor Gaza op 4 mei (60%) en andere oorlogen (54%) vaker dan jongere mensen. Van de 16–24-jarigen wenst slechts 38% aandacht voor andere oorlogen tijdens de herdenking op 4 mei; bijna een kwart is hier tegen. Bijna twee derde van de 65-plussers vindt aandacht voor Oekraïne op 4 mei een goed idee. Onder mensen tot 54 jaar is er minder steun voor dit idee (40–50%).

VERSCHILLEN NAAR HERKOMST EN LEEFTIJD: DE BELEVING VAN VRIJHEID

Voorals mensen met een Turkse, Marokkaanse, Antilliaanse of Surinaamse achtergrond ervaren op allerlei vlakken minder vrijheid dan mensen zonder migratieachtergrond. Het gaat dan bijvoorbeeld om vrijheid van religie, dit wordt minder ervaren door mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond (42% versus 69% zonder migratieachtergrond). Ook de afwezigheid van discriminatie wordt het minst ervaren door mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond (14%), tegenover 38% door mensen zonder migratieachtergrond.

65-plussers ervaren vrijwel alle vrijheden sterker dan jongere groepen. Als het gaat om de vrijheid van meningsuiting, voelt meer dan driekwart van de 65-plussers dat dit voldoende in hun persoonlijk leven aanwezig is, tegenover 56% van de 35-44 jarigen. Deze laatstgenoemde groep scoort ook het laagst op de mate waarin ze zichzelf kunnen zijn (62% versus 84% van de 65-plussers). Ruim vier op de vijf 65-plussers voelt zich doorgaans gelukkig en tevreden. Onder jongere leeftijdsgroepen schommelt dit percentage tussen de 63% en 72%.

INLEIDING

ONDERZOEKSPOPULATIE

Het Nationaal Vrijheidsonderzoek bestaat in 2026 uit drie delen. Hierbij werden de volgende groepen onderzocht:

- **De Nederlandse bevolking.** Deze groep is onderzocht door de monitorvragenlijst van het Nationaal Vrijheidsonderzoek jaarlijks voor te leggen aan dezelfde panelleden (n=1.199).
- **Mensen die zelf of van wie de familieleden tijdens de Tweede Wereldoorlog werden vervolgd door de Duitse bezetter vanwege een Joodse achtergrond.** In dit rapport wordt deze groep aangeduid als 'de doelgroep': een selectie van panelleden die eerder hebben aangegeven dat zijzelf of hun familie tijdens de Tweede Wereldoorlog werden vervolgd (n=76).
- **Mensen die de Nationale Herdenking op 4 mei niet belangrijk vinden.** Hierbij werden telefonische diepte-interviews afgenomen met panelleden die in de monitorvragenlijst hadden aangegeven dat ze de herdenking op 4 mei (helemaal) niet belangrijk vinden (n=14).

Een uitgebreide beschrijving van de benadering en samenstelling van deze groepen staat in hoofdstuk 8: de onderzoeksverantwoording.

PERIODE VAN DATAVERZAMELING

De vragen voor dit onderzoek zijn in februari 2026 in het LISS panel afgenomen en gaan onder andere over de Nationale Herdenking en Bevrijdingsdag 2025. De vragenlijstdata voor dit onderzoek zijn verzameld in de periode van 2 tot en met 24 februari 2026. De diepte-interviews zijn afgenomen van 9 t/m 18 maart.

LEESWIJZER

In de eerste twee hoofdstukken staat beschreven hoe men de Nationale Herdenking op 4 mei en Bevrijdingsdag op 5 mei van vorig jaar heeft beleefd, of men bij de dagen heeft stilgestaan en op welke wijze. Waar mogelijk worden resultaten vergeleken met die van de vorige metingen.

Naast de vaste vragen over de Nationale Herdenking op 4 mei en Bevrijdingsdag op 5 mei worden elk jaar wisselende vragen voorgelegd. In 2026 zijn verder vragen voorgelegd over de kennis die men heeft over de Tweede Wereldoorlog, en de verbondenheid die men met de oorlog voelt. Deze resultaten staan beschreven in hoofdstuk 3.

Tevens is gevraagd welke onderdelen men meer of minder wil terugzien bij de Nationale Herdenking, in welke mate men vindt dat er voldoende aandacht is voor specifieke groepen van oorlogsslachtoffers en of men vindt dat er op 4 mei aandacht moet zijn voor oorlogen buiten de Tweede Wereldoorlog. Dit staat beschreven in hoofdstuk 4: De toekomst van 4 mei.

De resultaten van de doelgroep (mensen die zelf of van wie de familie te maken hebben gehad met vervolging vanwege een Joodse achtergrond) staan beschreven in het eerste hoofdstuk over de Nationale Herdenking, het tweede hoofdstuk over Bevrijdingsdag, en het vierde hoofdstuk over de toekomst van 4 mei. De figuren die uitsluitend betrekking hebben op deze onderzoeksdoelgroep zijn te herkennen aan de roze achtergrond.

Hoofdstuk 5 gaat over de beleving van vrijheid en omvat de antwoorden op vragen die jaarlijks of om het jaar worden gesteld over vrijheid.

In het zesde hoofdstuk worden de verschillen tussen groepen (leeftijd en herkomst) beschreven, aan de hand van een selectie van de vragen uit het onderzoek van 2026.

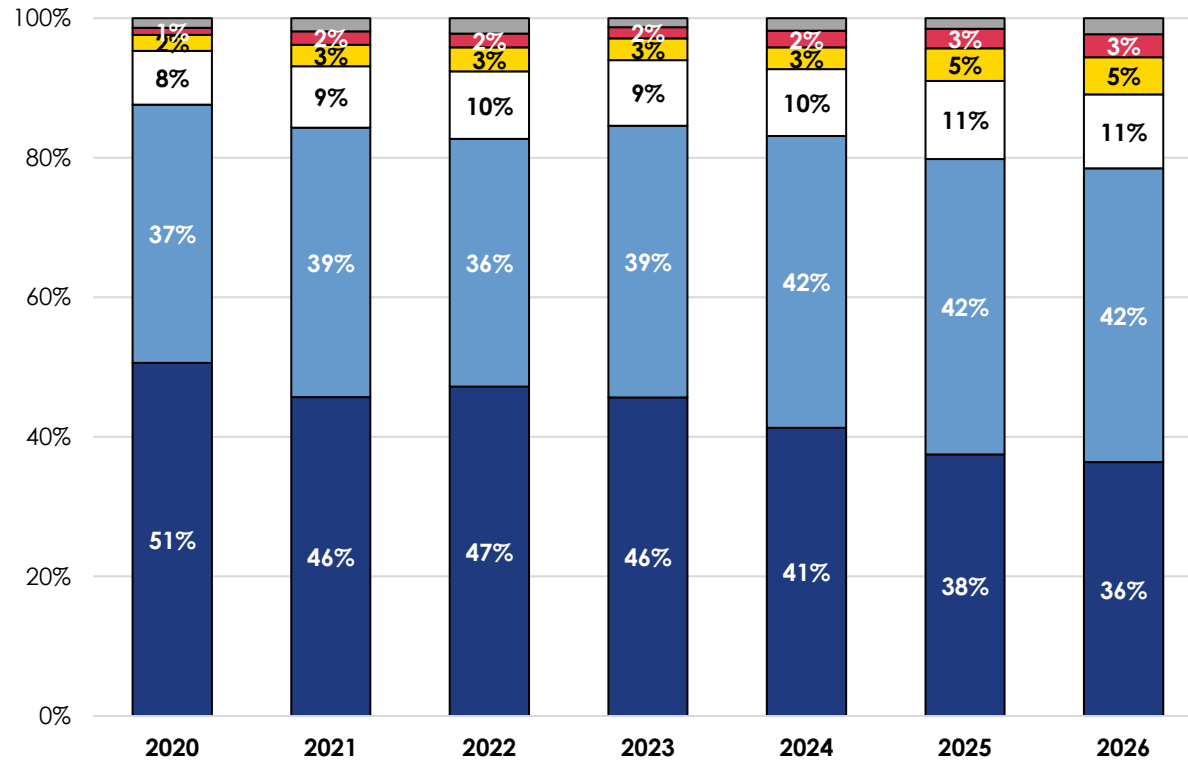
De resultaten van de diepte-interviews staan beschreven in het zevende hoofdstuk. Het doel van deze interviews was om meer inzicht te krijgen in de achterliggende redenen waarom mensen niet (of minder dan voorheen) stilstaan bij de Nationale Herdenking.

Tot slot is er een onderzoeksverantwoording opgenomen met daarin een overzicht van de respons en de samenstelling van de steekproef. Hierin staan tevens meer details over de samenstelling van de groepen wat betreft onder andere opleiding, leeftijd en herkomst.

1. NATIONALE HERDENKING 4 MEI

Hoe belangrijk vindt u de jaarlijkse Nationale Herdenking op 4 mei?

■ Heel belangrijk ■ Belangrijk □ Niet belangrijk, niet onbelangrijk ■ Niet zo belangrijk ■ Helemaal niet belangrijk ■ Ik weet het niet

BRON: ALLE RESPONDENTEN

BELANG NATIONALE HERDENKING

Op de vraag hoe belangrijk men de Nationale Herdenking vindt, geven 4 op de 5 mensen aan dat ze de herdenking op 4 mei belangrijk of heel belangrijk vinden (79%*). Net als vorig jaar geeft 8% aan de herdenking (helemaal) niet belangrijk te vinden.

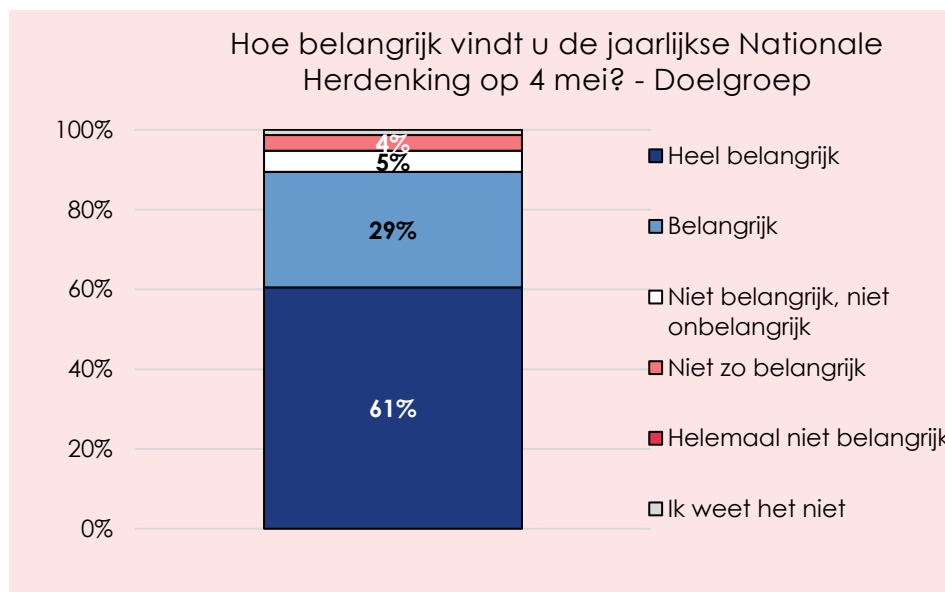
VERGELIJKING 2020 - 2026

Vanaf 2020 werd een daling zichtbaar in het aandeel dat aangaf de Nationale Herdenking op 4 mei *heel belangrijk* te vinden. Nu, in 2026, is dit aandeel nog steeds ruim een derde (36%). Ten opzichte van 2025 is het aandeel dat de herdenking heel belangrijk vindt niet afgenomen.

Binnen leeftijdsgroepen en herkomstgroepen is geen verandering zichtbaar als het gaat om het draagvlak voor 4 mei.

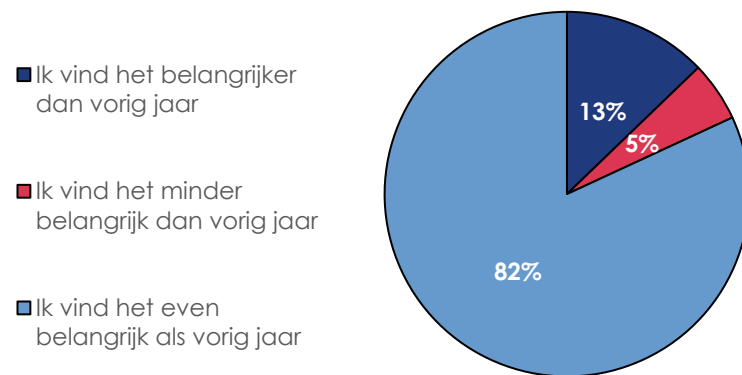
* Dit percentage is berekend op basis van niet-afgeronde waarden; de weergegeven percentages in de figuur zijn afgerond op hele procenten.

Mensen die zelf of van wie de familie te maken hebben gehad met vervolging vanwege een Joodse achtergrond hechten veel waarde aan de jaarlijkse Nationale Herdenking. 90% vindt de herdenking in zekere mate belangrijk; 61% zelfs heel belangrijk. Een kleine groep vindt de herdenking niet belangrijk en niet onbelangrijk (5%), niet zo belangrijk (4%) of weet het niet (1%).

BRON: PANELLEDEN DIE ZELF OF WIER FAMILIELEDEN TE MAKEN HEBBEN GEHAD MET VERVOLGING TIJDENS DE TWEDE WERELDOORLOG VANWEGE EEN JOODSE ACHTERGROND

Is uw mening over het belang van de Nationale Herdenking op 4 mei het afgelopen jaar veranderd?

BRON: ALLE RESPONDENTEN

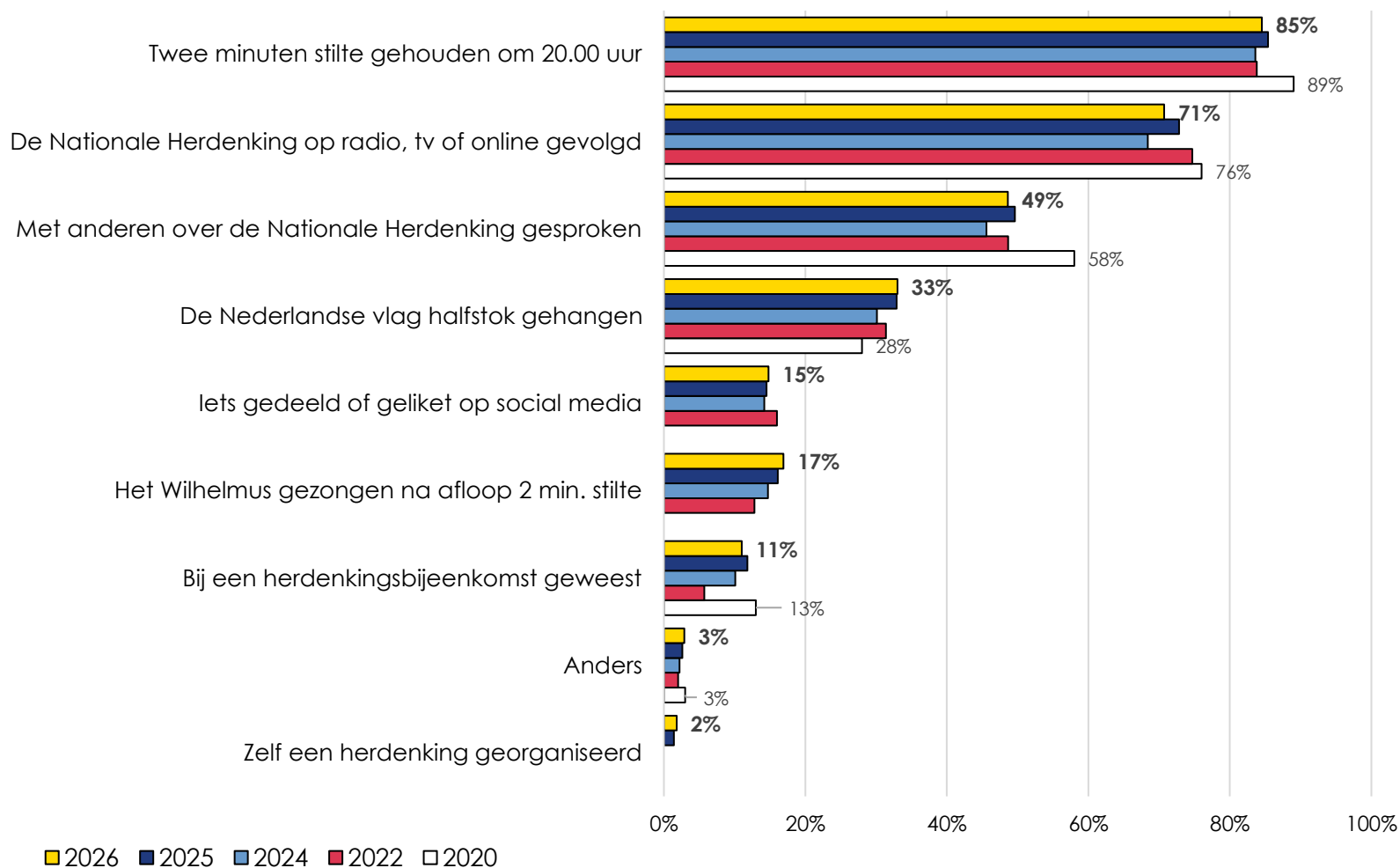
Een klein deel (5%) vindt de herdenking *minder belangrijk* dan vorig jaar. Als reden hiervoor geven zij dat vanwege de vele oorlogen de betekenis van 4 mei wat verloren gaat. Of dat het stilstaan bij 4 mei toch geen invloed heeft op de huidige stand van zaken in de wereld. Enkele mensen hebben moeite met de houding van de Nederlandse overheid ten aanzien van de situatie in Gaza. Anderen hebben er persoonlijk niet zoveel tijd (meer) voor gezien hun drukke leven, of vinden de Tweede Wereldoorlog te lang geleden.

WAAROM BELANGRIJKER?

Voor de meeste mensen geldt dat hun mening over de Nationale Herdenking het afgelopen jaar niet is veranderd (82%). Het deel dat aangeeft de herdenking belangrijker te zijn gaan vinden (13%) is groter dan het deel dat de herdenking nu minder belangrijk vindt (5%). Het zijn veelal mensen in de categorie 'heel belangrijk' die zeggen dat ze de herdenking nog *belangrijker* zijn gaan vinden.

Als reden hiervoor noemt men de actualiteit: de ontwikkelingen in de wereld, oorlogen en de dreiging die daarvanuit gaat en toenemend antisemitisme. Men heeft het gevoel dat vrijheid niet meer zo vanzelfsprekend is. Ook noemen enkele mensen dat ze nu beter geïnformeerd zijn, bijvoorbeeld door een bezoek aan een voormalig concentratiekamp.

Hoe heeft u vorig jaar stilgestaan bij de Nationale Herdenking?

BRON: ALLE RESPONDENTEN

PARTICIPATIE NATIONALE HERDENKING 4 MEI

Net als in de jaren daarvoor werd de Nationale Herdenking op 4 mei 2025 gestart met de 4 mei-voordracht in De Nieuwe Kerk in Amsterdam, dit jaar door oud-presentator Philip Freriks. Om 20.00 uur was het twee minuten stil, waarna koning Willem-Alexander en koningin Máxima namens de Nederlandse bevolking een krans legden bij het Nationaal Monument op de Dam. Het thema van de herdenking op 4 mei 2025 was '80 jaar vrijheid'.

Een ruime meerderheid van de mensen is op 4 mei om 20.00 uur 2 minuten stil (85%). Dit is onverminderd hoog ten opzichte van het jaar daarvoor (2025: 85%). Het aandeel dat op de één of andere manier stilstaat bij de herdenking op 4 mei bedraagt 89% (2025: 90%). De Nationale Herdenking werd voornamelijk via radio, tv of online gevolgd (71%). Ongeveer de helft gaf aan met anderen over de herdenking te hebben gesproken (49%). 11% was zelf bij een herdenkingsbijeenkomst, 2% heeft zelf een herdenking georganiseerd. Andere manieren om stil te staan bij de herdenking die werden genoemd waren onder meer het leggen van bloemen bij een monument, deelname aan een herdenkingsoptocht, een bezoek aan de kerk (4 mei 2025 viel op een zondag), of het geven van uitleg aan jongeren over het belang van de herdenking.

Ten opzichte van het jaar daarvoor is de participatie aan 4 mei op alle onderdelen stabiel gebleven.

NATIONALE HERDENKING 4 MEI

BELANGRIJKSTE REDENEN OM STIL TE STAAN BIJ DE NATIONALE HERDENKING	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Ik vind het belangrijk om stil te staan bij de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog	95%	96%	95%	95%	94%	94%	94%
Uit dankbaarheid voor de mensen die voor onze vrijheid hebben gevochten	94%	94%	93%	93%	92%	93%	93%
Omdat we de Tweede Wereldoorlog niet moeten vergeten	93%	93%	92%	93%	92%	93%	93%
Omdat de Tweede Wereldoorlog een belangrijk deel van ons verleden is	93%	93%	94%	94%	92%	93%	92%
Ik vind het belangrijk om stil te staan bij het belang van vrijheid en democratie ²	95%	95%	95%	95%	94%	95%	90%
Ik vind het belangrijk om stil te staan bij slachtoffers van oorlogen die na de Tweede Wereldoorlog plaatsvonden	88%	89%	87%	88%	84%	84%	85%
Het is een moment om te realiseren wat écht belangrijk is in het leven	83%	83%	83%	82%	81%	83%	83%
Het is mijn manier om aan te geven dat ik nooit meer oorlog wil	78%	78%	80%	78%	76%	80%	79%
Omdat het zo hoort	67%	64%	62%	62%	69%	64%	66%
De activiteiten en rituelen op 4 mei spreken mij aan	68%	70%	69%	68%	69%	63%	65%
Uit angst dat zoiets weer kan gebeuren	45%	47%	53%	57%	58%	64%	64%
Ik ben geïnteresseerd in de Tweede Wereldoorlog	64%	65%	68%	67%	66%	65%	63%
Ik vind het belangrijk vanwege de oorlog in Oekraïne	--	--	--	53%	49%	56%	58%
Ik vind het belangrijk vanwege de oorlog in het Midden-Oosten						47%	52%
Ik ken persoonlijk mensen die slachtoffer zijn/waren van oorlog en vind het daarom belangrijk	35%	34%	37%	35%	34%	35%	34%

BRON: RESPONDENTEN DIE VORIG JAAR OP 4 MEI HEBBEN STILGESTAAN BIJ DE NATIONALE HERDENKING

² 'En democratie' is in 2026 aan deze reden toegevoegd.

Waarom heeft men stilgestaan bij de Nationale Herdenking op 4 mei?

Aan de deelnemers van het onderzoek zijn 15 mogelijke redenen voorgelegd waarom men kan stilstaan bij de Nationale Herdenking op 4 mei. Twee derde van de deelnemers die stilstaat bij 4 mei geeft aan dat meer dan 10 van de redenen van toepassing zijn. Dat *men het belangrijk vindt om stil te staan bij de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog (94%)*, dat *men dankbaar is voor de mensen die voor de vrijheid van Nederland hebben gevochten (93%)*, dat *de Tweede Wereldoorlog niet vergeten mag worden (93%)*, dat *de Tweede Wereldoorlog een belangrijk deel is van ons verleden (92%)* en dat *men wil stilstaan bij het belang van vrijheid (90%)* zijn voor bijna alle mensen die herdenken belangrijke motieven.

Wanneer we mensen vragen wat de allerbelangrijkste reden is om stil te staan bij de Nationale Herdenking, dan komt daaruit naar voren:

1. Uit dankbaarheid voor de mensen die voor onze vrijheid hebben gevochten (21%).
2. Ik vind het belangrijk om stil te staan bij het belang van vrijheid en democratie (19%).
3. Ik vind het belangrijk om stil te staan bij slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog (13%).
4. Omdat we de Tweede Wereldoorlog niet moeten vergeten (10%).

De overige redenen werden door minder dan 10% op de eerste plaats gezet.

Enkele citaten van mensen die een andere reden noemen om stil te staan bij de Nationale Herdenking:

“Wat er nu in Amerika gebeurt, met ICE en deportaties van migranten.”

“Met extreemrechts (PVV-BBB-VVD kabinet) aan de macht vond ik het extra belangrijk.”

“Dat ik zelf ook slachtoffer ben, heb daardoor geen vader gekend.”

Waarom staat niet iedereen stil bij de Nationale Herdenking?

De meeste mensen staan, op een bepaalde manier, stil bij de Nationale Herdenking op 4 mei. Er is ook een groep mensen die niet stilstaat bij de Nationale Herdenking. Dit is in 2026 ongeveer 11% van de bevolking en dit is niet anders ten opzichte van het jaar daarvoor.

De groep mensen die niet stilstond bij de Nationale Herdenking is gevraagd om aan te geven waarom zij dit niet doen.

De belangrijkste redenen om dit niet te doen, waren:

1. De rituelen op 4 mei spreken mij niet aan (65%).
2. Ik voel me niet aangesproken door het programma op 4 mei (60%).
3. Ik voel me niet aangesproken door het verhaal dat verteld wordt op 4 mei (51%).

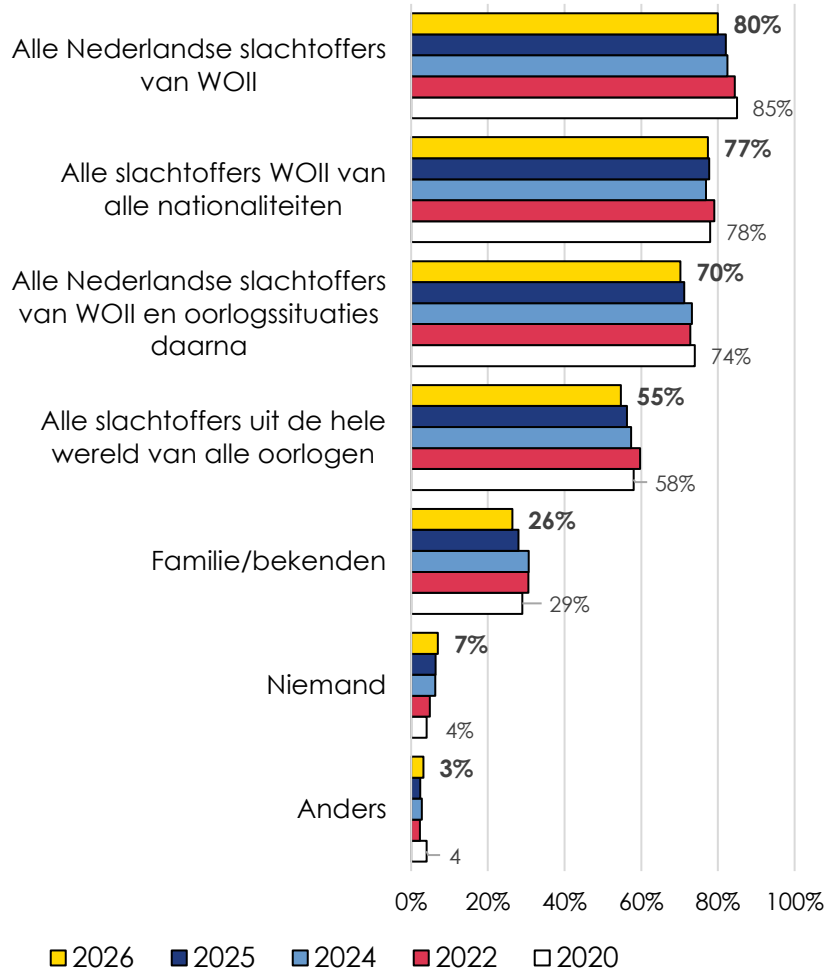
Dit betreft dezelfde top 3 van redenen als vorig jaar. Naast deze redenen noemt ook de helft van de mensen die niet herdenken dat ze vinden dat er al genoeg aandacht is voor de Tweede Wereldoorlog. Eveneens geeft de helft aan dat ze het niet interessant vinden. 44% vindt dat de herdenking te weinig over actuele conflicten en oorlogen gaat, zoals in Oekraïne en Gaza. Ook de reden dat *herdenken zinloos is als vandaag de dag nog steeds oorlogen plaatsvinden* wordt door een even grote groep genoemd. Verder vindt 42% de Tweede Wereldoorlog te lang geleden. Andere redenen werden door minder dan 40% van de deelnemers die niet herdenken gekozen.

Enkele citaten van mensen die niet herdenken:

“Vanwege mijn geloofsovertuiging vier ik geen nationale feestdagen.”

“Ik ben in een land buiten Europa opgegroeid. 4 mei is niet iets van mijn jeugd.”

Wie herdenkt u op 4 mei?

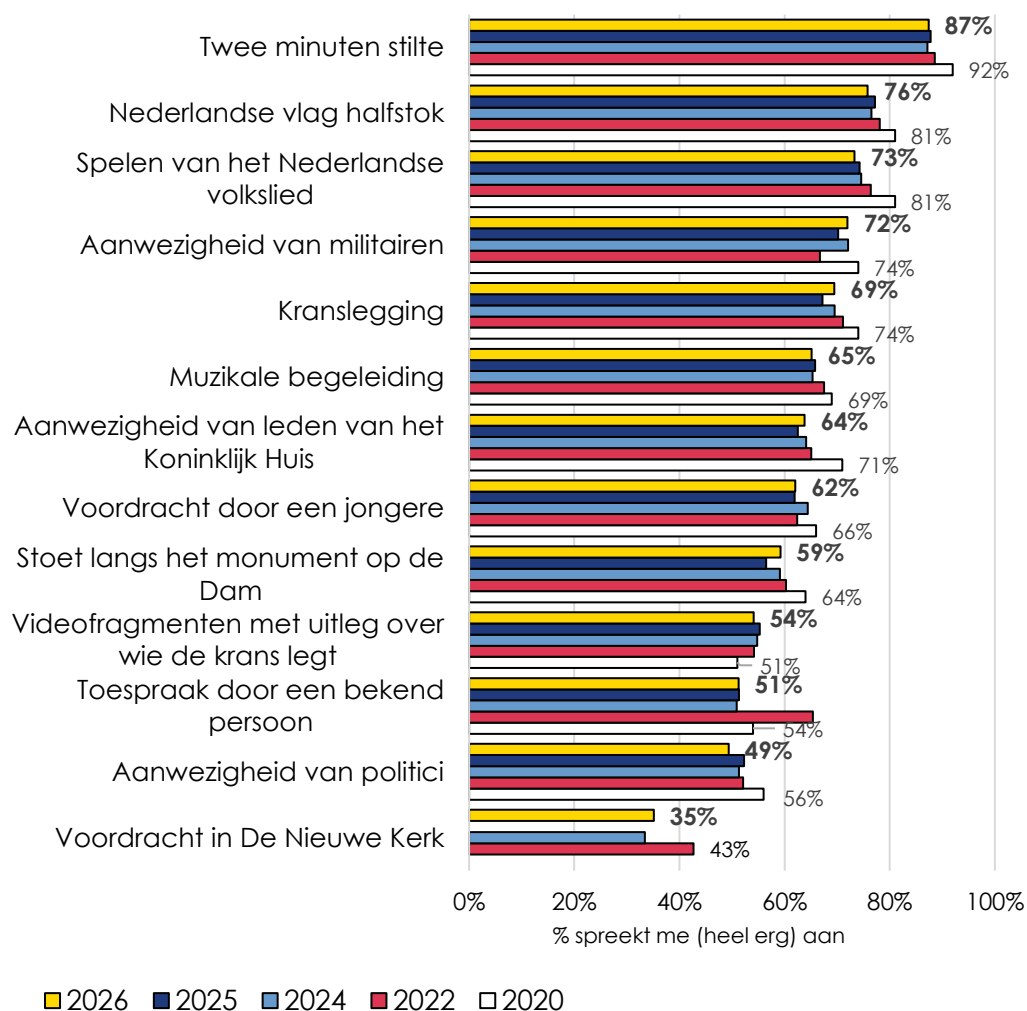

WIE WORDT HERDACHT?

Tijdens de Nationale Herdenking op 4 mei herdenken mensen vooral de Nederlandse slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog (80%), maar ook alle slachtoffers van de oorlog ongeacht de nationaliteit (77%) en alle Nederlandse slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog en alle oorlogen daarna (70%). Ruim de helft van de mensen denkt aan alle slachtoffers uit de hele wereld van alle oorlogen (55%). Ten opzichte van vorig jaar zien we geen verschillen in wie er in welke mate wordt herdacht.

BRON: ALLE RESPONDENTEN

Welke onderdelen van 4 mei spreken u aan?

WELK ONDERDEEL SPRAK AAN?

De twee minuten stilte is met afstand het onderdeel dat de meeste mensen aanspreekt (87%). Veel van de bestaande onderdelen van de jaarlijkse Nationale Herdenking op de Dam spreken ten minste de helft van de mensen aan.

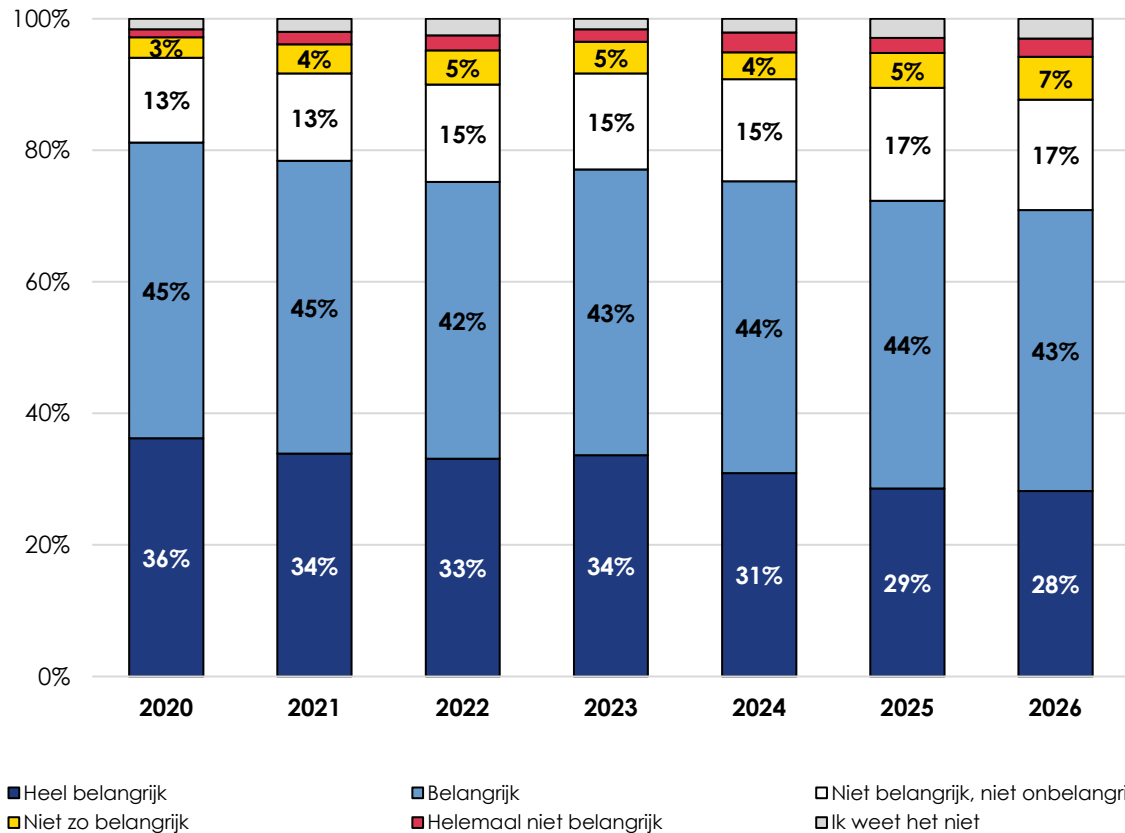
Ten opzichte van vorig jaar zijn de verschillen heel klein. Er is een kleine stijging zichtbaar in de waardering van de aanwezigheid van militairen (72%; 2025: 70%), en ook bij de kranslegging (69%; 2025: 67%), de aanwezigheid van leden van het Koninklijk Huis (64%; 2025: 63%) en de stoet langs het monument op de Dam (59%; 2025: 57%).

BRON: ALLE RESPONDENTEN

2. BEVRIJDINGSDAG 5 MEI

Hoe belangrijk vindt u de jaarlijkse Bevrijdingsdag op 5 mei?

BRON: ALLE RESPONDENTEN

BELANG BEVRIJDINGSDAG

71% vindt de jaarlijkse Bevrijdingsdag op 5 mei (heel) belangrijk. Iets minder dan 1 op de 10 mensen (9%) vindt Bevrijdingsdag (helemaal) niet belangrijk.

VERGELIJKING 2020 - 2026

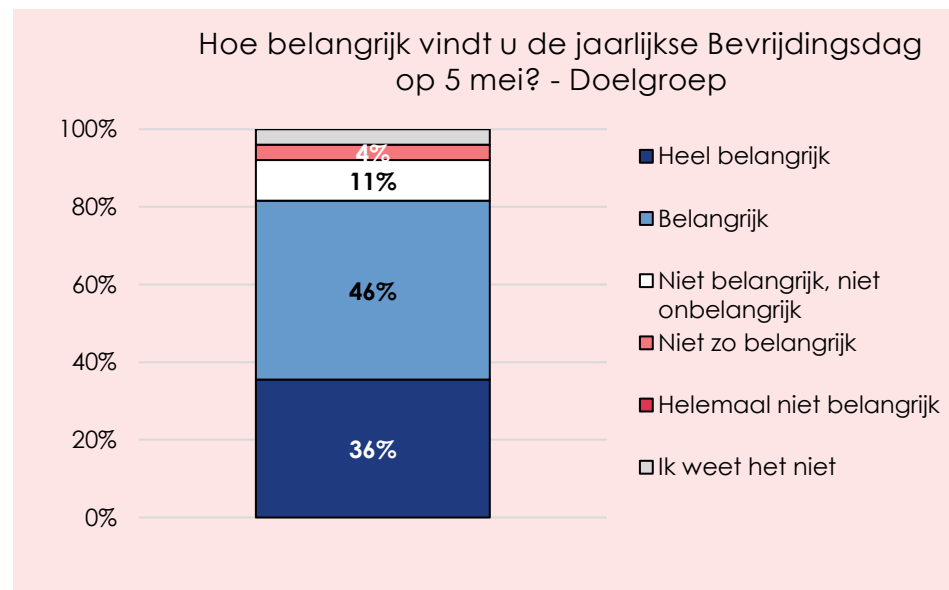
In 2020 gaf nog 81% aan Bevrijdingsdag (heel) belangrijk te vinden. Dit aandeel is in 2026 kleiner (71%). Ten opzichte van 2025 zijn er geen verschillen in het belang dat aan Bevrijdingsdag wordt toegekend. Ook binnen leeftijdsgroepen en herkomstgroepen zijn er geen veranderingen zichtbaar ten opzichte van vorig jaar, als het gaat om het draagvlak voor Bevrijdingsdag.

BEVRIJDINGSDAG 5 MEI

De deelnemers die zelf (of via familieleden) te maken hebben gehad met vervolging door de Duitse bezetter tijdens de Tweede Wereldoorlog vanwege een Joodse achtergrond, is ook gevraagd hoe belangrijk zij de jaarlijkse Bevrijdingsdag op 5 mei vinden.

Deze dag is voor een groot deel van deze mensen belangrijk: 82% geeft aan de jaarlijkse Bevrijdingsdag belangrijk of heel belangrijk te vinden. Enkele mensen geven aan Bevrijdingsdag niet zo belangrijk te vinden. Op de vraag waarom men het niet belangrijk vindt, wordt geantwoord dat Bevrijdingsdag slechts eenmaal in de vijf jaar een nationale vrije dag is, en dat het met alle festiviteiten meer kost dan het oplevert.

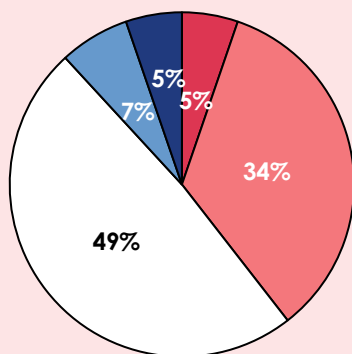
Aan deze onderzoeksdoelgroep zijn drie extra stellingen voorgelegd over Bevrijdingsdag. De resultaten staan afgebeeld op de volgende pagina.

BRON: PANELLEDEN DIE ZELF OF WIER FAMILIELEDEN TE MAKEN HEBBEN GEHAD MET VERVOLGING TIJDENS DE TWEEDE WERELDOORLOG VANWEGE EEN JOODSE ACHTERGROND

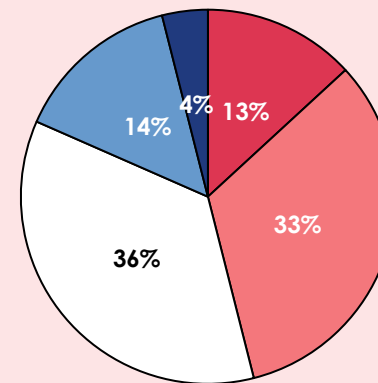
5 mei is voor mij geen dag voor feest; ook op die dag staan pijn en gemis voor mij of mijn familie centraal

- Zeer oneens
- Oneens
- Neutraal
- Eens
- Zeer eens

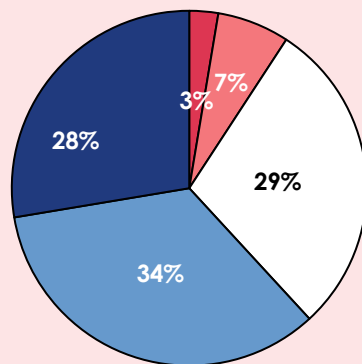
De naam Bevrijdingsdag zou veranderd moeten worden in Dag van de Vrijheid

- Zeer oneens
- Oneens
- Neutraal
- Eens
- Zeer eens

5 mei zou een jaarlijkse vrije dag moeten worden voor iedereen

- Zeer oneens
- Oneens
- Neutraal
- Eens
- Zeer eens

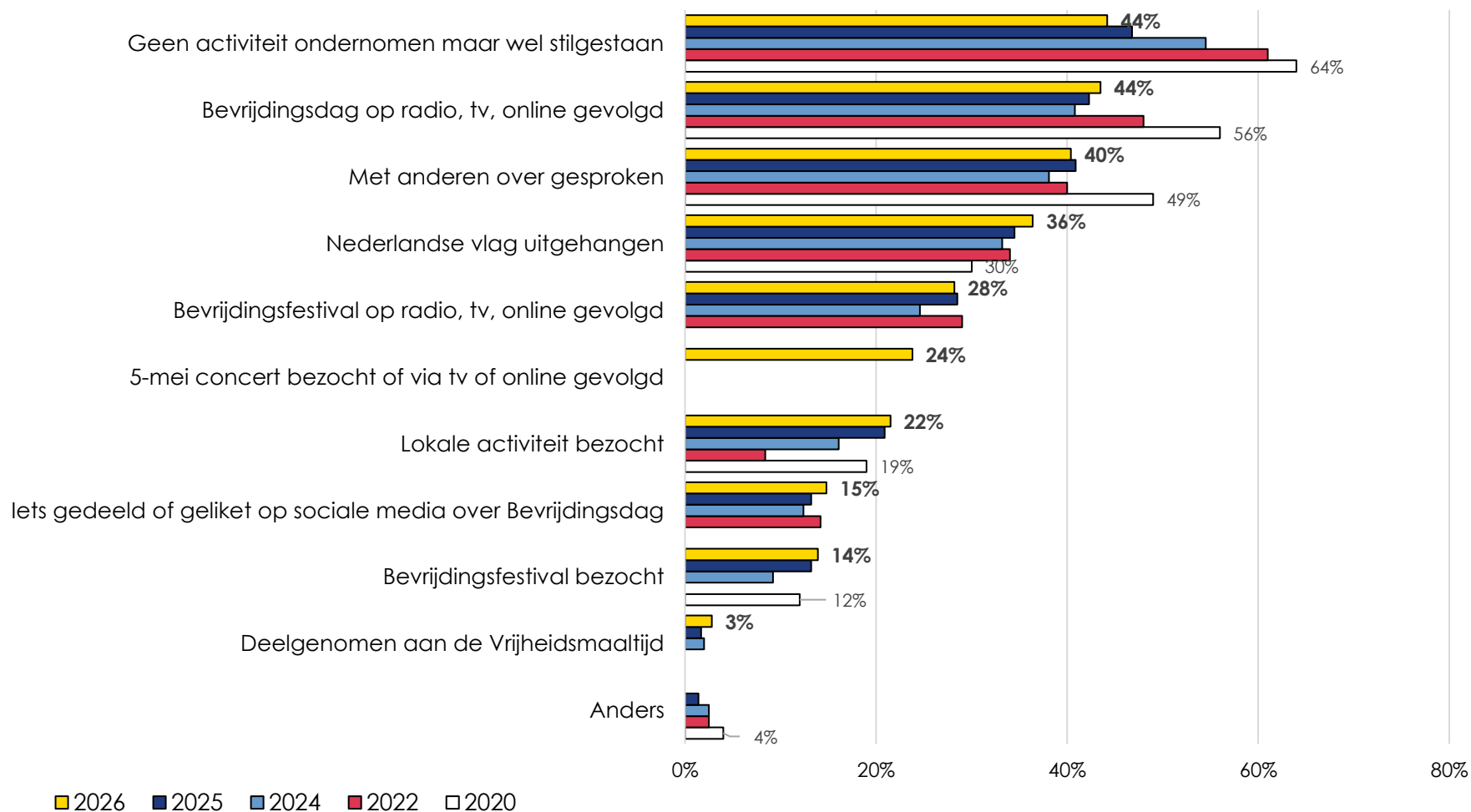
Een klein deel geeft aan dat ook 5 mei voor hen in het teken staat van pijn en gemis (12%). Bij 39% van de mensen die (via familie) te maken hebben gehad met vervolging roept Bevrijdingsdag geen negatieve gevoelens op.

Bijna de helft zou niet willen dat de naam van Bevrijdingsdag wordt aangepast (46%). Ruim een derde neemt een neutraal standpunt in, en 18% vindt een naamswijziging wel een goed idee.

5 mei zou voor iedereen een jaarlijkse vrije dag moeten worden, vindt 62% van de mensen uit de onderzoeksgroep. 10% is het er niet mee eens, de overige 29% maakt het niet zoveel uit of weet het niet zo goed.

BRON: PANELLEDEEN DIE ZELF OF WIER FAMILIELEDEEN TE MAKEN HEBBEN GEHAD MET VERVOLGING TIJDENS DE TWEEDE WERELDOORLOG VANWEGE EEN JOODSE ACHTERGROND

Wat heeft u vorig jaar tijdens Bevrijdingsdag gedaan?

BRON: ALLE RESPONDENTEN

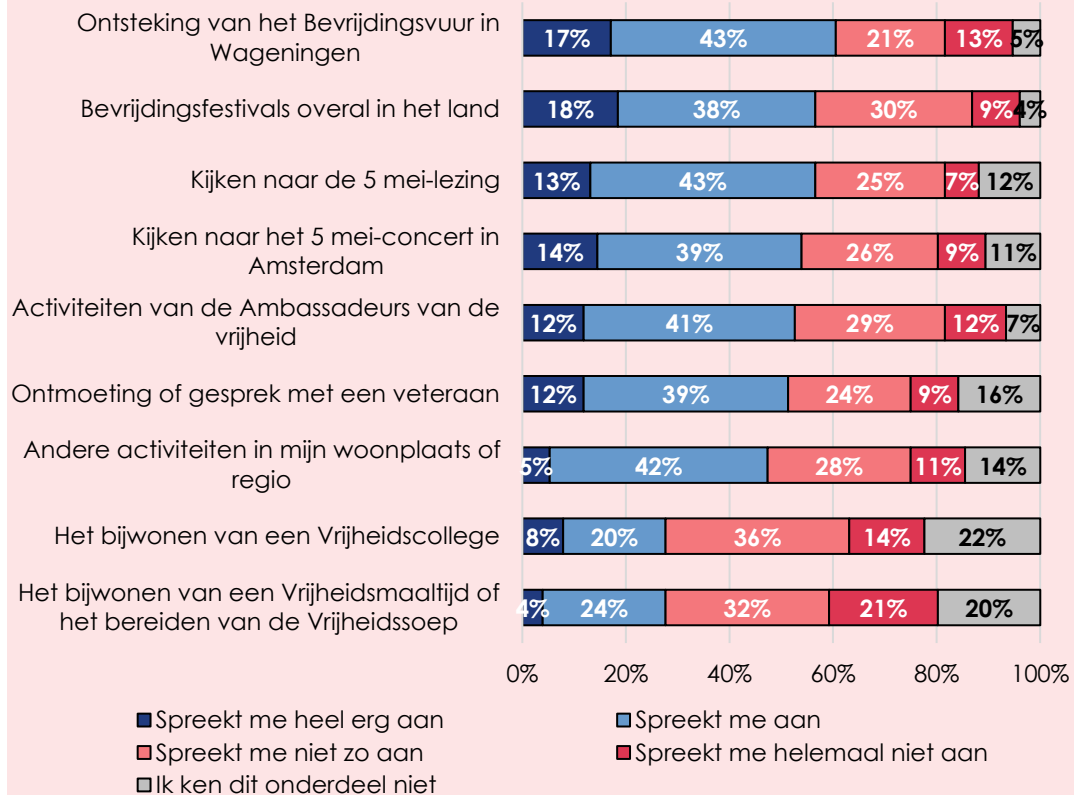
PARTICIPATIE BEVRIJDINGSDAG 5 MEI

In de nacht van 4 op 5 mei werd in Wageningen het Bevrijdingsvuur ontstoken. Op 5 mei hield premier van Polen Donald Tusk de 5 mei-lezing. In 14 steden werden Bevrijdingsfestivals georganiseerd en door het hele land deelden mensen samen de Vrijheidsmaaltijd om te praten over vrijheid en verbondenheid. De dag werd net als voorgaande jaren feestelijk afgesloten met het 5 mei-concert op de Amstel in Amsterdam.

Ruim 80% van de deelnemers heeft vorig jaar deelgenomen aan een activiteit in het kader van Bevrijdingsdag, of daar op een andere manier bij stilgestaan. De meeste daarvan hebben Bevrijdingsdag gevolgd via radio, tv of online (44%) of hebben er bij stilgestaan zonder aan een specifieke activiteit mee te doen (44%). Ruim een kwart volgde de Bevrijdingsfestivals via één of meerdere kanalen (28%), 14% gaf aan daadwerkelijk een Bevrijdingsfestival te hebben bezocht. Ook het 5 mei-concert werd bezocht of via tv bekeken, door bijna een kwart van de deelnemers (24%).

Ook vorig jaar deed 80% van de deelnemers iets met Bevrijdingsdag, of stonden ze erbij stil. Er zijn weinig verschuivingen zichtbaar ten opzichte van vorig jaar, als het gaat om de deelname aan activiteiten. Alleen het percentage dat de vlag uithing nam heel licht toe (van 35% in 2025 naar 36% in 2026).

In welke mate spreken deze activiteiten u aan?

BRON: PANELLEDEN DIE ZELF OF WIER FAMILIELEDEN TE MAKEN HEBBEN GEHAD MET VERVOLGING TIJDENS DE TWEEDE WERELDOORLOG VANWEGE EEN JOODSE ACHTERGROND

ACTIVITEITEN 5 MEI

Aan de mensen die zelf of wier familieleden te maken hebben gehad met vervolging tijdens de Tweede Wereldoorlog vanwege een Joodse achtergrond is gevraagd in welke mate de verschillende activiteiten op 5 mei hen aanspreken. Bij deze groep spreekt de ontsteking van het Bevrijdingsvuur in Wageningen (60%) het meest aan, gevolgd door de Bevrijdingsfestivals (56%) en de 5 mei-lezing (56%).

De Vrijheidscolleges en Vrijheidsmaaltijden zijn bij ongeveer 1 op de 5 mensen uit deze onderzoeksdoelgroep nog onbekend. Beide activiteiten spreken 28% van de deelnemers wel aan.

BEVRIJDINGSDAG 5 MEI

<u>BELANGRIJKSTE REDENEN OM STIL TE STAAN BIJ BEVRIJDINGSDAG</u>	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Ik vind het belangrijk om stil te staan bij het belang van vrijheid en democratie ³	95%	93%	95%	95%	93%	94%	90%
Het is een belangrijk deel van ons verleden	93%	91%	94%	94%	93%	92%	90%
Uit dankbaarheid voor de mensen die voor onze vrijheid hebben gevochten	91%	90%	94%	92%	89%	91%	89%
Omdat we de Tweede Wereldoorlog niet moeten vergeten	90%	89%	91%	91%	90%	90%	89%
Ik vind het belangrijk om stil te staan bij de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog	90%	89%	92%	90%	89%	88%	85%
Alle oorlogen momenteel in de wereld laten zien dat vrijheid niet vanzelfsprekend is						87%	84%
Het is een moment om te realiseren wat écht belangrijk is in het leven	83%	84%	85%	83%	83%	86%	84%
Ik ben geïnteresseerd in de Tweede Wereldoorlog	66%	67%	70%	68%	69%	69%	65%
Uit angst dat zoiets weer kan gebeuren	47%	48%	58%	58%	61%	66%	66%
De activiteiten en rituelen op 5 mei spreken mij aan	65%	66%	64%	63%	61%	64%	61%
Omdat het zo hoort	58%	54%	57%	57%	63%	57%	57%
Ik vind het belangrijk vanwege de oorlog in Oekraïne					52%	55%	54%
Ik vind het belangrijk vanwege de oorlog in het Midden-Oosten						48%	46%
Ik ken persoonlijk mensen die slachtoffer zijn/waren van oorlog en vind het daarom belangrijk	36%	36%	39%	37%	36%	35%	34%

BRON: RESPONDENTEN DIE VORIG JAAR OP 5 MEI EEN ACTIVITEIT HEBBEN ONDERNOMEN OF HEBBEN STILGESTAAN BIJ BEVRIJDINGSDAG

³ 'En democratie' is in 2026 aan deze reden toegevoegd.

Waarom heeft men stilgestaan bij Bevrijdingsdag op 5 mei?

Aan de deelnemers van het onderzoek zijn 14 mogelijke redenen voorgelegd waarom men kan stilstaan bij Bevrijdingsdag op 5 mei. De helft van de mensen die stilstaan bij Bevrijdingsdag of deelnemen aan een activiteit, geeft aan dat meer dan 10 van de voorgelegde redenen op hen van toepassing zijn. De meest gekozen redenen zijn dat men het *belangrijk vindt om stil te staan bij het belang van vrijheid en democratie* (90%), dat het een *belangrijk deel van ons verleden is* (90%), dat men *dankbaar is voor de mensen die voor onze vrijheid hebben gevochten* (89%) en dat we de *Tweede Wereldoorlog niet moeten vergeten* (89%).

Wanneer we mensen vragen wat de allerbelangrijkste reden is om stil te staan bij Bevrijdingsdag, dan komt daaruit naar voren:

1. Ik vind het belangrijk om stil te staan bij het belang van vrijheid en democratie (25%).
2. Uit dankbaarheid voor de mensen die voor onze vrijheid hebben gevochten (15%).
3. Alle oorlogen momenteel in de wereld laten zien dat vrijheid niet vanzelfsprekend is (14%).
4. Omdat we de Tweede Wereldoorlog niet moeten vergeten (11%).

De overige redenen werden door minder dan 10% op de eerste plaats gezet.

Enkele citaten van mensen die een andere reden noemen om stil te staan bij Bevrijdingsdag:

"Het besef dat tijden en mensen niet veranderd zijn, dat ook ons heel snel weer een oorlog kan overkomen en dan de vraag: 'hoe gaan we ons gedragen?'"

"Trump kan aan de basis staan van de volgende dictatuur."

Waarom staat niet iedereen stil bij Bevrijdingsdag?

Net als vorig jaar heeft 1 op de 5 mensen niet stilgestaan bij Bevrijdingsdag op 5 mei.

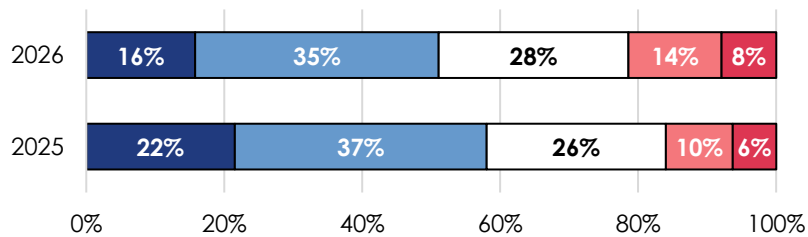
De belangrijkste redenen om dit niet te doen, waren:

1. De activiteiten en rituelen op 5 mei spreken me niet aan (53%).
2. Ik vind het niet interessant (45%).
3. Ik sta op andere momenten al stil bij vrijheid (43%).
4. Ik voel me niet aangesproken door het verhaal dat verteld wordt op 5 mei (38%).
5. Er is al genoeg aandacht voor de Tweede Wereldoorlog (35%).
6. Ik sta op andere momenten al stil bij oorlogsslachtoffers (35%).

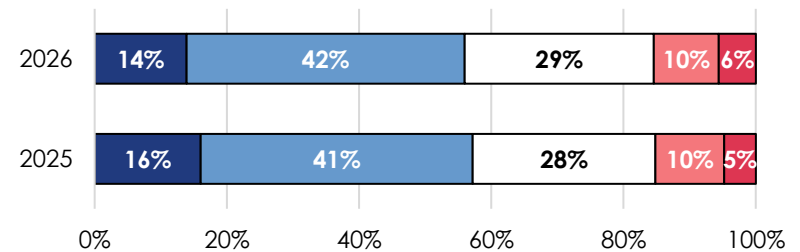
De overige redenen werden door minder dan een derde van de mensen die niet deelnemen aan Bevrijdingsdag gekozen. 30% gaf aan al op andere momenten stil te staan bij de Tweede Wereldoorlog. 22% vindt dat het op 5 mei te veel gaat over de Tweede Wereldoorlog, en eveneens 22% vindt de Tweede Wereldoorlog te lang geleden en daarom 5 mei niet zo belangrijk. Voor 31% was het een kwestie van geen tijd hebben om stil te staan bij het vieren van de bevrijding.

Hoe belangrijk vindt u het om de volgende zaken te behouden als het gaat om Bevrijdingsdag op 5 mei?

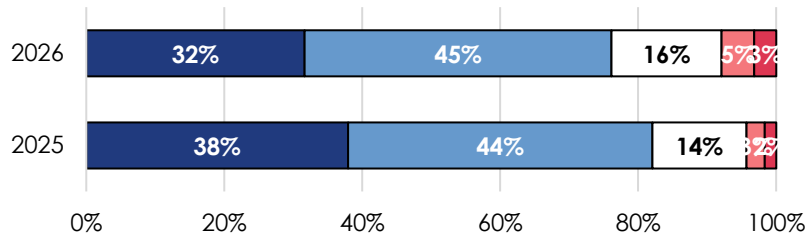
Bevrijdingsfestivals zijn gratis te bezoeken

Het ontsteken van het Bevrijdingsvuur

Het leren over vrijheid, democratie en mensenrechten

- Heel belangrijk
- Belangrijk
- Niet belangrijk, niet onbelangrijk
- Niet zo belangrijk
- Helemaal niet belangrijk

Iets meer dan de helft vindt het belangrijk om de toegang tot de Bevrijdingsfestivals gratis te houden (51%). We zien hierin een afname ten opzichte van vorig jaar: toen gaf 59% aan het (heel) belangrijk te vinden dat de festivals gratis te bezoeken zijn.

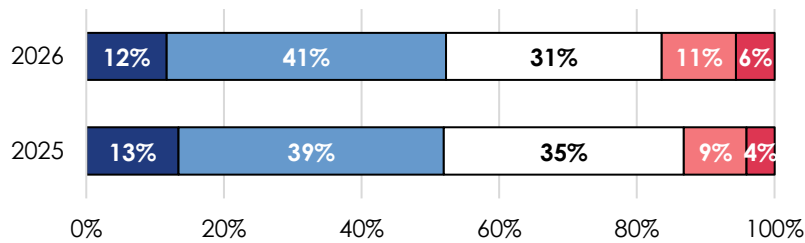
56% vindt het (heel) belangrijk om het ontsteken van het Bevrijdingsvuur te behouden. Dit is niet veranderd ten opzichte van 2025.

Ruim driekwart is van mening dat het belangrijk is dat op 5 mei kennis wordt gedeeld over vrijheid, democratie en mensenrechten. Ten opzichte van vorig jaar zien we hierin een daling (2026: 77%; 2025: 82%).

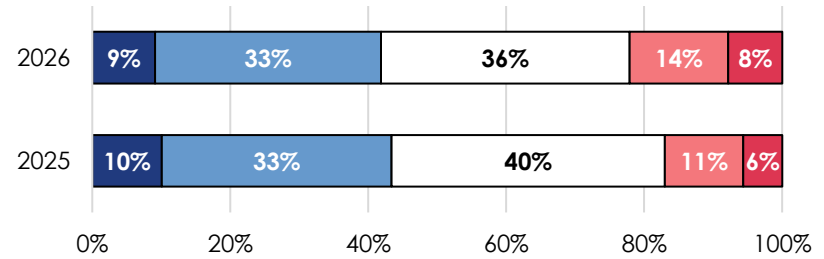
BRON: ALLE RESPONDENTEN

Hoe belangrijk vindt u het om de volgende zaken te behouden als het gaat om Bevrijdingsdag op 5 mei?

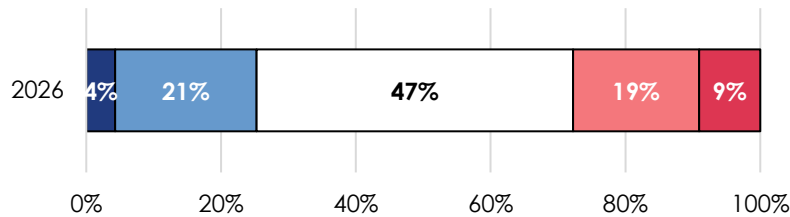
Ontmoetingsprogramma's met o.a. veteranen en statushouders

Het inzetten van Ambassadeurs van de vrijheid

De Vrijheidsmaaltijden op 5 mei

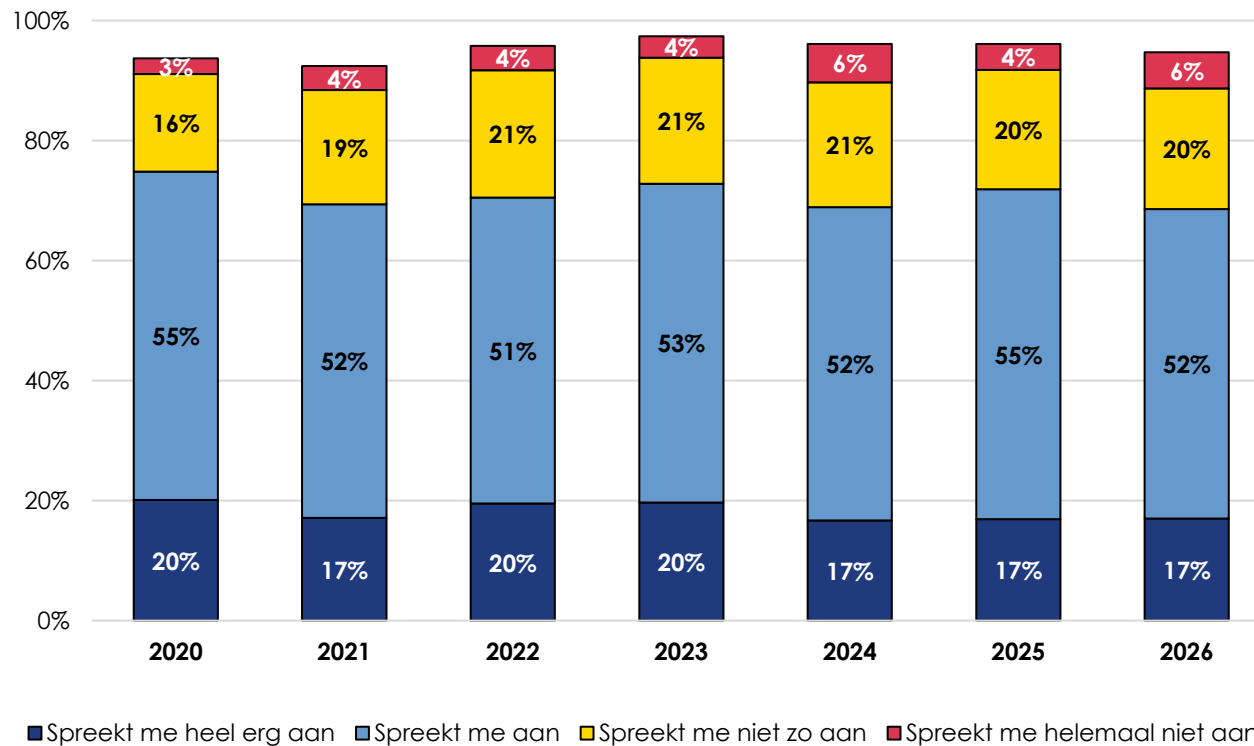
- Heel belangrijk
- Belangrijk
- Niet belangrijk, niet onbelangrijk
- Niet zo belangrijk
- Helemaal niet belangrijk

De ontmoetingsprogramma's met onder andere veteranen en statushouders zijn volgens 53% belangrijk om te behouden. Ten opzichte van vorig jaar is een kleine verschuiving zichtbaar: in 2025 vond 13% het *niet* belangrijk om te behouden, dat is nu 17%.

Ook als het gaat om het inzetten van de Ambassadeurs van de Vrijheid, is er een kleine daling te zien in het aandeel dat achter dit onderdeel staat. In 2025 gaf 17% aan het *niet* belangrijk te vinden om dit te behouden, in 2026 is dit iets gestegen naar 22%.

In 2026 is voor het eerst gevraagd of men het belangrijk vindt om de Vrijheidsmaaltijden te behouden. 25% vindt van wel, 28% van niet. De meerderheid neemt een neutraal standpunt in; mogelijk kennen zij het onderdeel niet zo goed.

In welke mate spreekt Bevrijdingsdag in zijn geheel u aan?

BRON: ALLE RESPONDENTEN

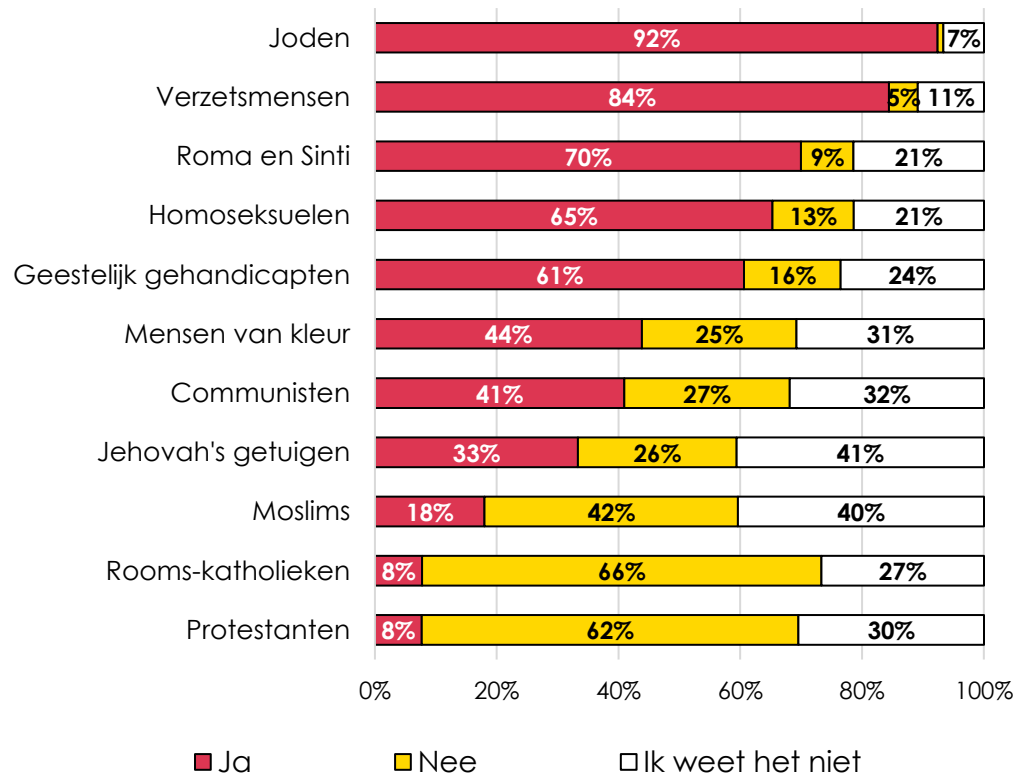
In welke mate spreekt Bevrijdingsdag in zijn geheel aan?

Bevrijdingsdag in zijn geheel spreekt 69% van de deelnemers (heel erg) aan. Voor 1 op de 5 spreekt het niet zo aan, en voor 6% helemaal niet. Ten opzichte van 2025 zien we hierin geen veranderingen.

3. DE TWEEDE WERELDOORLOG

Welke groepen werden tijdens de Tweede Wereldoorlog door de nazi's vervolgd?

BRON: ALLE RESPONDENTEN

VERVOLGING TIJDENS TWEDE WERELDOORLOG

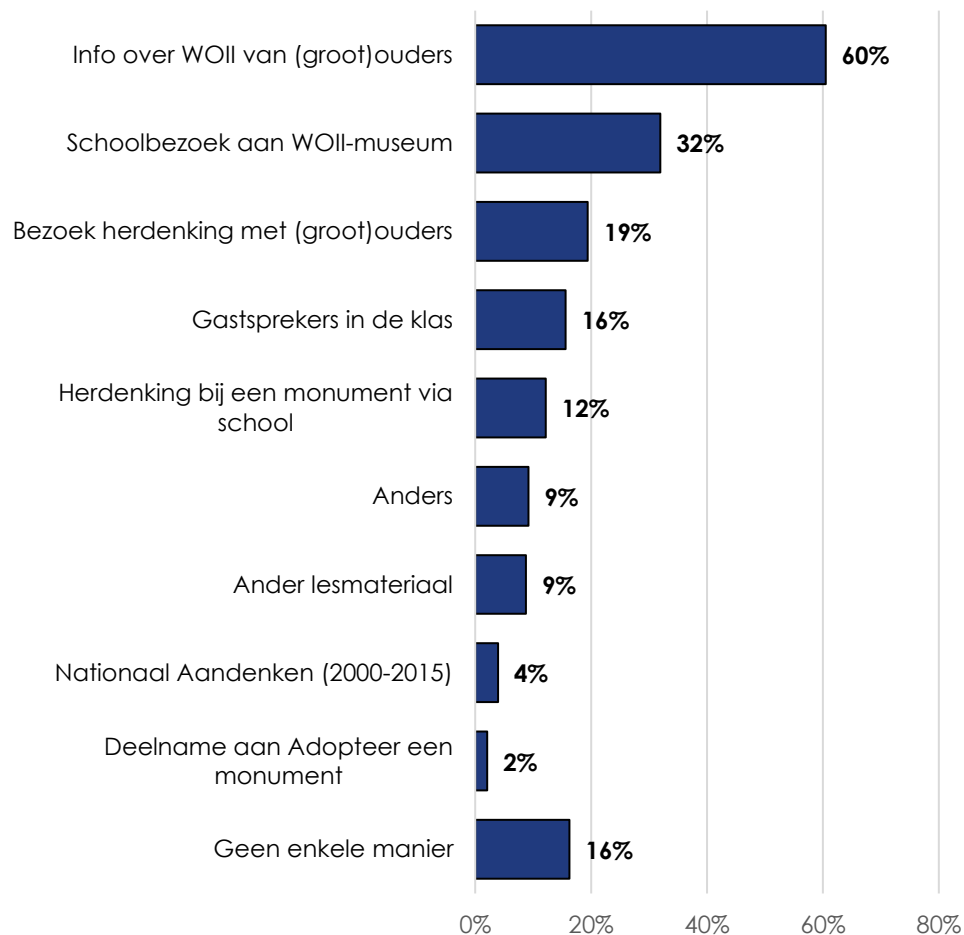
Dat Joden (92%) en mensen in het verzet (84%) werden vervolgd door de nazi's tijdens de Tweede Wereldoorlog, is bij de meeste mensen wel bekend. De vervolging van Roma en Sinti, en homoseksuelen en geestelijk gehandicapten is eveneens bij een meerderheid bekend. Toch zegt ruim 1 op de 5 niet te weten of deze groepen werden vervolgd, daarnaast denkt ongeveer 1 op de 10 dat dit niet het geval was.

De vervolging van Jehovah's getuigen en communisten is het minst bekend.

In 2022 werd deze vraag ook voorgelegd. Dit leverde ongeveer hetzelfde beeld op als in 2026.

DE TWEEDE WERELDOORLOG

Op welke manieren bent u tijdens uw basis- en middelbare schooltijd in aanraking gekomen met de Tweede Wereldoorlog?

Op de vraag hoe men tijdens de basis- en middelbare schooltijd in aanraking is gekomen met de Tweede Wereldoorlog, antwoorden de meesten dat ze informatie over de oorlog hebben gekregen via hun ouders of grootouders (60%). Bijna een derde heeft met school een bezoek gebracht aan een museum dat in het teken staat van de Tweede Wereldoorlog, een herinneringscentrum of een andere plek van herinnering. 16% geeft aan op geen enkele manier met de oorlog in aanraking te zijn gekomen tijdens hun jeugd.

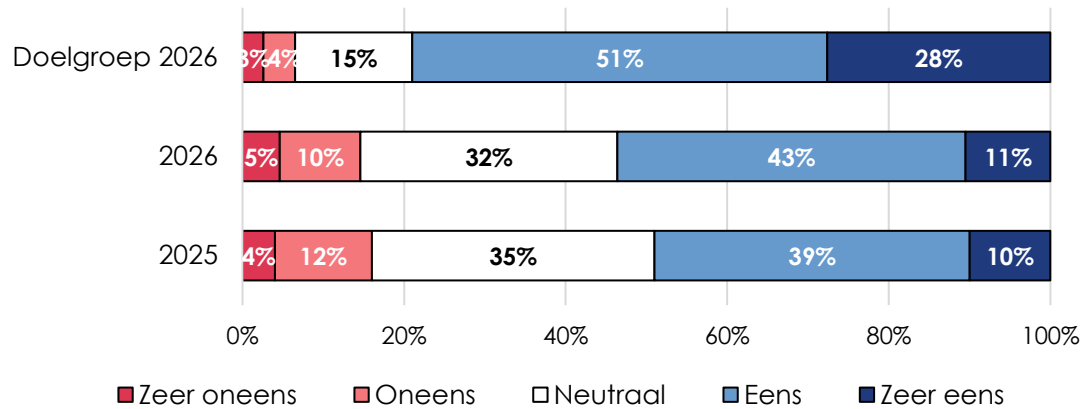
Het *Nationaal Aandenken*, de voorloper van het *4 en 5 mei Denkboek*, is een boek waarmee kinderen worden geïnformeerd over oorlog, vrede en vrijheid en is in de jaren 2000-2015 uitgebracht door het Nationaal Comité 4 en 5 mei. Een klein deel van de deelnemers gaf aan dat ze dit hebben gelezen tijdens hun schooltijd (4%).

Adopteer een monument is een onderwijsproject voor leerlingen in de bovenbouw van de basisschool en onderbouw van de middelbare school en stelt leerlingen in staat een oorlogsmonument te adopteren, waardoor ze leren wat herdenken is en wat het verhaal achter dit monument is. 2% gaf aan dat ze hieraan hebben deelgenomen.

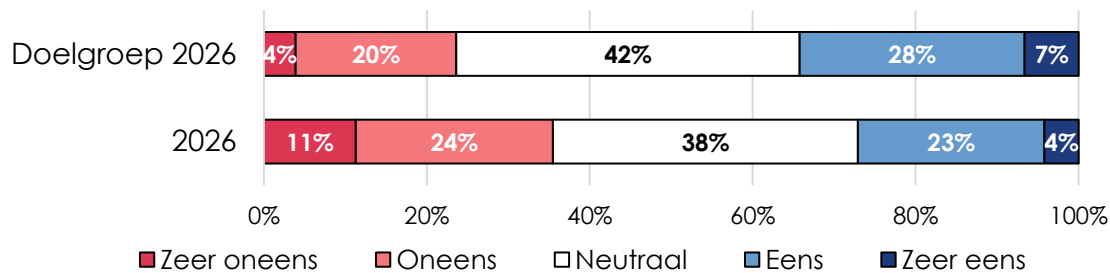
BRON: ALLE RESPONDENTEN

DE TWEEDE WERELDOORLOG

Ik voel me verbonden met de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog

Ik voel me verbonden met de geschiedenis in Indonesië en voormalig Nederlands-Indië

BRON: ALLE RESPONDENTEN / DOELGROEP: PANELLEDEN DIE ZELF OF WIER FAMILIELEDEN TE MAKEN HEBBEN GEHAD MET VERVOLGING TIJDENS DE TWEDE WERELDOORLOG VANWEGE EEN JOODSE ACHTERGROND

VERBONDENHEID MET DE GESCHIEDENIS

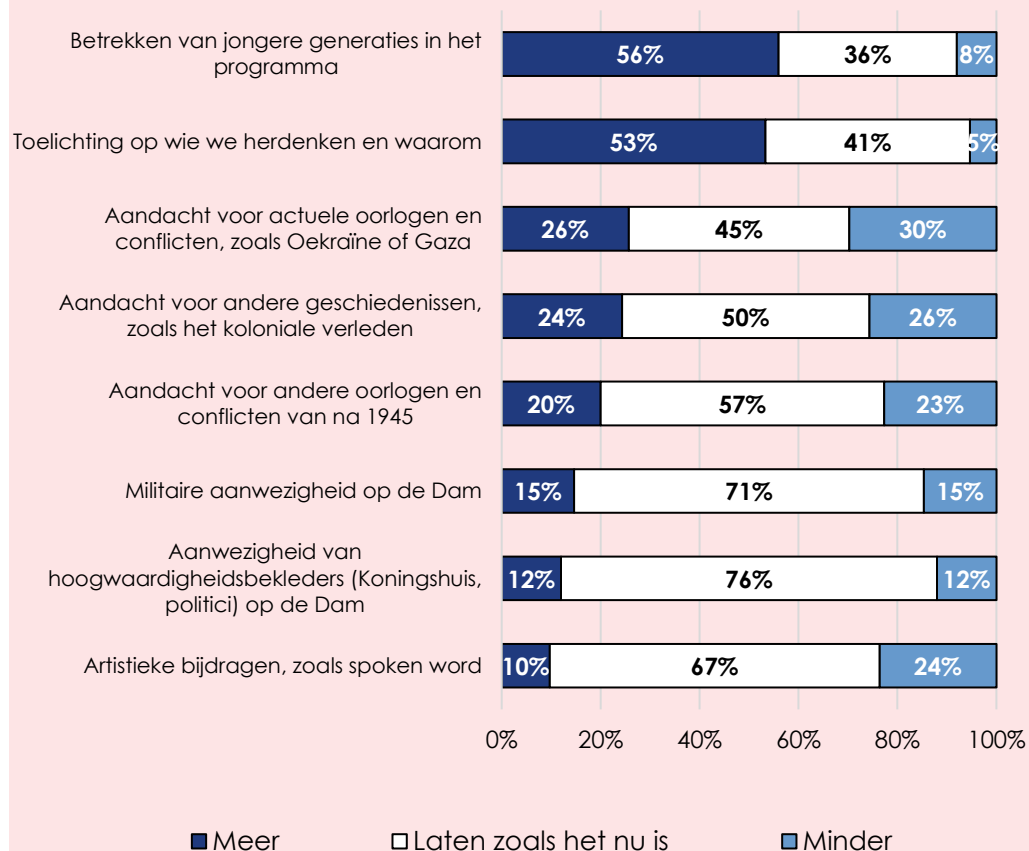
54% van de mensen voelt een zekere mate van verbondenheid met de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Dit is iets meer dan vorig jaar; toen gaf 49% aan het (zeer) eens te zijn met deze stelling. Mensen binnen de onderzoeksdoelgroep (die zelf of via familie te maken hebben gehad met vervolging vanwege een Joodse achtergrond) voelen zich in veel hogere mate verbonden met deze geschiedenis (79%).

Ruim een kwart van de deelnemers voelt zich verbonden met de geschiedenis in Indonesië en voormalig Nederlands-Indië (27%). Mensen die zelf of wier familie te maken hebben gehad met vervolging vanwege Joodse achtergrond antwoorden gemiddeld niet anders op de vraag in hoeverre men zich verbonden voelt met de geschiedenis in Indonesië.

4. TOEKOMST VAN 4 MEI

Zijn er onderdelen die u meer of minder wilt terugzien tijdens de Nationale Herdenking op de Dam op 4 mei?

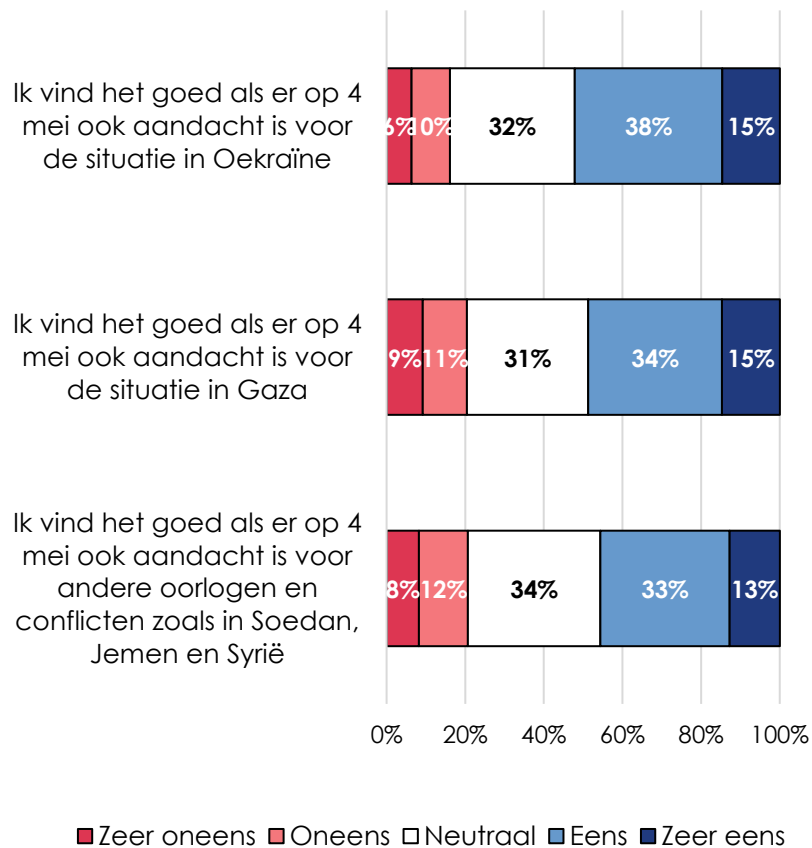
WELKE ONDERDELEN MEER OF MINDER

Mensen die (binnen hun familie) tijdens de Tweede Wereldoorlog te maken hebben gehad met vervolging vanwege een Joodse achtergrond, is gevraagd of ze bepaalde onderdelen tijdens de Nationale Herdenking meer of minder zouden willen terugzien.

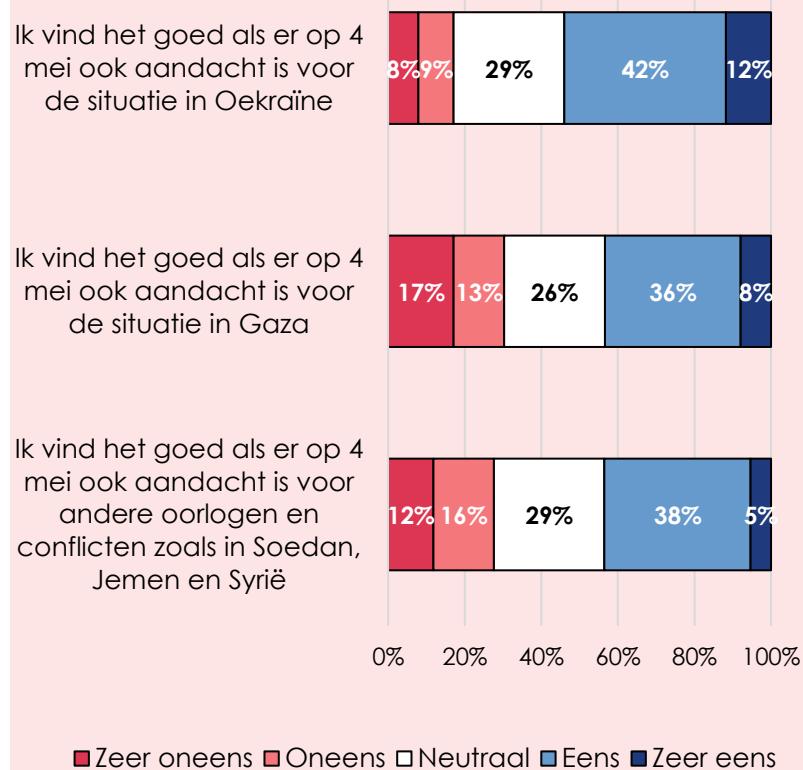
Ruim de helft van deze onderzoeksdoelgroep zou willen dat jongere generaties meer worden betrokken in het programma van de Nationale Herdenking op 4 mei (56%). Ook meer toelichting op wie we herdenken en met welke redenen zou volgens 53% een goed idee zijn. Van de militaire aanwezigheid op de Dam, de aanwezigheid van hoogwaardigheidsbekleders en artistieke bijdragen zoals *spoken word*, vindt een ruime meerderheid dat de organisatie dit moet laten zoals het is.

BRON: PANELLEDEEN DIE ZELF OF WIER FAMILIELEDEEN TE MAKEN HEBBEN GEHAD MET VERVOLGING TIJDENS DE TWEDE WERELDOORLOG VANWEGE EEN JOODSE ACHTERGROND

Aandacht voor andere oorlogen en conflicten op 4 mei

Aandacht voor andere oorlogen en conflicten op 4 mei - Doelgroep

BRON LINKS: ALLE RESPONDENTEN / BRON RECHTS: PANELLEDEN DIE ZELF OF WIER FAMILIELEDEN TE MAKEN HEBBEN GEHAD MET VERVOLGING TIJDENS DE TWEEDE WERELDOORLOG VANWEGE EEN JOODSE ACHTERGROND

AANDACHT VOOR ANDERE OORLOGEN OP 4 MEI

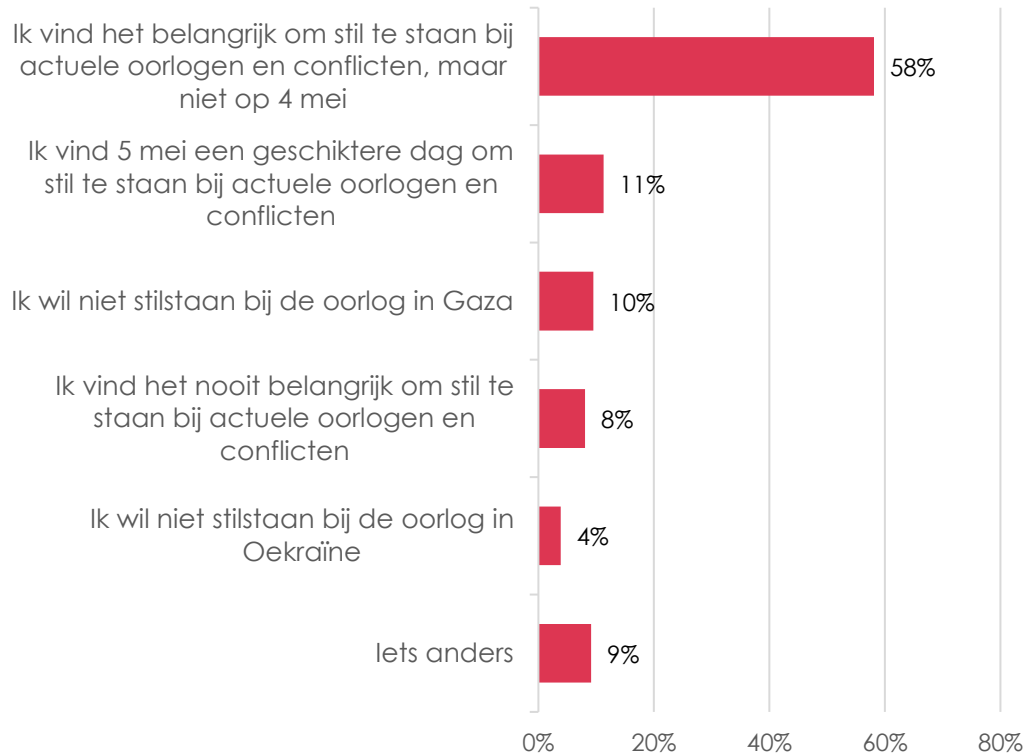
Op 4 mei herdenken we in Nederland de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog in Europa en in Zuidoost-Azië. Sinds 1961 herdenken we ook de slachtoffers van oorlogssituaties en vredesoperaties waarbij Nederland betrokken was na de Tweede Wereldoorlog.

Zou er bij deze herdenking ook aandacht moeten zijn voor slachtoffers van andere oorlogen en conflicten? Daar zijn de meningen over verdeeld. Ongeveer de helft van de mensen zou het goed vinden als er aandacht is voor de situatie in Oekraïne (53%), de situatie in Gaza (49%) en andere oorlogen en conflicten zoals in Syrië, Jemen en Soedan (46%). Ongeveer 1 op de 5 mensen zou het er juist niet mee eens zijn. De overige mensen (minder dan een derde) nemen een neutrale positie in.

Mensen die te maken hebben gehad met vervolging tijdens de Tweede Wereldoorlog vanwege een Joodse achtergrond, hebben geen andere mening over dit onderwerp dan de rest van de bevolking.

TOEKOMST VAN 4 MEI

Redenen waarom mensen niet meer aandacht willen voor een andere oorlog op 4 mei

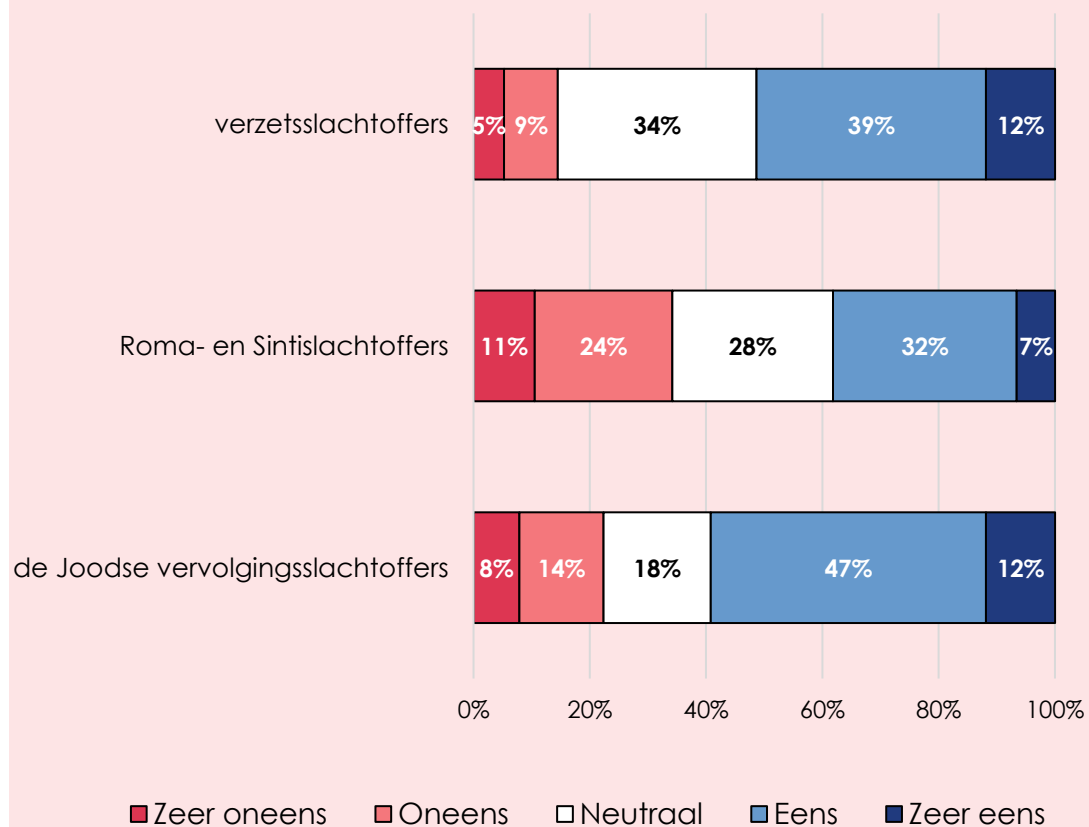

BRON: RESPONDENTEN DIE HET (ZEER) ONEENS ZIJN MET DE STELLING DAT HET GOED IS ALS ER OP 4 MEI MEER AANDACHT IS VOOR DE SITUATIE IN OEKRAÏNE, GAZA OF ANDERE OORLOGEN

AANDACHT VOOR ANDERE OORLOGEN

Mensen die het er niet mee eens zijn dat er op 4 mei aandacht is voor (een) andere oorlog(en) of conflict(en), zoals Gaza, Oekraïne of andere oorlogen en conflicten (bijvoorbeeld Syrië, Jemen of Soedan) is gevraagd welke van de afgebeelde uitspraken het beste bij hun eigen mening past. Het grootste deel van deze groep vindt het wel belangrijk om stil te staan bij deze oorlogen, maar niet op 4 mei (58%). Mensen die aangeven *iets anders* te vinden (9%), zeggen vooral dat de focus uitsluitend op de Tweede Wereldoorlog moet liggen.

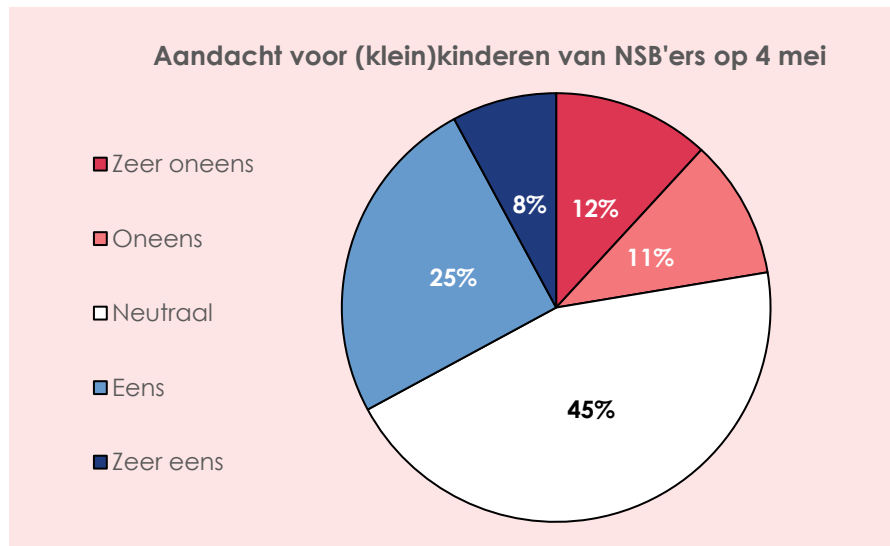
Er is tijdens de Nationale Herdenking voldoende aandacht voor:

AANDACHT VOOR SLACHTOFFERS TWEDE WERELDOORLOG

Als het gaat om verzetsslachtoffers, geeft ongeveer de helft van de mensen die (via familie) te maken hebben gehad met vervolging vanwege een Joodse achtergrond aan dat er voldoende aandacht is voor deze groep tijdens de herdenking op 4 mei. Daarnaast zegt ook een grote groep hier neutraal in te staan (34%). Voor Roma- en Sintislachtoffers is volgens 35% niet voldoende aandacht. Ruim 1 op de 5 van de mensen binnen de onderzoeksdoelgroep vindt dat er niet genoeg aandacht is voor Joodse vervolgingslachtoffers. Daarnaast zegt 59% dat er wel voldoende aandacht is voor Joodse vervolgingslachtoffers.

BRON: PANELLEDEN DIE ZELF OF WIER FAMILIELEDEN TE MAKEN HEBBEN GEHAD MET VERVOLGING TIJDENS DE TWEDE WERELDOORLOG VANWEGE EEN JOODSE ACHTERGROND

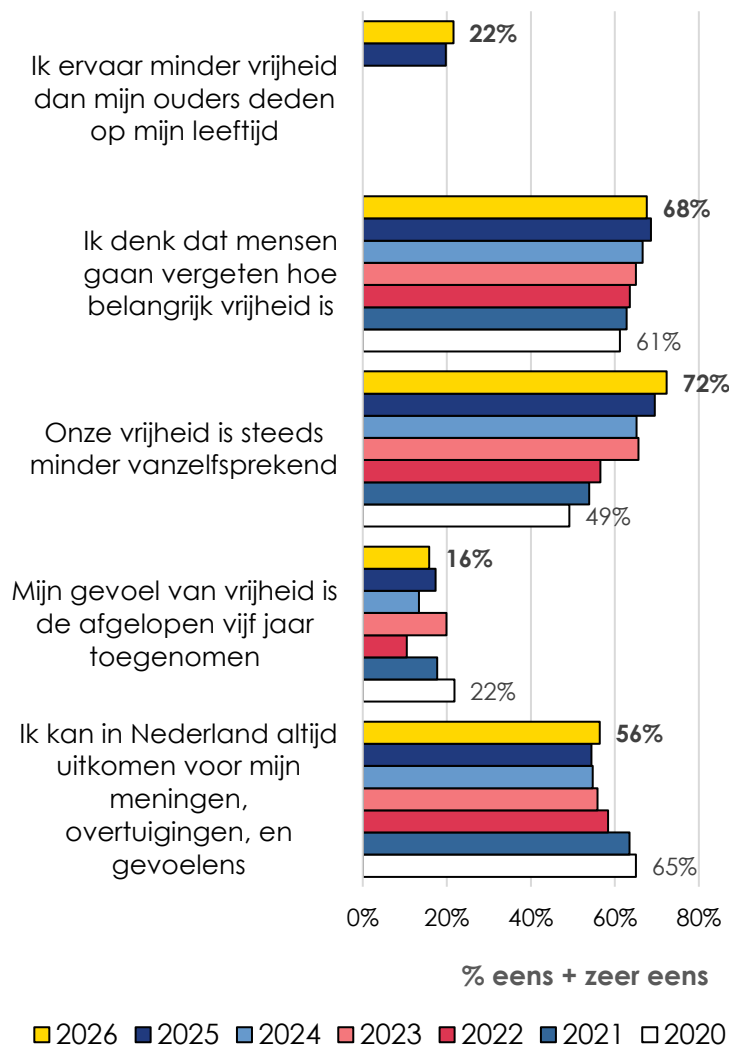
BRON: PANELLEDEN DIE ZELF OF WIER FAMILIELEDEN TE MAKEN HEBBEN GEHAD MET VERVOLGING TIJDENS DE TWEEDE WERELDOORLOG VANWEGE EEN JOODSE ACHTERGROND

Tijdens de Nationale Herdenking moet er ook ruimte en erkenning zijn voor (klein)kinderen van NSB'ers die last hebben gehad van dit verleden, vindt 33% van de mensen die zelf (of via familie) te maken hebben gehad met vervolging tijdens de Tweede Wereldoorlog vanwege een Joodse achtergrond. De grootste groep staat neutraal tegenover deze stelling. 23% is het er niet mee eens als er op 4 mei ruimte en erkenning wordt geboden aan de nabestaanden van NSB'ers die hier last van hebben (gehad).

5. BELEVING VAN VRIJHEID

BELEVING VAN VRIJHEID

BELEVING VAN VRIJHEID: VERSCHILLEN 2020 - 2026

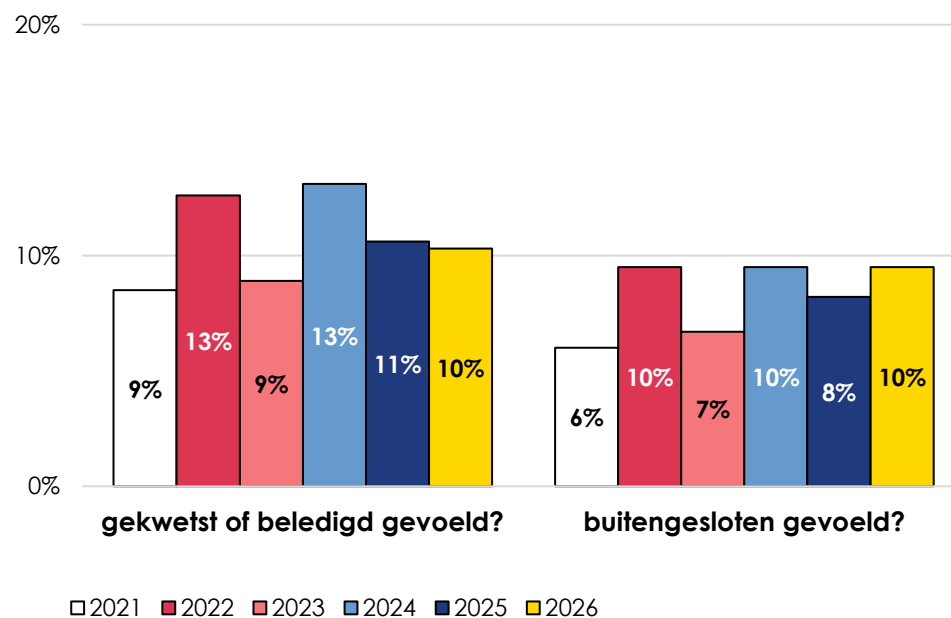
Ieder jaar wordt aan de deelnemers een aantal uitspraken voorgelegd over hun beleving van vrijheid. In de afbeelding links is het percentage mensen dat het eens of zeer eens was met de stelling weergegeven over de jaren. Vanaf 2020 zien we een daling in het aandeel mensen dat voor hun gevoel kan uitkomen voor hun eigen mening, en vindt men onze vrijheid steeds minder vanzelfsprekend. Ten opzichte van 2025 (70%) vinden iets meer deelnemers in 2026 (72%) dat onze vrijheid steeds minder vanzelfsprekend is.

Verder zijn er geen verschillen zichtbaar in de beleving van vrijheid ten opzichte van 2025. Het aandeel dat denkt dat mensen gaan vergeten hoe belangrijk vrijheid is, is onverminderd hoog (68%). Daarbij heeft ruim de helft het gevoel dat ze in Nederland altijd kunnen uitkomen voor hun eigen meningen en overtuigingen (56%).

22% van de ondervraagden geeft aan minder vrijheid te ervaren dan hun ouders deden. De meerderheid (41%) geeft aan het met deze stelling juist oneens te zijn, 26% staat er neutraal tegenover en een relatief grote groep van 12% weet het niet.

BRON: ALLE RESPONDENTEN

Heeft u zich in de afgelopen 12 maanden vanwege uw achtergrond...

GEKWETST, BELEDIGD OF BUITENGESLOTEN?

Het aandeel mensen dat zich gekwetst of beledigd heeft gevoeld vanwege hun achtergrond (geloof, leeftijd, geslacht, seksuele geaardheid, lichamelijke of geestelijke beperking, migratieachtergrond of om een andere reden) is op hetzelfde niveau gebleven als in 2025. Ook voelde men zich niet meer of minder buitengesloten vanwege hun achtergrond dan vorig jaar: 1 op de 10 heeft dit wel eens ervaren.

BRON: ALLE RESPONDENTEN

ERVARING VAN VRIJHEID

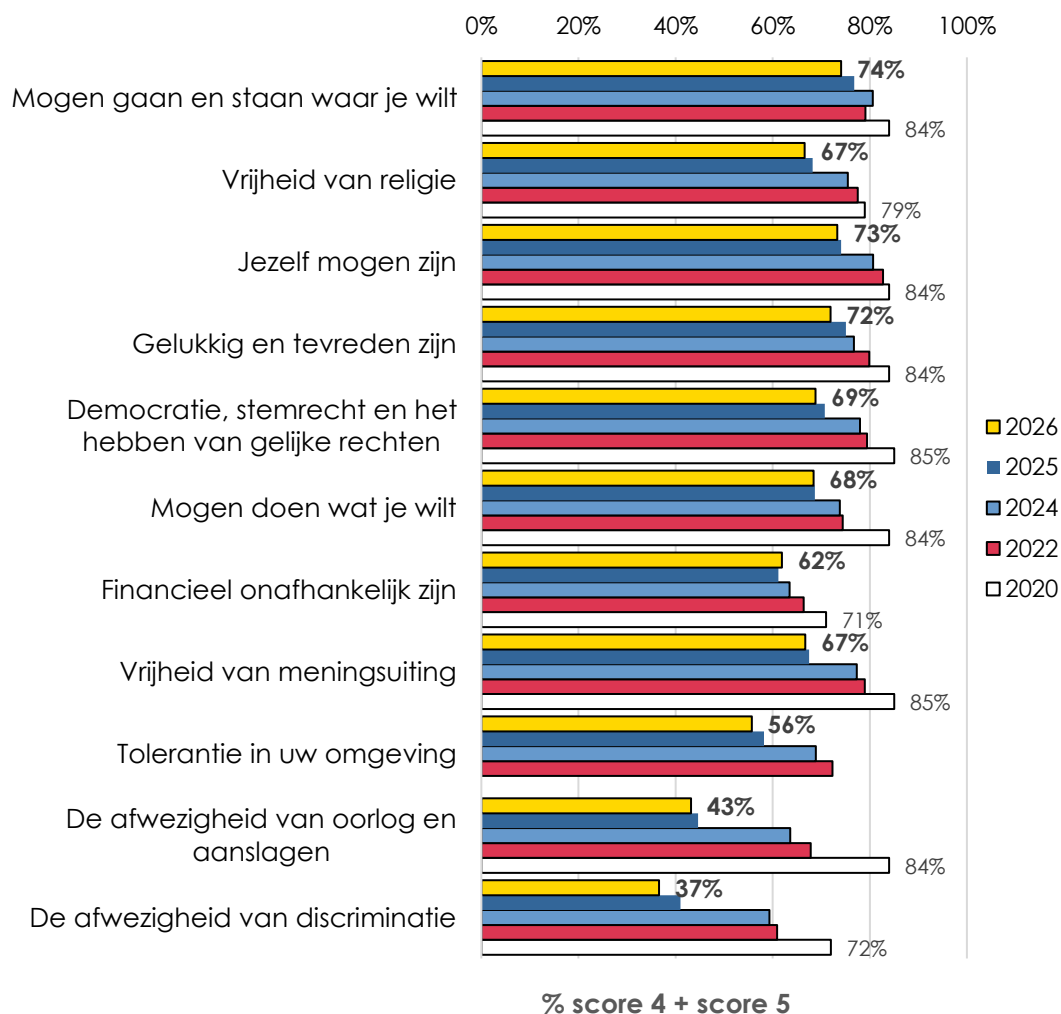
Van de 11 onderdelen die te maken kunnen hebben met vrijheid is gevraagd in hoeverre men deze ervaart in zijn of haar eigen leven (op een schaal van 1 tot 5, waarbij 1 staat voor *onvoldoende aanwezig* en 5 voor *voldoende aanwezig*). In de figuur hiernaast is het percentage afgebeeld dat de zaken redelijk tot voldoende aanwezig vindt (score 4 of 5).*

Tussen 2024 en 2025 waren relatief grote dalingen zichtbaar in de mate waarin bepaalde vrijheden in het eigen leven werden ervaren. Voor de meeste vrijheden geldt dat dit sinds 2025 stabiel is gebleven. De *afwezigheid van discriminatie*, wordt in 2026 iets minder ervaren (37% gaf een score 4 of 5) dan in 2025 (41%), oftewel: men ervaart nu iets meer discriminatie dan een jaar geleden.

* In de rapporten van 2020-2025 werd alleen het % met score 5 getoond.

BELEVING VAN VRIJHEID

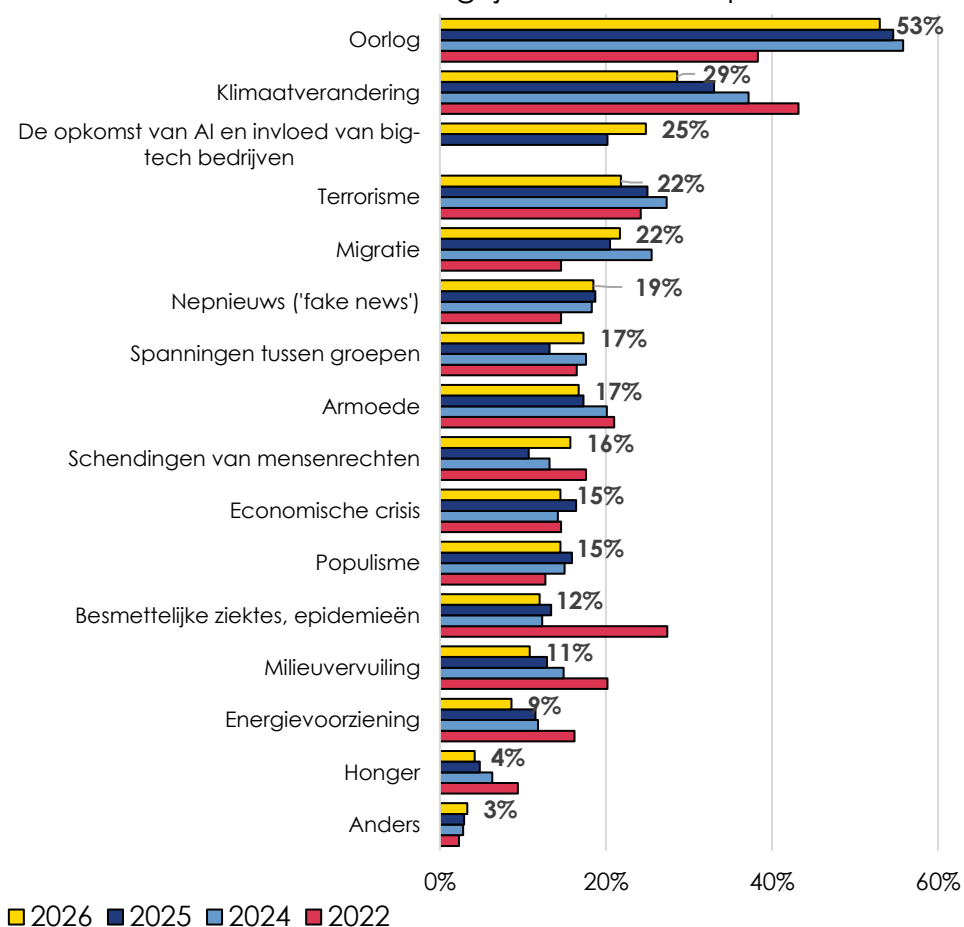
IN HOEVERRE ERVAART U DE VOLGENDE ZAKEN IN UW LEVEN?

BRON: ALLE RESPONDENTEN

BELEVING VAN VRIJHEID

Over welke onderwerpen die wereldwijd spelen maakt u zich het meest zorgen?
Kies de drie belangrijkste onderwerpen.

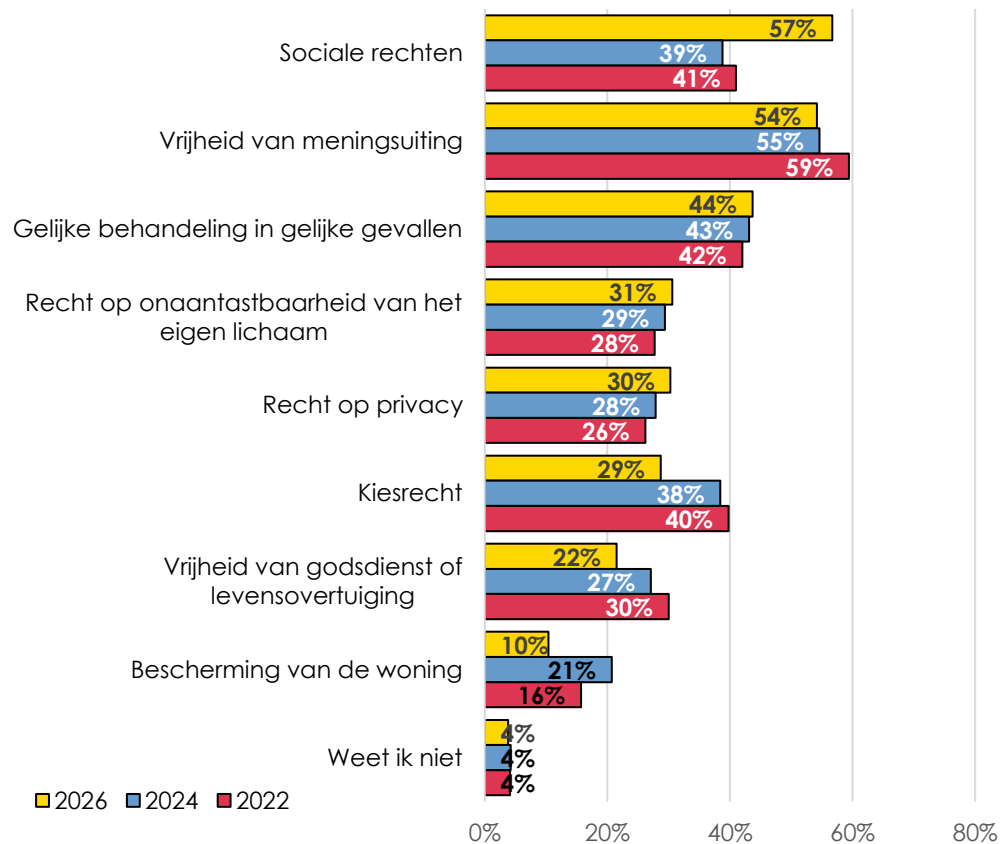
BRON: ALLE RESPONDENTEN

ZORGWEKKENDE ONDERWERPEN

Oorlog is het onderwerp waar men zich in 2026 nog steeds het meeste zorgen om maakt (gekozen door 53% als 1 van de 3 belangrijkste thema's). De zorgen over de opkomst van AI en invloed van big techbedrijven zijn ten opzichte van vorig jaar toegenomen: maakte in 2025 zich nog 1 op de 5 mensen zich zorgen over dit onderwerp, nu is dit 1 op de 4.

De zorgen over klimaatverandering zijn iets afgenomen ten opzichte van vorig jaar (29%; 2025: 33%). Ook terrorisme wordt iets minder vaak genoemd als zorgwekkend thema (van 25% in 2025 naar 22% in 2026). Over de spanningen die tussen groepen leven maakt men zich in 2026 ook meer zorgen (17%) dan vorig jaar (2025: 13%). De schendingen van mensenrechten worden ook vaker genoemd (16% dan in 2025 (11%). Een kleiner aandeel dan vorig jaar koos voor energievoorziening (9%; 2025: 12%).

Welke drie rechten uit de Nederlandse grondwet zijn voor u het belangrijkste?

BRON: ALLE RESPONDENTEN

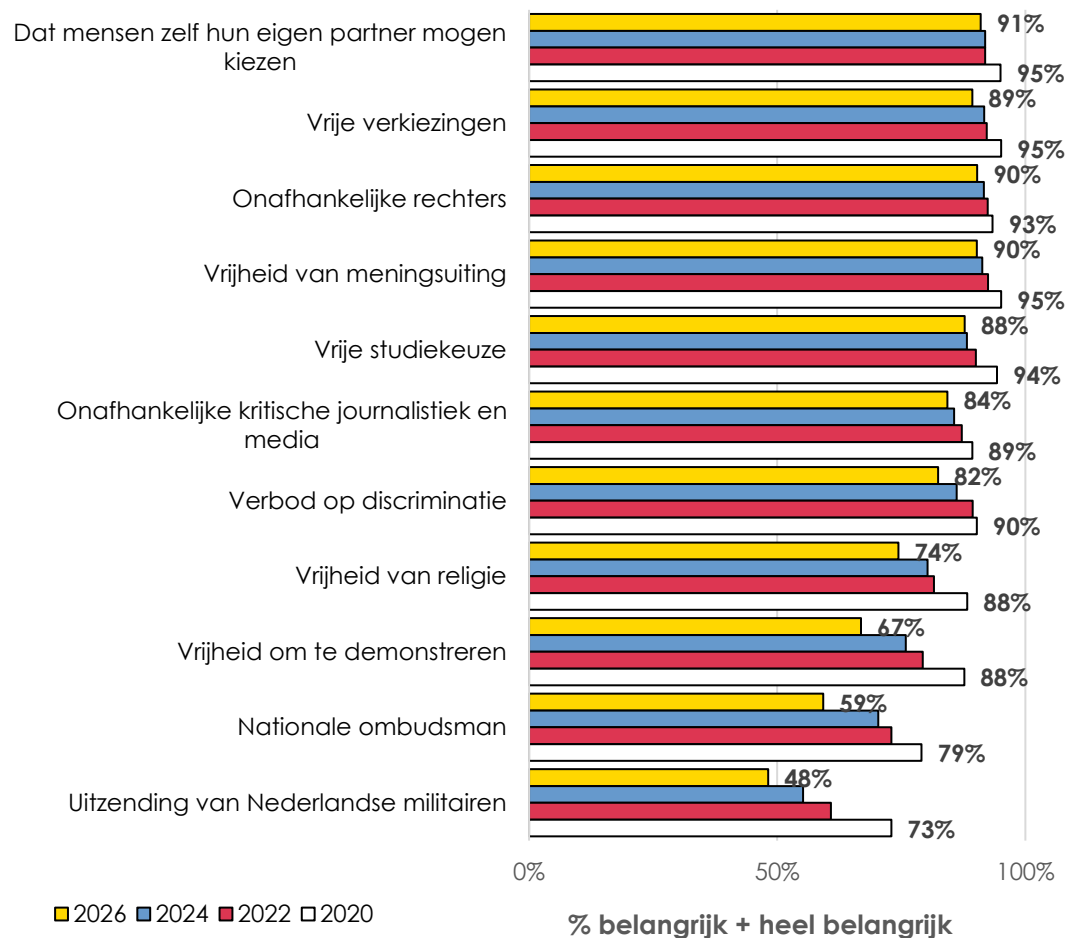
Grondrechten

Een aantal rechten uit de Nederlandse Grondwet is voorgelegd aan de deelnemers, waarbij het de vraag was welke drie rechten voor hen het belangrijkste waren. De sociale rechten zijn in 2026 voor het eerst toegelicht, waarbij werd vermeld dat hiermee o.a. het recht op huisvesting, sociale zekerheid, gezondheidszorg en onderwijs werd bedoeld. Dit kan een verklaring zijn voor het resultaat dat dit recht het vaakst werd gekozen als één van de belangrijke rechten (57%). Ook het recht op onaantastbaarheid van het eigen lichaam werd toegelicht: bijvoorbeeld het bepalen welke medische handelingen je ondergaat en welke medicijnen je inneemt.

De vrijheid van meningsuiting is voor 54% een groot goed. Daarna vindt 44% gelijke behandeling in gelijke gevallen een belangrijk recht uit de Nederlandse Grondwet.

BELEVING VAN VRIJHEID

Hoe belangrijk vindt u de volgende zaken voor Nederland?

BRON: ALLE RESPONDENTEN

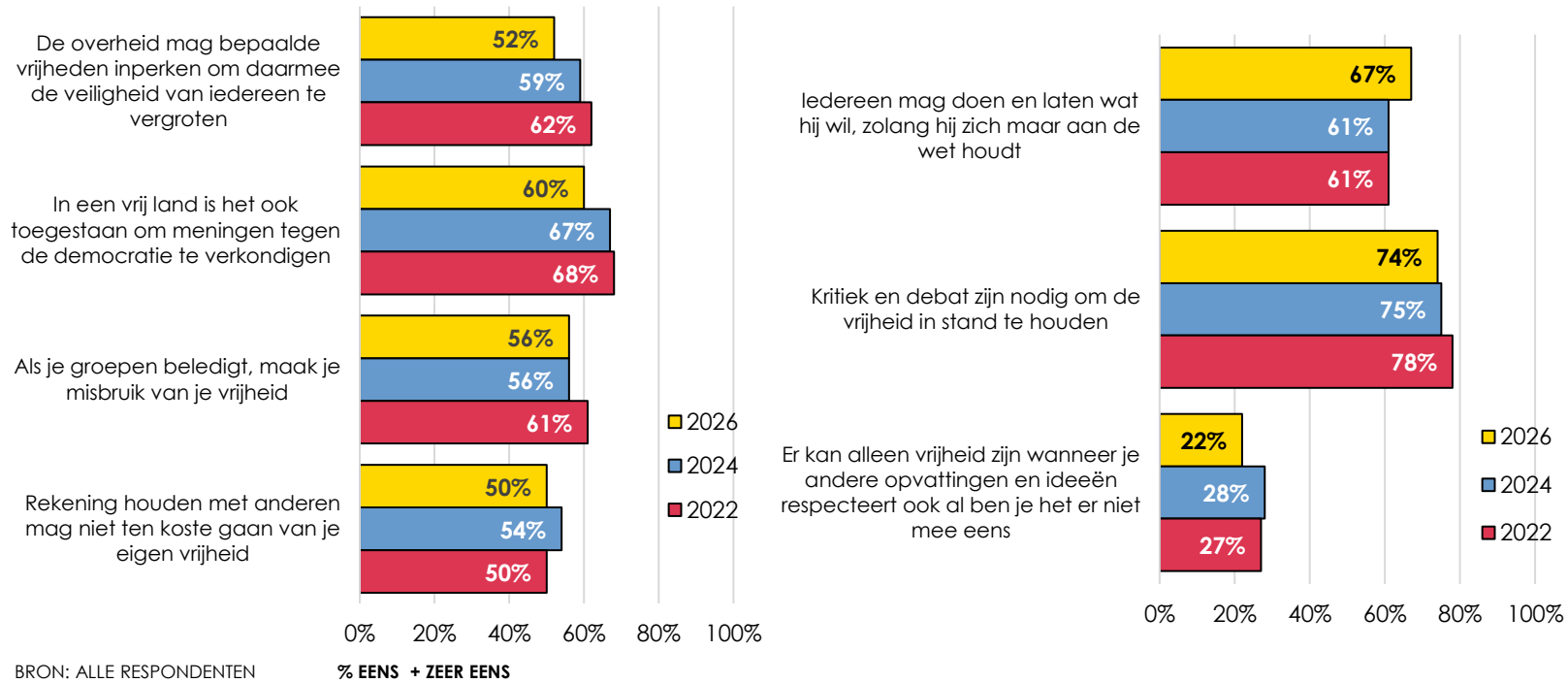
Belang vrijheden

Dat mensen zelf hun eigen partner mogen kiezen, is volgens de meeste mensen (heel) belangrijk: 91%.

Ten opzichte van 2024 is er een daling waarneembaar in het belang dat aan het verbod op discriminatie wordt gehecht (van 86% in 2024 naar 82% in 2026). Daarnaast is het belang van de vrijheid van religie gedaald volgens de deelnemers (74%; 2024: 80%), net als het belang van de vrijheid om te demonstreren (67%; 2024: 76%). Ten opzichte van 2024 hecht men, als het gaat om Nederland, verder iets minder belang aan de Nationale ombudsman (59%; 2024: 70%) en de uitzending van Nederlandse militairen (48%; 2024: 55%).

Ook als het gaat om het belang van vrije verkiezingen, vrije studiekeuze en onafhankelijke kritische journalistiek en media, is er een hele lichte daling ten opzichte van 2024 waarneembaar.

BELEVING VAN VRIJHEID

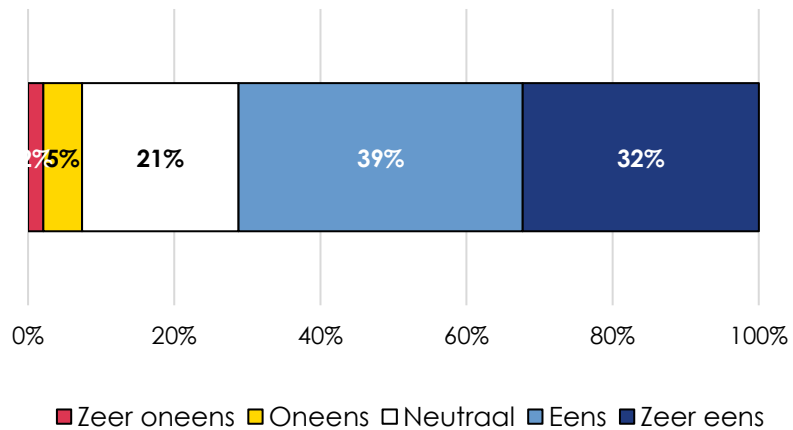

Vergelijking 2024 - 2026⁴

Aan de deelnemers in het onderzoek werd een aantal stellingen over vrijheid voorgelegd. In de afbeeldingen hierboven zijn de percentages te zien van mensen die het met de stelling eens of zeer eens zijn. Ten opzichte van 2024 zien we een toename in het aandeel mensen dat het (zeer) eens is met de stelling dat *iedereen mag doen en laten wat hij wil, zolang hij zich maar aan de wet houdt* (67%; 2024: 61%).

⁴ In 2022 en 2024 konden respondenten ook kiezen voor 'Ik weet het niet'. Deze categorie is in de resultaten hierboven buiten beschouwing gelaten.

Demonstreren hoort niet thuis op een herdenking

BRON: ALLE RESPONDENTEN

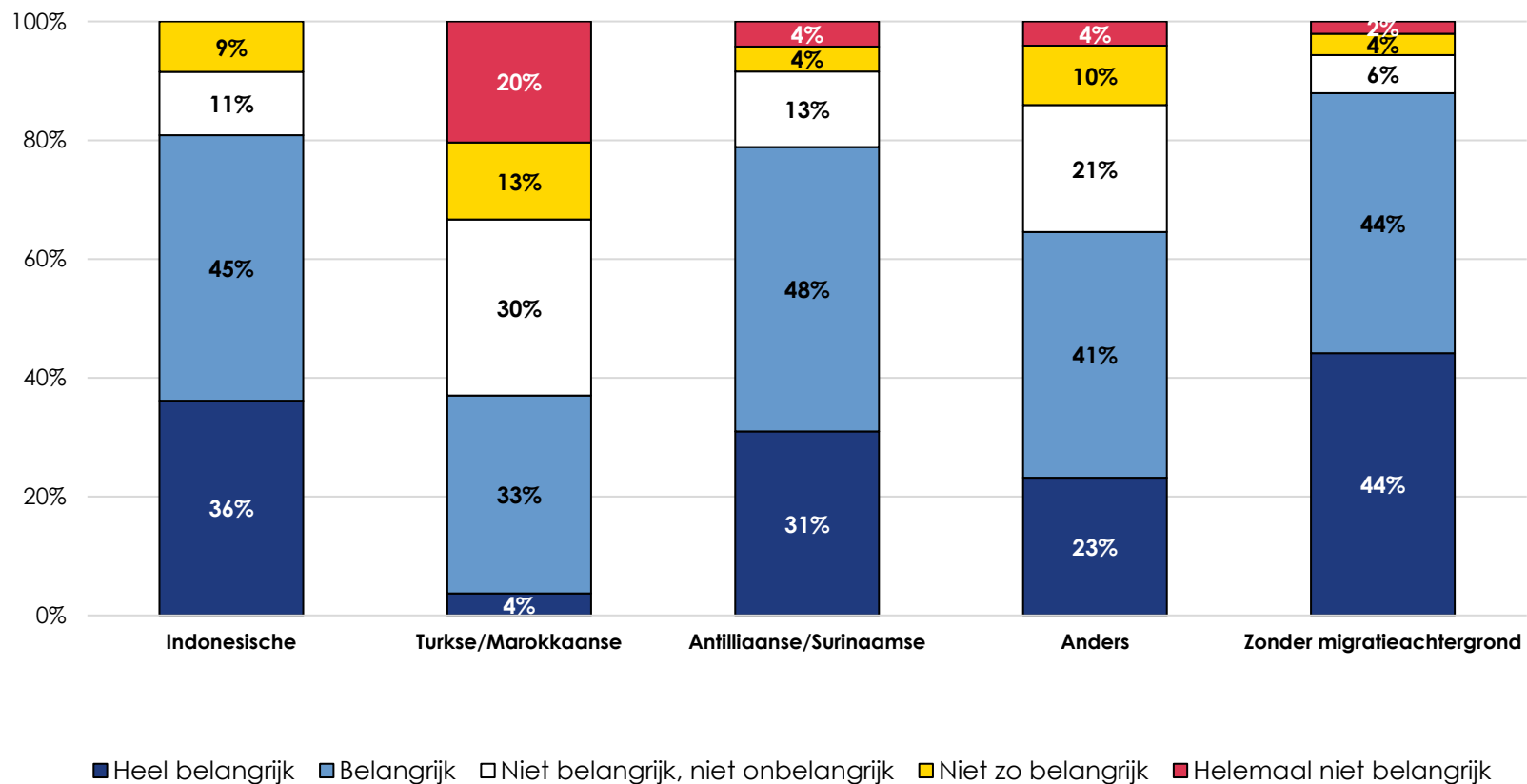
Voor het eerst is gevraagd in welke mate men het eens is met de uitspraak dat demonstreren niet thuis hoort op een herdenking. Een grote meerderheid vindt dat het moment waarop een herdenking plaatsvindt niet het juiste moment is voor een demonstratie (71%). 7% is het (zeer) oneens met de uitspraak en vindt dat het wel kan.

6. VERSCHILLEN TUSSEN GROEPEN

In dit hoofdstuk worden de verschillen tussen groepen uitgelicht aan de hand van een selectie van vragen die vooraf waren bepaald. De groepen die hierin onderscheiden zijn, staan beschreven in de onderzoeksverantwoording. In de figuren worden steeds de absolute percentages getoond. In de tekst worden de verschillen besproken. Hierbij wordt tegelijkertijd gekeken naar de effecten van leeftijd en herkomst op de bewuste stelling of vraag. Er is daarbij gecontroleerd voor opleidingstype. We rapporteren in dit hoofdstuk over de vragen waarvoor er verschillen tussen herkomstgroepen of leeftijdsgroepen werden gevonden. We rapporteren ook voor welke vragen geen verschillen zijn gevonden. Voor de overige vragen is er geen onderzoek naar verschillen gedaan. De nummering van de onderdelen verwijst steeds naar het hoofdstuk waarin de vraag of stelling voor de gehele steekproef is beschreven.

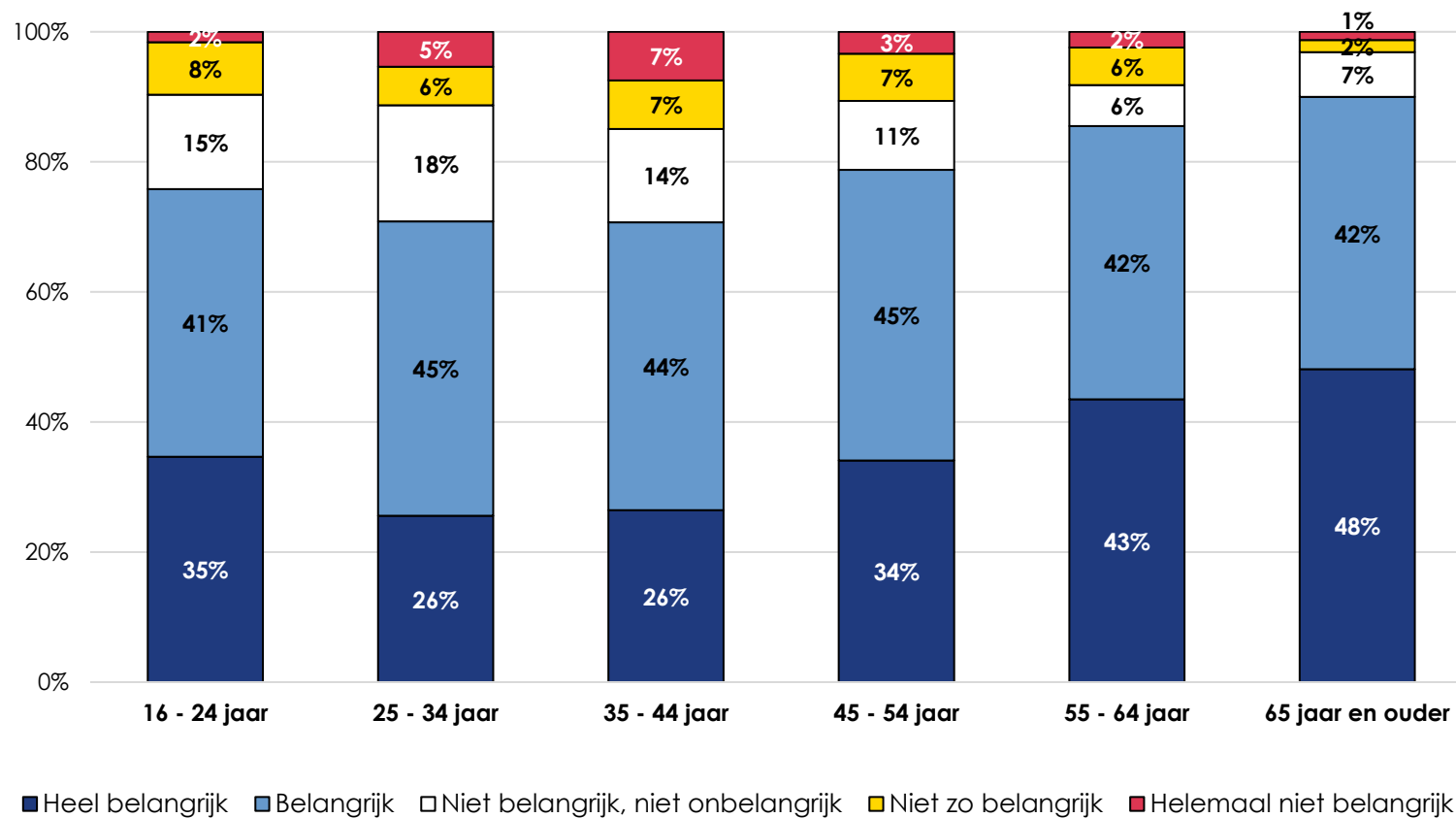
1.1 Belang Nationale Herdenking 4 mei

Hoe belangrijk vindt u de jaarlijkse Nationale Herdenking op 4 mei? -
Verschillen naar herkomst

BRON: ALLE RESPONDENTEN

Hoe belangrijk vindt u de jaarlijkse Nationale Herdenking op 4 mei? -
Verschillen naar leeftijd

BRON: ALLE RESPONDENTEN

Belang Nationale Herdenking: herkomst en leeftijd

Bij de vergelijkingen tussen verschillende groepen en in de afbeeldingen is de categorie 'Geen mening/weet niet' buiten beschouwing gelaten.

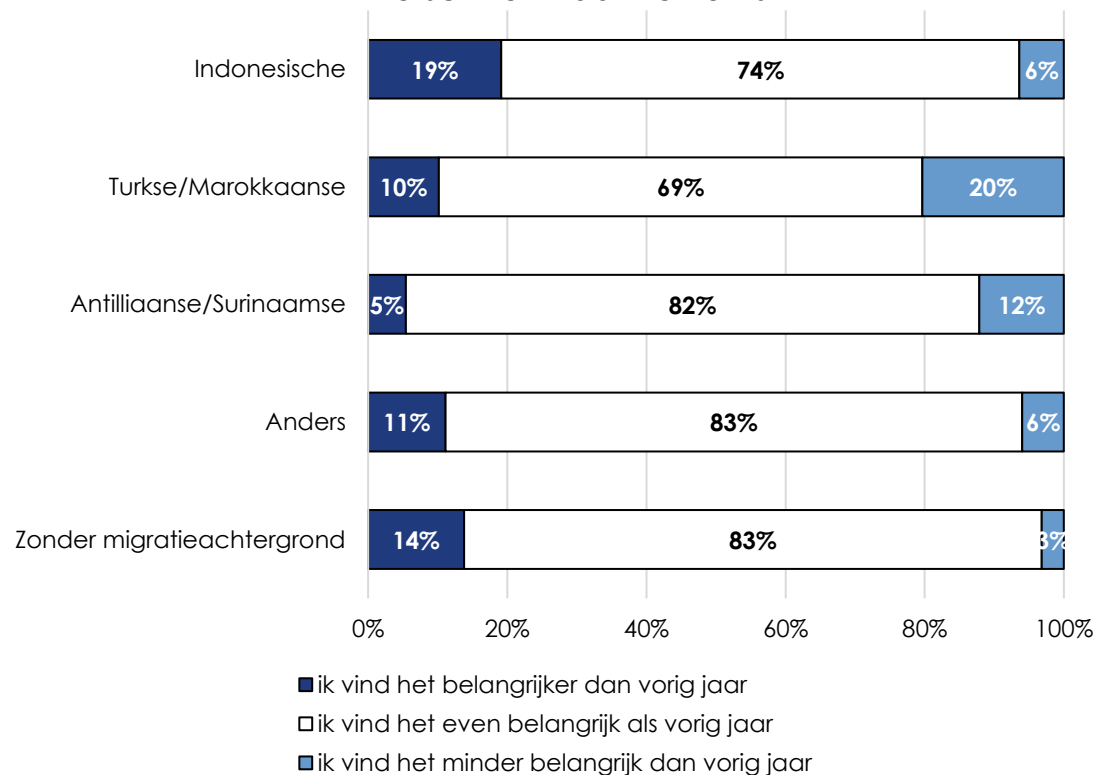
Mensen met een migratieachtergrond hebben over het algemeen een andere mening over het belang van de Nationale Herdenking op 4 mei dan mensen zonder migratieachtergrond. De enige uitzondering zijn de mensen met een **Indonesische achtergrond** (81% geeft aan dit (heel) belangrijk te vinden): zij hechten gemiddeld evenveel belang aan de Nationale Herdenking als mensen zonder migratieachtergrond (88% belangrijk of heel belangrijk). Draagvlak voor de herdenking op 4 mei is het kleinst onder de mensen met een **Turkse of Marokkaanse achtergrond**: 37% geeft aan het belangrijk of heel belangrijk te vinden, een bijna even grote groep van 33% vindt het niet zo of helemaal niet belangrijk. Mensen met een **Antilliaanse of Surinaamse achtergrond** vinden de herdenking niet zozeer vaker onbelangrijk ten opzichte van mensen zonder migratieachtergrond. Binnen deze groep is het deel dat de herdenking *heel belangrijk* vindt wel relatief kleiner (31% tegenover 44% van de mensen zonder migratieachtergrond), en het deel dat de herdenking niet belangrijk maar ook niet onbelangrijk vindt groter (13% tegenover 6% van de mensen zonder migratieachtergrond).

Mensen van **55 jaar en ouder** vinden de Nationale Herdenking op 4 mei over het algemeen het belangrijkste (55-64 jaar: 85%; 65-plussers: 90%). Ten opzichte van 65-plussers, hechten de groepen **tot 54 jaar** *minder* belang aan de herdenking, hoewel binnen elke groep toch 70% (35-44 jaar) tot 79% (45-54 jaar) aangeeft de Nationale Herdenking (heel) belangrijk te vinden.

1.2 Verandering mening belang Nationale Herdenking 4 mei

Is uw mening over het belang van de jaarlijkse Nationale Herdenking op 4 mei het afgelopen jaar veranderd? -

Verschillen naar herkomst

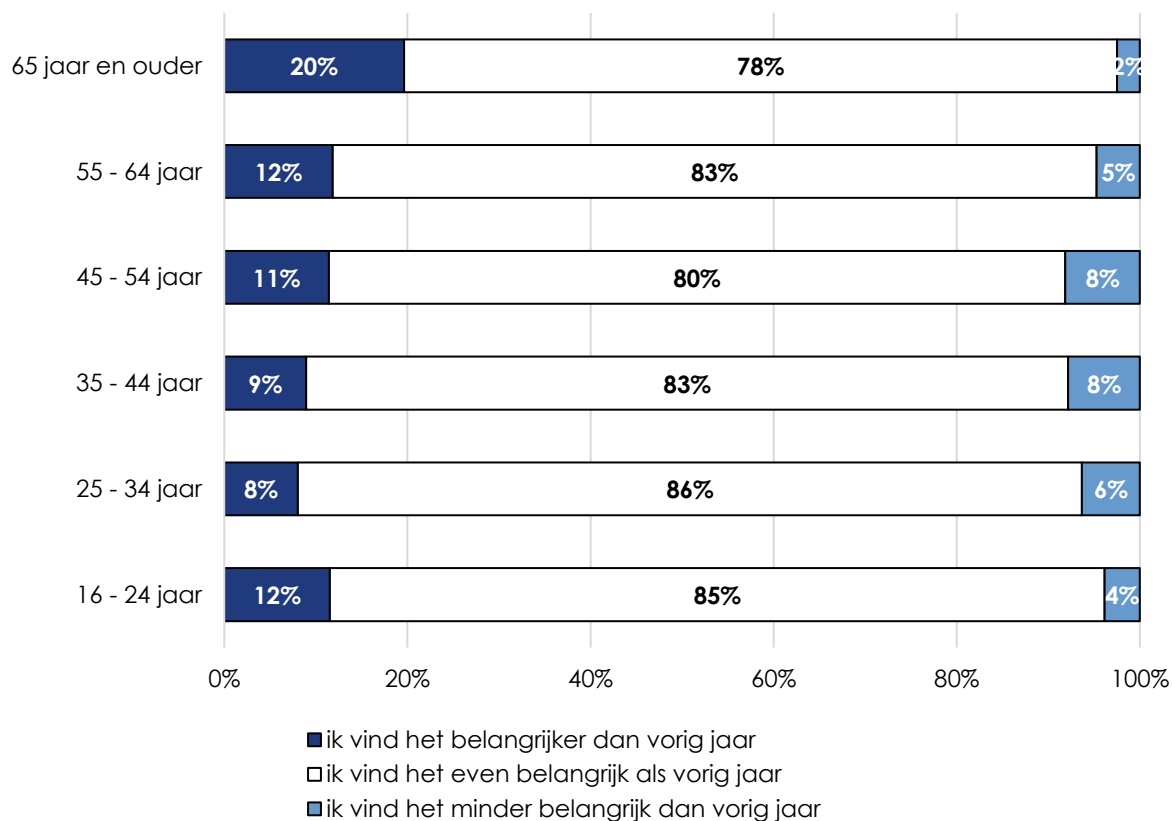

BRON: ALLE RESPONDENTEN

Veranderde mening belang herdenking (1)

Ten opzichte van mensen zonder migratieachtergrond, zeggen mensen met een **Antilliaanse of Surinaamse achtergrond** vaker dat ze de herdenking minder belangrijk vinden dan vorig jaar (12%). Van de mensen met **Turkse of Marokkaanse achtergrond**, een groep waar het draagvlak al niet groot was volgens de onderzoeksresultaten, geeft 20% aan dat ze de herdenking minder belangrijk zijn gaan vinden.

Is uw mening over het belang van de jaarlijkse Nationale Herdenking op 4 mei het afgelopen jaar veranderd? -
Verschillen naar leeftijd

BRON: ALLE RESPONDENTEN

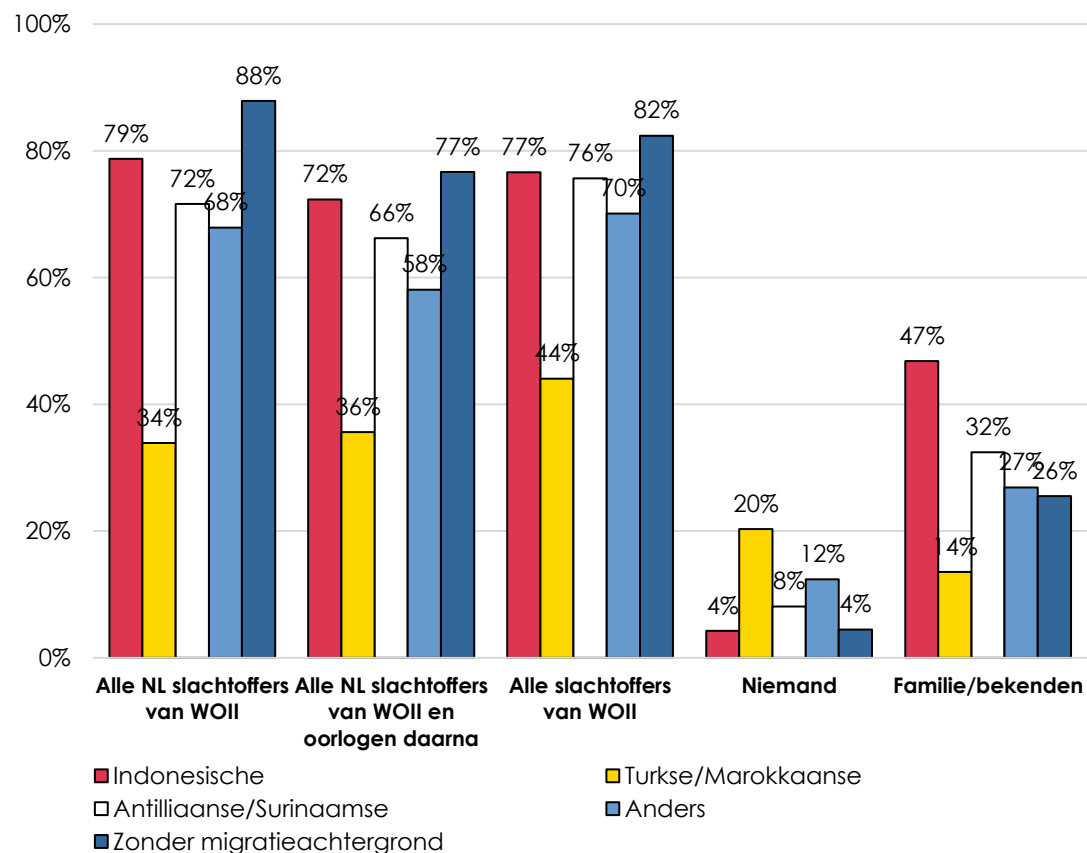
Veranderde mening belang herdenking (2)

Mensen van **65 jaar en ouder** geven vaker aan dat ze de Nationale Herdenking belangrijker zijn gaan vinden (20%), dan mensen **jonger dan 65 jaar** (8%-12%).

Er zijn geen verschillen tussen leeftijdsgroepen wanneer wordt gekeken naar het aandeel dat de herdenking minder belangrijk vindt dan vorig jaar.

1.3 **Wie wordt herdacht tijdens de Nationale Herdenking?**

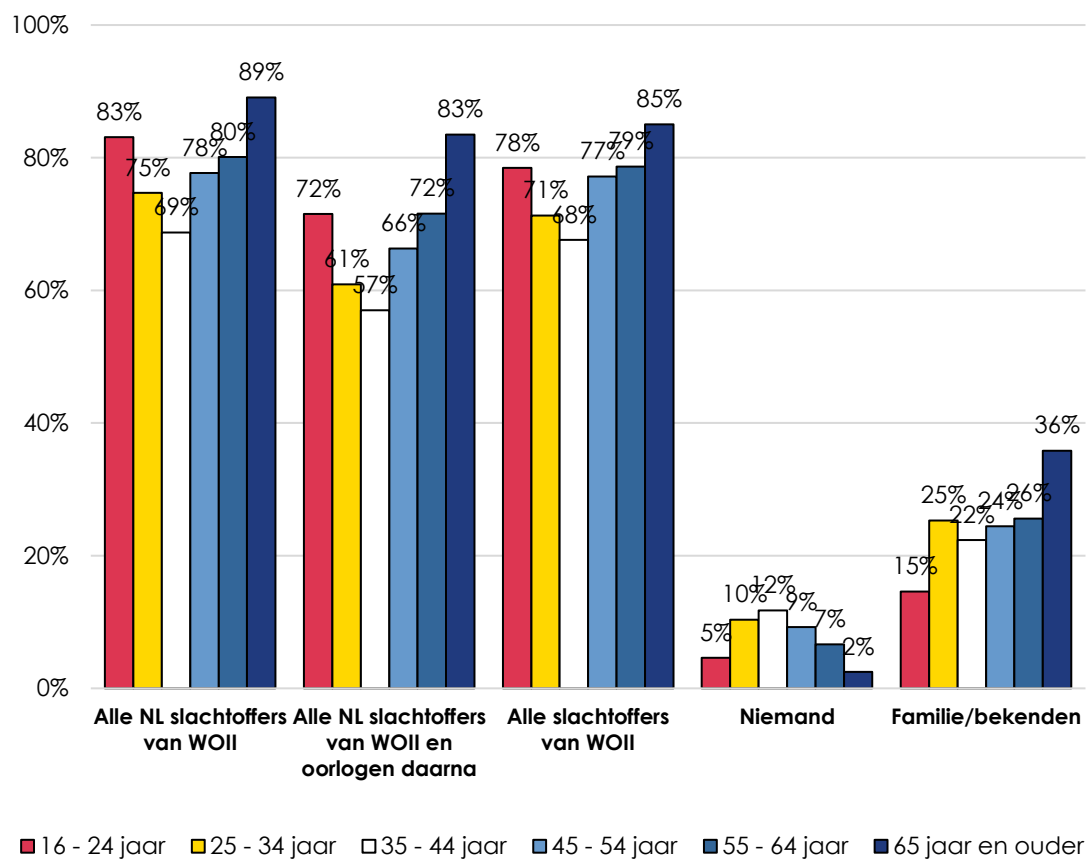
Wie herdenkt u tijdens de Nationale Herdenking?
- Verschillen naar herkomst

BRON: ALLE RESPONDENTEN

Ten opzichte van mensen zonder migratieachtergrond, herdenken mensen met een migratieachtergrond minder vaak *alle Nederlandse slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog*. Een uitzondering hierop zijn mensen met een **Indonesische achtergrond**, zij laten hierin geen verschil zien met mensen zonder migratieachtergrond. *Alle Nederlandse slachtoffers van zowel de Tweede Wereldoorlog als alle oorlogssituaties daarna* worden minder herdacht door mensen met een **Turkse of Marokkaanse achtergrond** (36%) of een andere achtergrond (58%). Ditzelfde geldt voor de categorie *alle slachtoffers van alle nationaliteiten van de Tweede Wereldoorlog*. Mensen met een **Turkse of Marokkaanse achtergrond** (20%) of een andere achtergrond (12%) geven vaker aan dat ze *niemand* herdenken op 4 mei. *Familie/bekenden* worden herdacht door bijna de helft van de mensen met een **Indonesische achtergrond**. Dit is de enige groep die op dit antwoord verschilt ten opzichte van mensen zonder migratieachtergrond.

Wie herdenkt u tijdens de Nationale Herdenking? - leeftijd

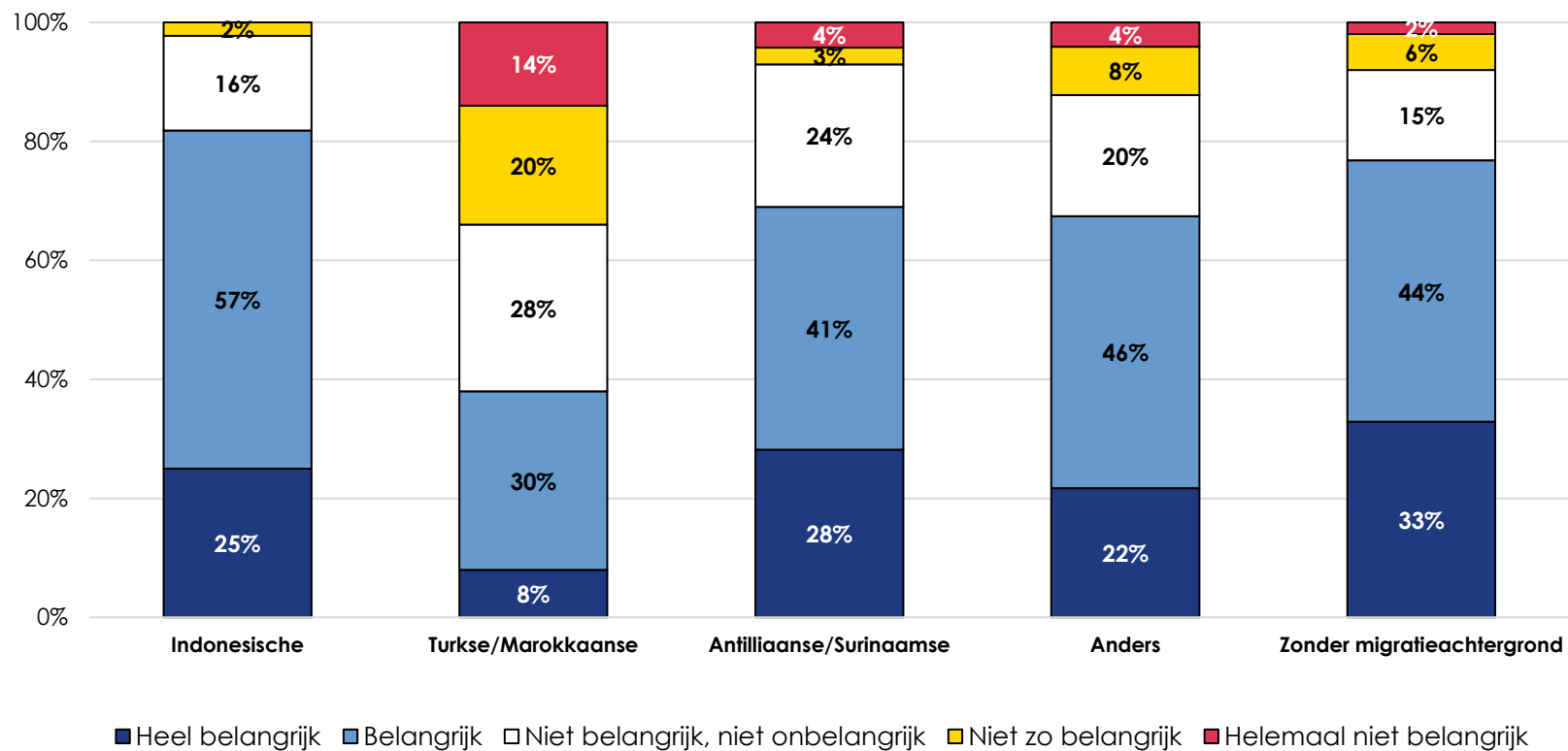

Mensen tussen de **25 en 64 jaar** herdenken minder vaak *alle Nederlandse slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog* dan mensen van **65 jaar of ouder**. *Alle Nederlandse slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog en oorlogssituaties daarna, en ook alle slachtoffers van alle nationaliteiten van de Tweede Wereldoorlog,* worden minder herdacht door mensen tussen de **25 en 55 jaar**, ten opzichte van 65-plussers. Mensen tussen de **25 en 64 jaar** geven relatief vaker aan dat ze *niemand* herdenken op 4 mei, in vergelijking met mensen van 65 jaar of ouder. *Familie of bekenden* worden tijdens de Nationale Herdenking herdacht door 36% van de 65-plussers. In de leeftijdscategorieën **16-24 jaar**, en **35-64 jaar** worden familieleden en bekenden minder vaak herdacht tijdens de herdenking op 4 mei.

BRON: ALLE RESPONDENTEN

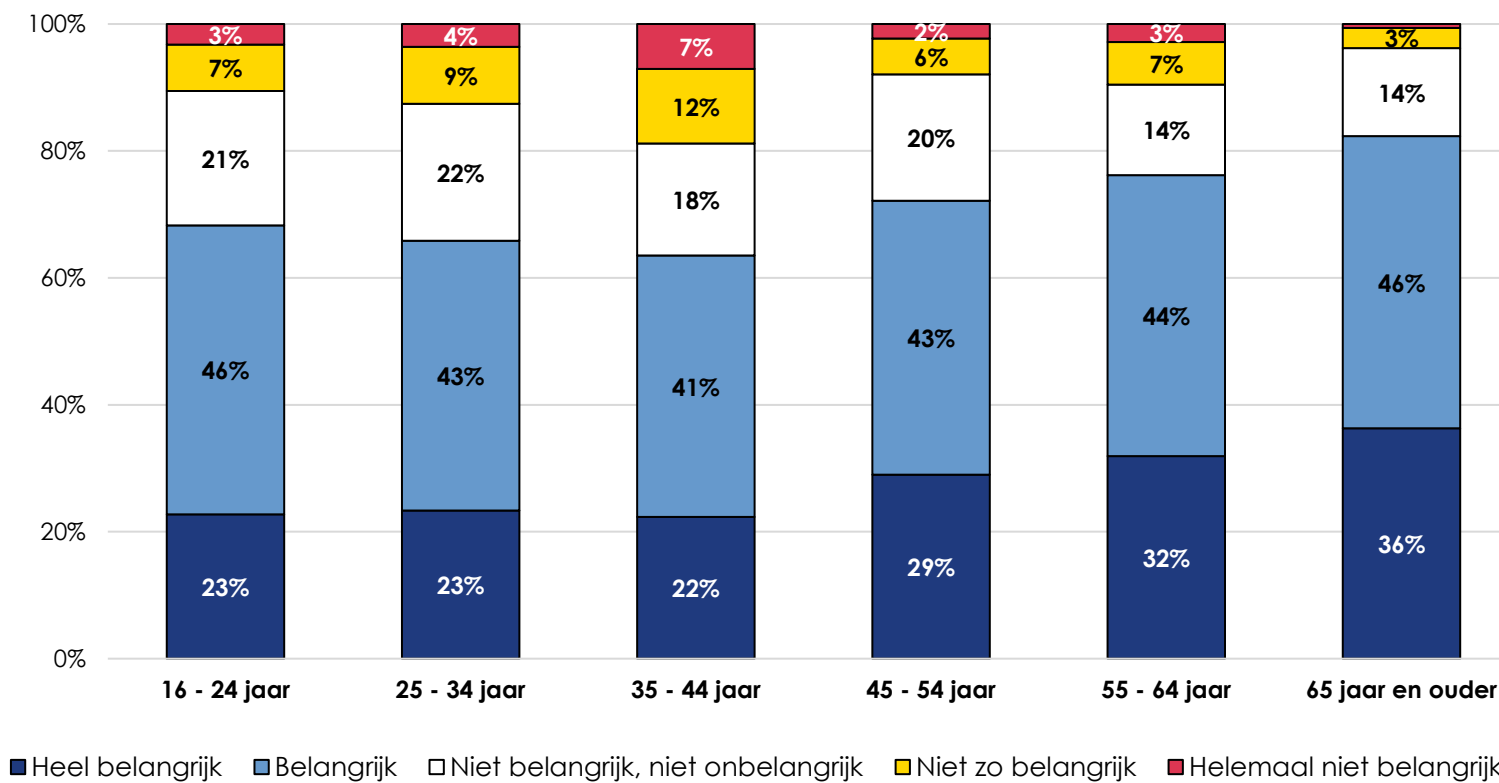
2.1 Belang Bevrijdingsdag 5 mei

Hoe belangrijk vindt u de jaarlijkse Bevrijdingsdag op 5 mei? -
Verschillen naar herkomst

BRON: ALLE RESPONDENTEN

Hoe belangrijk vindt u de jaarlijkse Bevrijdingsdag op 5 mei? -
Verschillen naar leeftijd

BRON: ALLE RESPONDENTEN

Belang Bevrijdingsdag: herkomst en leeftijd

Bij de vergelijkingen tussen verschillende groepen en in de afbeeldingen is de categorie 'Geen mening/weet niet' buiten beschouwing gelaten.

Ruim driekwart van de mensen **zonder migratieachtergrond** vindt de jaarlijkse Bevrijdingsdag op 5 mei belangrijk of heel belangrijk (77%). Mensen met een **Turkse of Marokkaanse achtergrond** (38%) vinden Bevrijdingsdag in mindere mate belangrijk.

Veel **65-plussers** vinden Bevrijdingsdag (heel) belangrijk (82%). Mensen tussen de **16 en 44 jaar** vinden de jaarlijkse Bevrijdingsdag ook overwegend belangrijk (64%-68%), maar wel in mindere mate vergeleken met mensen van 65 jaar en ouder.

Redenen waarom men niets onderneemt op Bevrijdingsdag op 5 mei

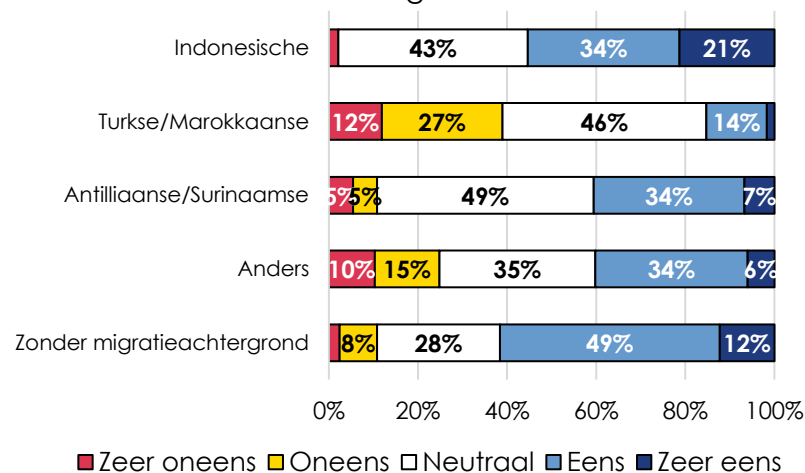
We hebben de groepen vergeleken als het gaat om redenen waarom men geen activiteiten onderneemt of anderszins stilstaat bij Bevrijdingsdag op 5 mei. Omdat het hier kleine groepen betreft (de vraag wordt slechts aan een selectie van de steekproef voorgelegd), vermelden we hier geen percentages: deze resultaten dienen ter indicatie.

Ten opzichte van mensen zonder migratieachtergrond, geven mensen met een **Turkse of Marokkaanse achtergrond** vaker aan dat ze niet bij Bevrijdingsdag hebben stilgestaan omdat de Tweede Wereldoorlog te lang geleden is en ze daarom Bevrijdingsdag niet zo belangrijk vinden. Mensen met een **Turkse, Marokkaanse, Antilliaanse of Surinaamse achtergrond** noemen vaker de reden dat ze geen activiteiten hebben ondernomen omdat er al genoeg aandacht is voor de Tweede Wereldoorlog, ten opzichte van mensen zonder migratieachtergrond. Mensen met een **Antilliaanse of Surinaamse achtergrond** zeggen relatief vaker op andere momenten al stil te staan bij oorlogsslachtoffers en daarom niets te doen aan Bevrijdingsdag.

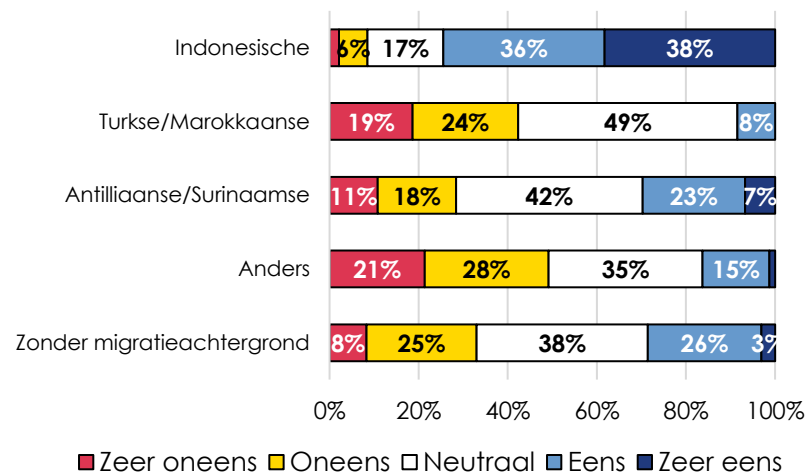
65-plussers die niet hebben deelgenomen aan Bevrijdingsdag, geven hiervoor vaker als reden dat de activiteiten en rituelen op 5 mei hen niet aanspreken, dan mensen **tussen de 25 en 54 jaar** die niet bij 5 mei hebben stilgestaan. Ook zeggen 65-plussers vaker dan mensen tussen de 25 en 54 jaar, dat ze al op andere momenten stilstaan bij oorlogsslachtoffers. Ten opzichte van mensen in de jongste leeftijdscategorieën (**16-44 jaar**) noemen 65-plussers ook relatief vaker de reden dat ze op andere momenten al stilstaan bij vrijheid. Jongeren noemen niet vaker andere redenen dan 65-plussers.

3.1 Verbondenheid met oorlogen uit het verleden

Ik voel me verbonden met de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog - herkomst

Ik voel me verbonden met de geschiedenis van Indonesië en voormalig Nederlands-Indië - herkomst

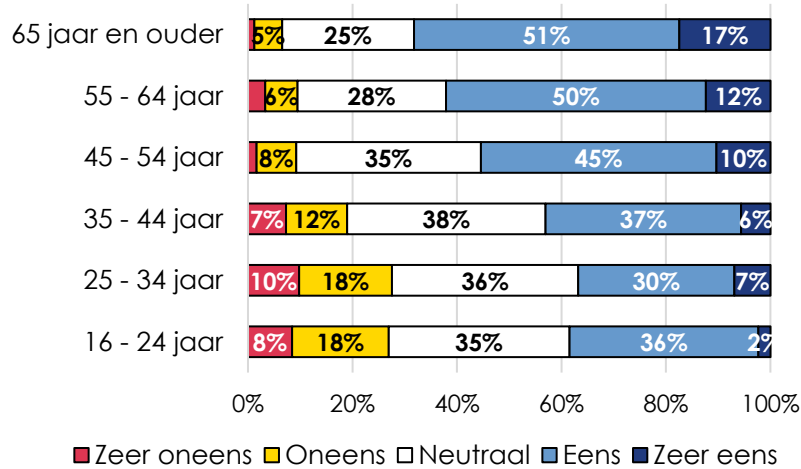
BRON: ALLE RESPONDENTEN

Ten opzichte van mensen zonder migratieachtergrond, voelen alle groepen met een migratieachtergrond (met uitzondering van mensen met Indonesische achtergrond) zich minder verbonden met de Tweede Wereldoorlog. Van de mensen zonder migratieachtergrond geeft 61% aan dat ze het eens of zeer eens zijn met de uitspraak dat ze zich verbonden voelen met de oorlog. Bij de mensen met een andere achtergrond die zich het minst verbonden voelen met de Tweede Wereldoorlog varieert dit van 16% met een **Turkse of Marokkaanse achtergrond** tot 41% van de mensen met een **Antilliaanse of Surinaamse achtergrond**.

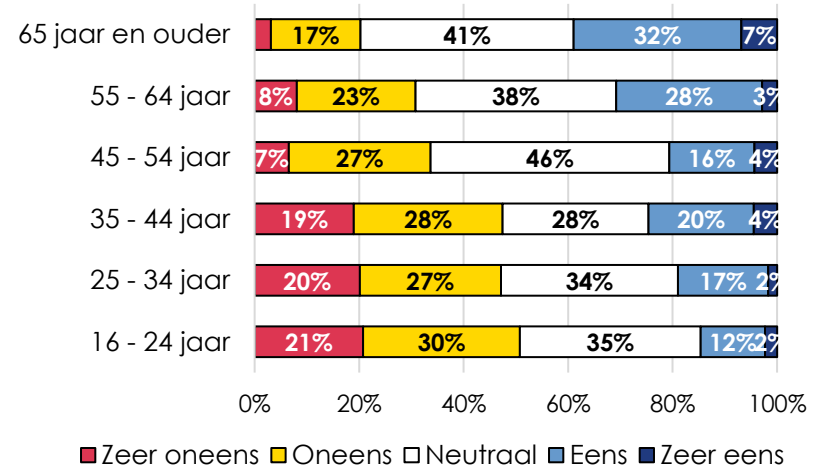
29% van de mensen zonder migratieachtergrond geeft aan dat men zich verbonden voelt met de geschiedenis van Indonesië en voormalig Nederlands-Indië. Van de mensen met een **Indonesische achtergrond** voelt 74% een zekere mate van verbondenheid. Mensen met een **andere achtergrond** geven ten opzichte van mensen zonder migratieachtergrond vaker aan dat ze het oneens zijn met deze stelling (49%, tegenover 33% van de mensen zonder migratieachtergrond).

VERSCHILLEN TUSSEN GROEPEN: HERKOMST EN LEEFTIJD

Ik voel me verbonden met de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog - leeftijd

Ik voel me verbonden met de geschiedenis van Indonesië en voormalig Nederlands-Indië - leeftijd

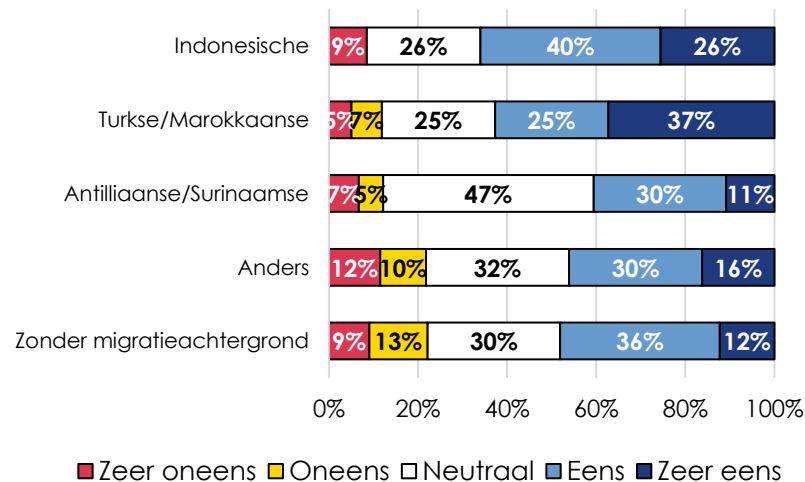
BRON: ALLE RESPONDENTEN

De mate waarin mensen een zekere verbondenheid voelen met de Tweede Wereldoorlog neemt af naarmate mensen jonger zijn. Mensen **tot 54 jaar** voelen zich minder verbonden met de oorlog dan **65-plussers** (68% eens of zeer eens). Waar het bij 65-plussers ruim twee derde betreft die deze verbinding voelt, is dit onder jongeren (**16-34 jaar**) ruim een derde (37%-38%).

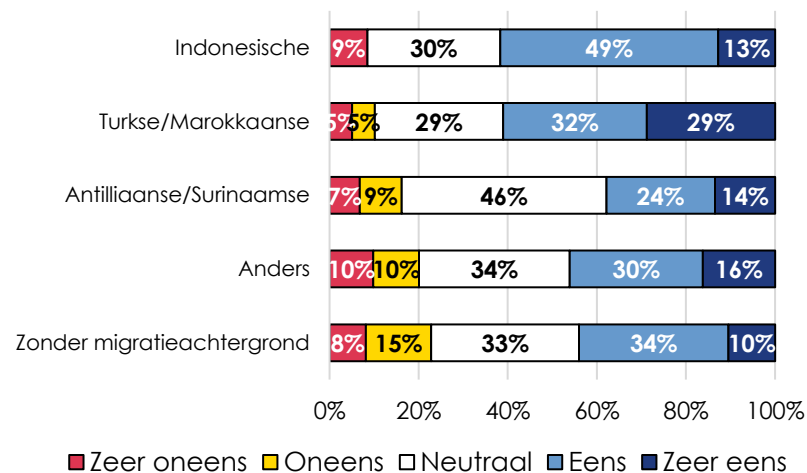
Alle groepen **jonger dan 65 jaar** geven vaker aan dat ze het oneens zijn met de uitspraak dat ze zich verbonden voelen met de geschiedenis van Indonesië en voormalig Nederlands-Indië. **Tot en met 44 jaar** is ongeveer de helft het oneens met deze uitspraak. Van de **65-plussers** voelt 20% geen verbondenheid met deze geschiedenis.

4.1 Aandacht tijdens de Nationale Herdenking voor andere oorlogen en conflicten

Ik vind het goed als er op 4 mei ook aandacht is voor de situatie in Gaza - herkomst

Ik vind het goed als er op 4 mei ook aandacht is voor andere oorlogen en conflicten zoals in Soedan, Jemen en Syrië - herkomst

BRON: ALLE RESPONDENTEN

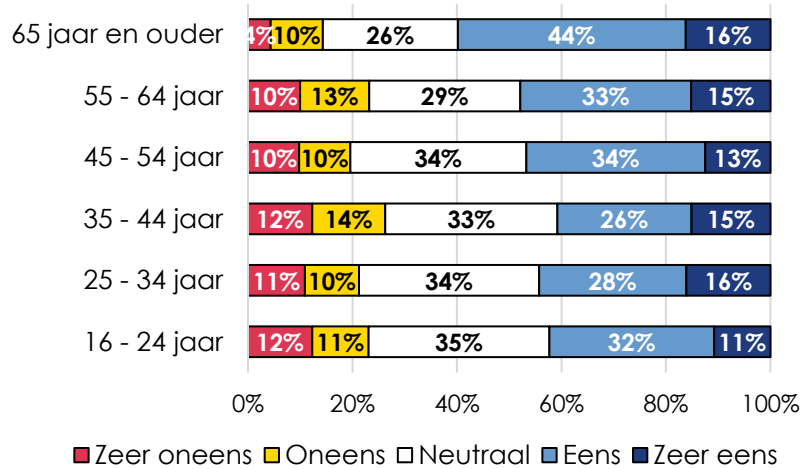
Er is geen verschil tussen groepen met een verschillende herkomst zichtbaar in de mate waarin zij het eens zijn met de stelling dat het goed zou zijn als er op 4 mei aandacht zou zijn voor de situatie in Oekraïne.

Aandacht voor de situatie in Gaza tijdens de herdenking op 4 mei is gewenst, volgens 48% van de mensen **zonder migratieachtergrond**. Daarnaast is 22% van de mensen zonder migratieachtergrond het er juist niet mee eens. Mensen met een **Indonesische achtergrond** zijn het in grotere mate eens met aandacht voor Gaza op 4 mei (66%). Ook onder mensen met een **Turkse of Marokkaanse achtergrond** vindt een relatief groot deel dat er aandacht voor Gaza zou moeten zijn tijdens de herdenking op 4 mei (62%).

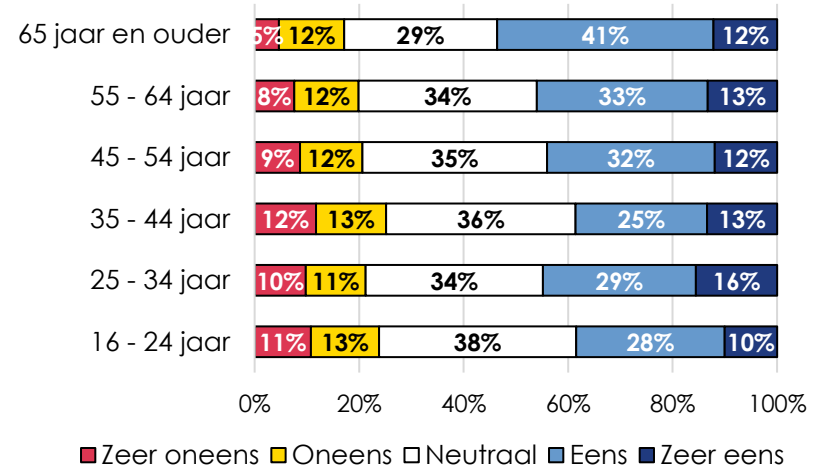
Aandacht voor andere oorlogen en conflicten, zoals in Soedan, Jemen en Syrië zou goed zijn, volgens 61% van de mensen met **Turkse of Marokkaanse achtergrond**. Binnen deze groep wordt dit meer gesteund dan bij mensen zonder migratieachtergrond (44%).

VERSCHILLEN TUSSEN GROEPEN: HERKOMST EN LEEFTIJD

Ik vind het goed als er op 4 mei ook aandacht is voor de situatie in Gaza - leeftijd

Ik vind het goed als er op 4 mei ook aandacht is voor andere oorlogen en conflicten zoals in Soedan, Jemen en Syrië - leeftijd

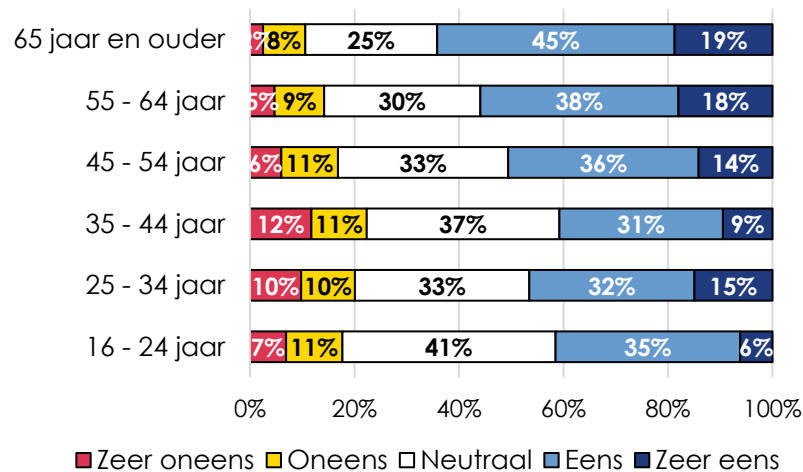

BRON: ALLE RESPONDENTEN

Ten opzichte van 65-plussers (60%) zijn alle groepen **jonger dan 65 jaar** het *minder* eens met aandacht voor Gaza tijdens de Nationale Herdenking op 4 mei (41%-48%).

Aandacht voor andere oorlogen en conflicten (zoals in Soedan, Jemen en Syrië) tijdens de herdenking op 4 mei zou goed zijn, volgens ruim de helft van de **65-plussers** (53%). Mensen **jonger dan 65 jaar** zijn het hier iets minder vaak mee eens. Van de **16-24 jarigen** vindt 38% het een goed idee als er aandacht is voor andere oorlogen, maar bijna een kwart is het juist oneens met aandacht voor andere oorlogen op 4 mei.

Ik vind het goed als er op 4 mei ook aandacht is voor de situatie in Oekraïne - leeftijd

BRON: ALLE RESPONDENTEN

Aan de mensen die op 4 mei geen aandacht willen voor de situatie in Oekraïne, Gaza, of andere oorlogssituaties is gevraagd welke uitspraak hierover het beste bij hun mening past. Willen ze er wel bij stilstaan maar niet op 4 mei, willen ze hier nooit bij stilstaan, willen ze specifiek niet stilstaan bij de oorlog in Gaza, of bij de oorlog in Oekraïne, of vindt men 5 mei een geschiktere dag om aandacht te geven aan deze oorlogen en conflicten? Bij het maken van een vergelijking tussen mensen met verschillende herkomst, en mensen met verschillende leeftijden, kwamen hier geen verschillende antwoorden naar voren.

Van de **65-plussers** is 64% het er (zeer) mee eens dat het goed zou zijn als er op 4 mei ook aandacht is voor de situatie in Oekraïne. **Tot 54 jaar** zijn mensen het minder eens met aandacht voor Oekraïne tijdens de herdenking. Dit varieert van 40% van mensen tussen de **35 en 44 jaar** tot 50% van de mensen tussen de **45 en 54 jaar**.

5.1 Beleving vrijheid

Van een aantal uitspraken over vrijheid is gekeken naar de verschillen tussen mensen uit verschillende leeftijdscategorieën en met verschillende achtergronden. Het betreft de volgende uitspraken:

1. De overheid mag bepaalde vrijheden inperken om daarmee de veiligheid van iedereen te vergroten.
2. In een vrij land is het ook toegestaan om meningen tegen de democratie te verkondigen.
3. Als je groepen beledigt, maak je misbruik van je vrijheid.
4. Rekening houden met anderen mag niet ten koste gaan van je eigen vrijheid.
5. Iedereen mag doen en laten wat hij wil, zolang hij zich maar aan de wet houdt.
6. Kritiek en debat zijn nodig om de vrijheid in stand te houden.
7. Er kan alleen vrijheid zijn wanneer je andere opvattingen en ideeën respecteert, ook al ben je het er niet mee eens.

Voor stelling 1 geldt dat mensen met een **Antilliaanse of Surinaamse achtergrond** hierop anders reageren dan mensen zonder migratieachtergrond. Zij scoren lager op dit item, wat betekent dat ze het vaker oneens zijn met (of neutraal staan tegenover) de stelling dat de overheid bepaalde vrijheden mag inperken om de veiligheid van de groep te vergroten.

Mensen met een **Turkse of Marokkaanse achtergrond** zijn het, in vergelijking met mensen zonder migratieachtergrond, vaker eens met de uitspraak dat je misbruik maakt van je vrijheid wanneer je bepaalde groepen beledigt.

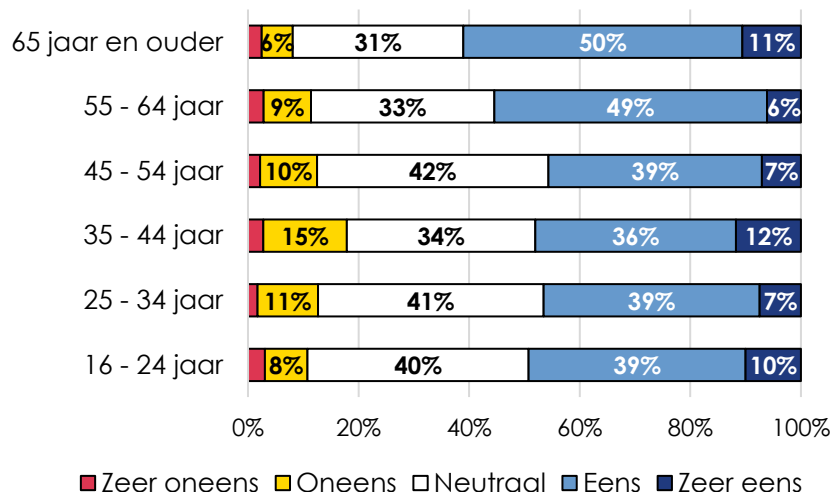
Mensen met een **Turkse of Marokkaanse achtergrond** zijn het, in vergelijking met mensen zonder migratieachtergrond, vaker *oneens* met de uitspraak dat kritiek en debat nodig zijn om de vrijheid in stand te houden. Zij zijn het ook relatief vaker oneens met de stelling dat er alleen vrijheid kan bestaan wanneer je andere opvattingen respecteert, ook al ben je het daar niet mee eens.

Voor stelling 2, 4 en 5 geldt dat er geen verschillen zijn tussen mensen met en mensen zonder migratieachtergrond.

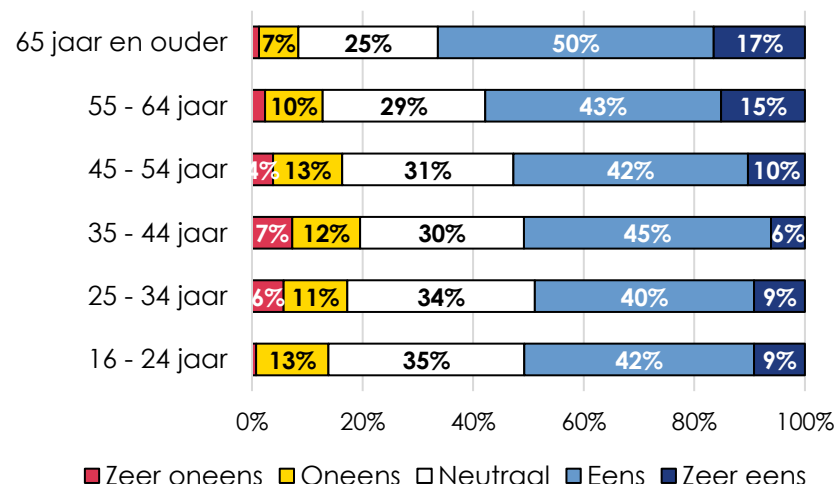
VERSCHILLEN TUSSEN GROEPEN: HERKOMST EN LEEFTIJD

Bij de stelling dat het in een vrij land ook is toegestaan om meningen tegen de democratie te verkondigen, is alleen een verschil te zien tussen **65-plussers** en de groep die daar net onder zit: de mensen van **55-64 jaar**. Deze laatste groep is het vaker eens met deze stelling (68%) dan 65-plussers (59%). Bij 4 van de 8 stellingen waren nog meer verschillen te zien ten opzichte van 65-plussers. Deze staan afgebeeld in de figuren op deze en de volgende pagina. Bij de overige stellingen werden geen verschillen naar leeftijd geconstateerd.

De overheid mag bepaalde vrijheden inperken om daarmee de veiligheid van iedereen te vergroten - Verschillen naar leeftijd

Als je groepen beledigt, maak je misbruik van je vrijheid - Verschillen naar leeftijd

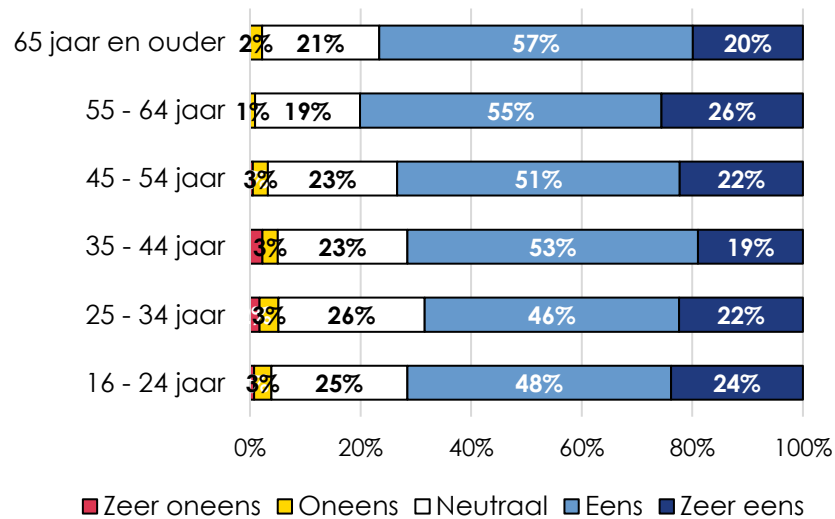

BRON: ALLE RESPONDENTEN

65-plussers zijn het er in hogere mate mee eens dat de overheid bepaalde vrijheden mag inperken om de veiligheid van iedereen te vergroten (61%) dan mensen **tot 55 jaar** (46%-49%). Als je groepen beledigt, maak je misbruik van je vrijheid vindt 67% van de 65-plussers. Mensen **jonger dan 65 jaar** zijn het in mindere mate eens met deze stelling, variërend van 49% van de **25-34 jarigen** tot 58% van de **55-64 jarigen**.

VERSCHILLEN TUSSEN GROEPEN: HERKOMST EN LEEFTIJD

Er kan alleen vrijheid zijn wanneer je andere opvattingen en ideeën respecteert, ook al ben je het er niet mee eens - Verschillen naar leeftijd

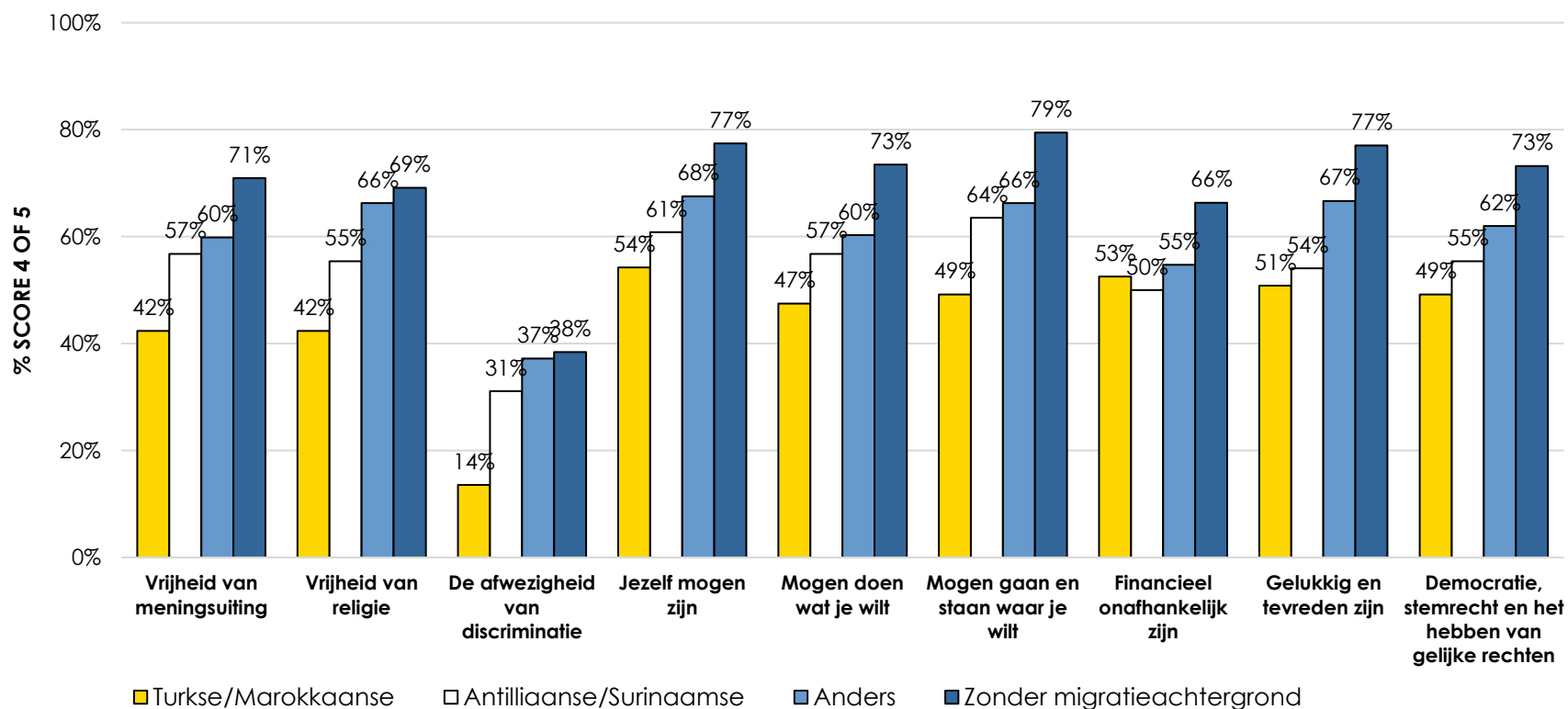

BRON: ALLE RESPONDENTEN

Ruim driekwart van de **65-plussers** is het er (zeer) mee eens dat er *alleen vrijheid kan bestaan wanneer je andere opvattingen en ideeën respecteert, ook al ben je het daarmee niet eens* (77%). **25-34 jarigen** (68%) en **35-44 jarigen** (72%) zijn het minder vaak eens met deze stelling.

5.2 Ervaring vrijheid

Ervaren vrijheid - Verschillen naar herkomst

BRON: RESPONDENTEN MET TURKSE/MAROKKAANSE ACHTERGROND, ANTILLIAANSE/SURINAAMSE ACHTERGROND, ANDERE MIGRATIEACHTERGROND (UITGEZONDERD INDONESISCHE ACHTERGROND) OF ZONDER MIGRATIEACHTERGROND

Bij bijna alle vrijheden die werden voorgelegd, zien we verschillen in de mate waarin deze werden ervaren door mensen met een migratieachtergrond, vergeleken met mensen zonder migratieachtergrond. Alleen voor *de afwezigheid van oorlog en aanslagen* en de mate van *tolerantie in de eigen omgeving* werden geen verschillen in antwoorden gezien tussen mensen met of zonder migratieachtergrond. Met name de mensen met een **Turkse, Marokkaanse, Antilliaanse of Surinaamse achtergrond** of andere migratieachtergrond ervaren minder vrijheid op veel gebieden dan mensen zonder migratieachtergrond. In de figuur op de vorige pagina staat afgebeeld welk percentage een score 4 of 5 geeft op een schaal van 1 (dit ervaar ik onvoldoende) tot 5 (dit ervaar ik voldoende).

Voor alle drie de genoemde groepen geldt dat ze minder vrijheid ervaren als het gaat om:

- De vrijheid van meningsuiting
- Jezelf mogen zijn
- Mogen doen wat je wilt
- Gelukkig en tevreden zijn

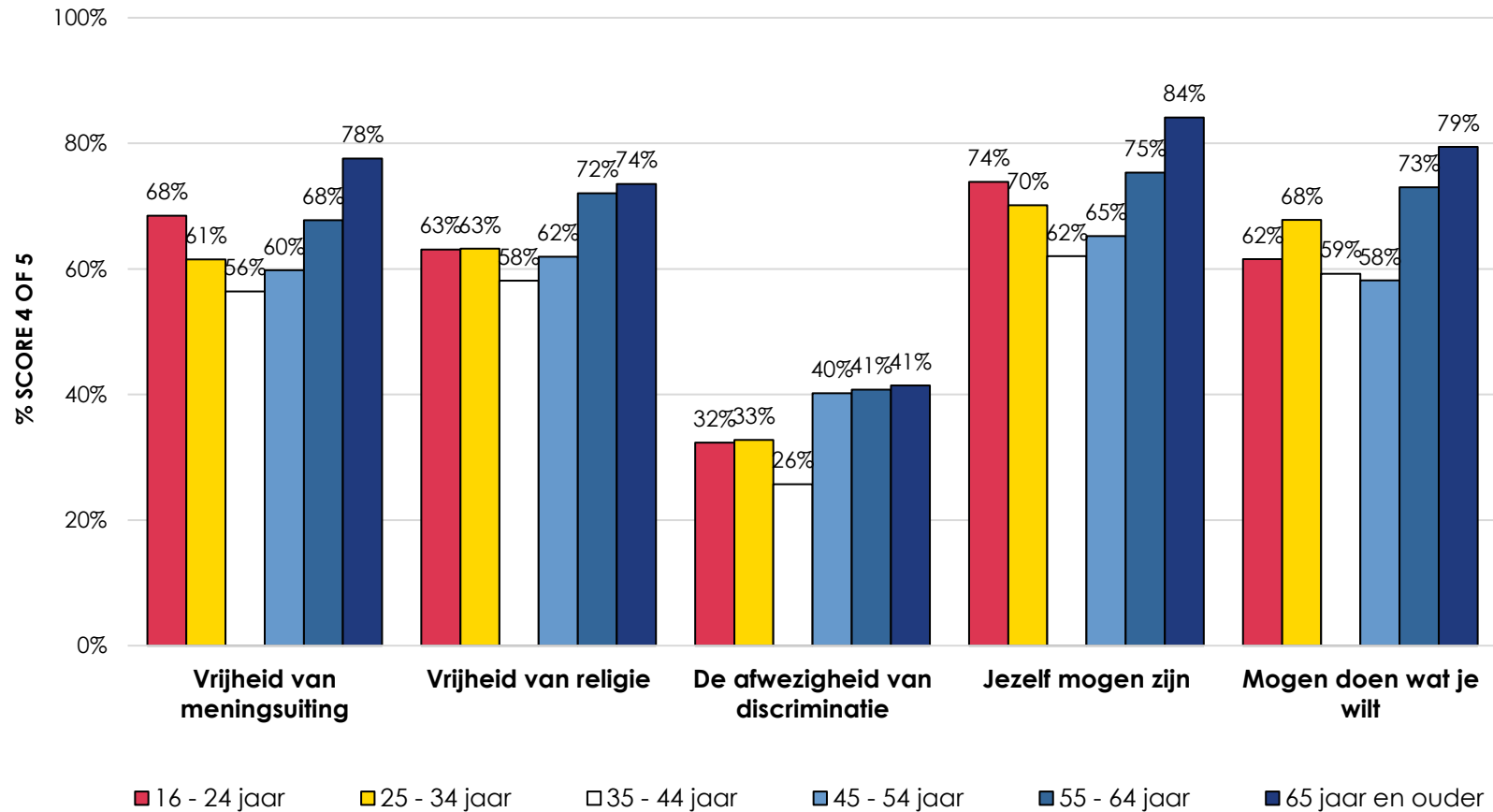
Mensen met een **Turkse of Marokkaanse achtergrond** ervaren in Nederland minder *vrijheid van religie* (42% geeft een score 4 of 5) in vergelijking met mensen zonder migratieachtergrond (69%).

De *afwezigheid van discriminatie* wordt minder ervaren door mensen met een **Turkse of Marokkaanse achtergrond** (14%) dan door mensen zonder migratieachtergrond (38%). Mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond (49%) ervaren ook minder vaak dat ze kunnen gaan en staan waar ze willen dan mensen zonder migratieachtergrond (79%).

Financiële onafhankelijkheid wordt in mindere mate ervaren door mensen met een **Antilliaanse of Surinaamse achtergrond** (50%) in vergelijking met mensen zonder migratieachtergrond (66%).

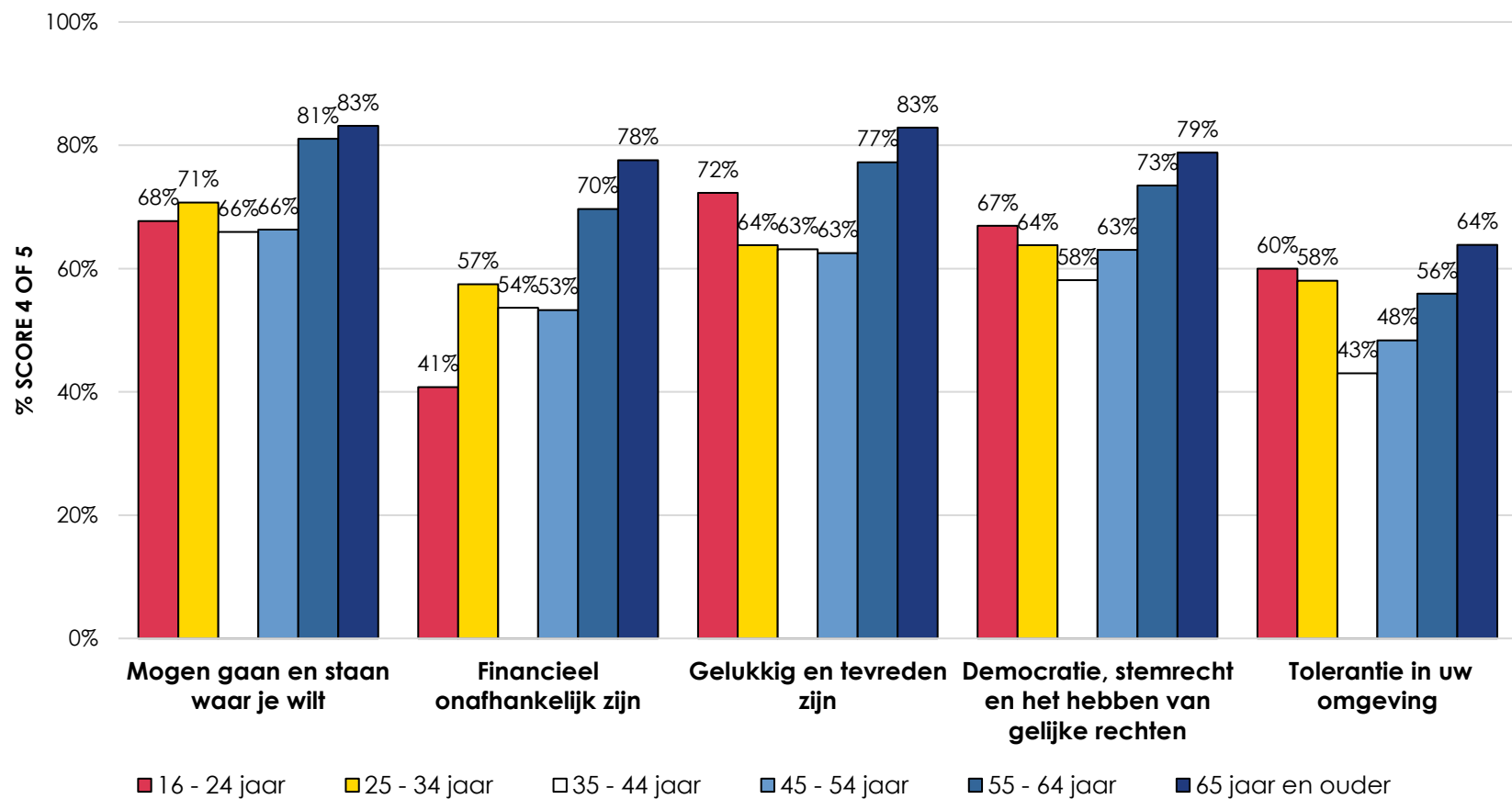
Democratie, stemrecht en het hebben van gelijke rechten wordt door mensen met een **Turkse of Marokkaanse achtergrond** (49%) in mindere mate ervaren dan door mensen zonder migratieachtergrond (73%).

Ervaren vrijheid - Verschillen naar leeftijd

BRON: ALLE RESPONDENTEN

Ervaren vrijheid - Verschillen naar leeftijd

BRON: ALLE RESPONDENTEN

Veel van de voorgelegde vrijheden worden in hogere mate ervaren door 65-plussers, dan door jongere deelnemers.

Alle mensen uit leeftijdscategorieën **onder de 65 jaar** ervaren minder *vrijheid van meningsuiting* in het dagelijks leven, vergeleken met 65-plussers (78%). Hierbij scoort de groep van mensen tussen de **35 en 44 jaar** het laagst: 56% ervaart voldoende vrijheid van meningsuiting in het dagelijks leven.

Vrijheid van religie wordt minder ervaren door mensen **tot 55 jaar** (58%-63%). Van de 65-plussers ervaart bijna driekwart voldoende vrijheid van religie (74%).

Als het gaat om de *afwezigheid van discriminatie* zien we een duidelijke tweedeling tussen mensen **tot 45 jaar** en mensen van **45 jaar en ouder**. **16-24 jarigen** (32%) en **35-44 jarigen** (26%) ervaren minder afwezigheid van discriminatie dan **65-plussers** (41%).

In vergelijking met **65-plussers** (84%) hebben mensen uit alle leeftijdscategorieën minder het gevoel *dat ze zichzelf kunnen zijn*. De **35-44 jarigen** geven wederom de laagste score (62%).

Mensen **tot 55 jaar** hebben minder het gevoel *dat ze mogen doen wat ze willen* (58%-60%), in vergelijking met **65-plussers** (79%). Ditzelfde beeld zien we voor het *mogen gaan en staan waar je wilt*.

Alle leeftijdsgroepen ervaren minder *financiële onafhankelijkheid* dan 65-plussers (78%). Vooral het verschil met **16-24 jarigen** is groot; 41% van de jongeren ervaart dit. Maar ook **tussen de 25 en 55 jaar** komt dit niet boven de 57%.

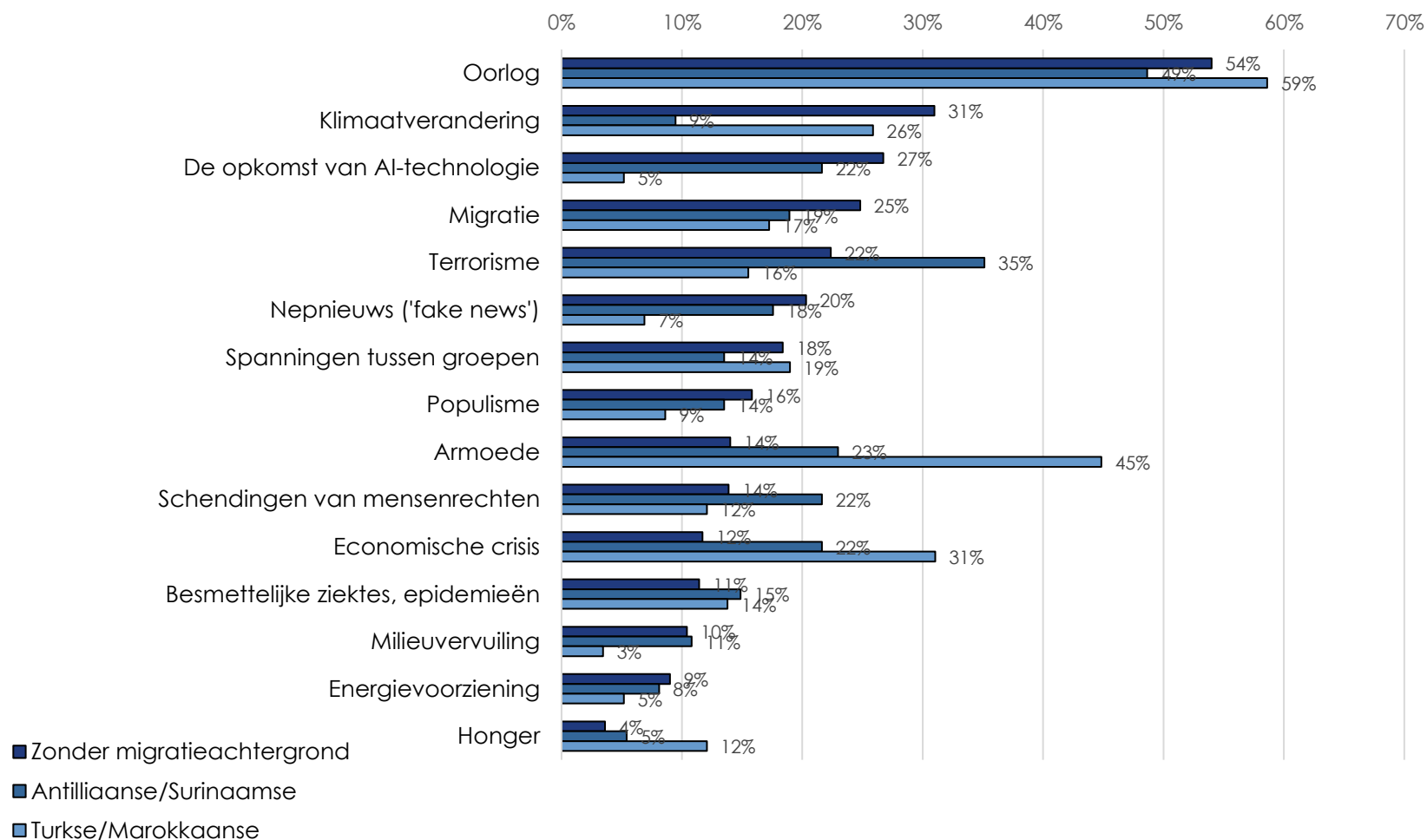
Van de 65-plussers is 83% over het algemeen *gelukkig en tevreden*. **Tot 55 jaar** wordt dit in mindere mate ervaren (63% bij **35-54 jarigen** tot 72% bij **16-24 jarigen**).

Ook voor de ervaring van *democratie, stemrecht en gelijke rechten* geldt dat mensen **tot 55 jaar** (58%-67%) dit minder voelen dan **65-plussers** (79%).

Mensen tussen de **35 en 44 jaar** (43%) en **45 en 54 jaar** (48%) ervaren minder *tolerantie in de eigen omgeving* dan **65-plussers** (64%).

5.3 Zorgen over thema's

Waar maakt men zich zorgen over? -
Verschillen naar herkomst

BRON: RESPONDENTEN MET TURKSE/MAROKKAANSE ACHTERGROND, ANTILLIAANSE/SURINAAMSE ACHTERGROND OF ZONDER MIGRATIEACHTERGROND

Aan de deelnemers is een vijftiental onderwerpen voorgelegd die wereldwijd spelen en is gevraagd er *drie* uit te kiezen waarover men zich het meeste zorgen maakt. Op de vorige pagina staan de vijftien onderwerpen gerangschikt naar de mate waarin mensen zonder migratieachtergrond dit belangrijk vinden, afgezet tegen mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond en mensen met een Antilliaanse of Surinaamse achtergrond.

Het onderwerp *oorlog* is een zorgwekkend thema over alle groepen heen: hierin zijn geen verschillen te zien tussen mensen met een verschillende herkomst of van verschillende leeftijden. Ook bij het thema *Besmettelijke ziektes en epidemieën* zijn geen verschillen zichtbaar op deze twee achtergrondkenmerken (herkomst en leeftijd).

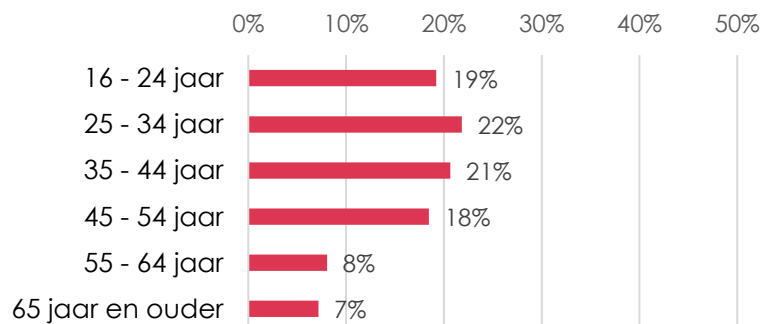
Ten opzichte van mensen zonder migratieachtergrond (22%), maken mensen met een **Antilliaanse of Surinaamse achtergrond** (35%) zich meer zorgen over *terrorisme*. Mensen met een **Turkse of Marokkaanse achtergrond** (12%) noemen *honger* vaak als wereldwijd thema waar ze zich zorgen over maken dan mensen zonder migratieachtergrond (4%). Ook *armoede* wordt door mensen met **Turkse of Marokkaanse achtergrond** (45%) vaker als belangrijk probleem gekenmerkt dan door mensen zonder migratieachtergrond (14%). *Klimaatverandering* wordt door mensen zonder migratieachtergrond (31%) vaker gekozen als een van de drie problemen waar ze zich zorgen over maken dan door mensen met een **Antilliaanse of Surinaamse achtergrond** (9%). *Schendingen van mensenrechten* leeft als belangrijk thema voor 28% van de mensen met **Indonesische achtergrond** (niet in de figuur), en voor 22% van de mensen met **Antilliaanse of Surinaamse achtergrond**. Dat is meer dan bij mensen zonder migratieachtergrond (14%). Een *economische crisis* is een zorgwekkender thema voor mensen met een **Turkse of Marokkaanse achtergrond** (31%) dan voor mensen zonder migratieachtergrond (12%). De mate waarin *nepnieuws* wordt verspreid, wordt door mensen met **Turkse of Marokkaanse achtergrond** (7%) *minder* vaak gekozen dan door mensen zonder migratieachtergrond (20%). Tot slot wordt de opkomst van AI-technologie en de invloed van big techbedrijven door 5% van de mensen met **Turkse of Marokkaanse achtergrond** gekozen als één van de drie onderwerpen waar men zich zorgen om maakt, tegenover 27% van de mensen zonder migratieachtergrond.

VERSCHILLEN TUSSEN GROEPEN: HERKOMST EN LEEFTIJD

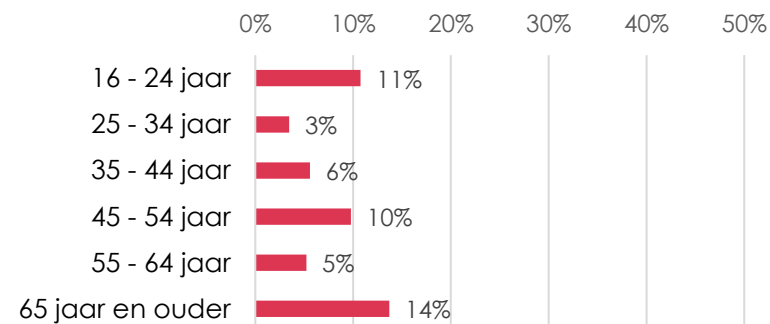
Vergeleken met 65-plussers, maken mensen **jonger dan 65 jaar** zich niet meer of minder zorgen over de onderwerpen *oorlog, terrorisme, honger, besmettelijke ziektes en epidemieën* en de *opkomst van AI en de invloed van big techbedrijven*.

De thema's waarbij de meeste verschillen te zien zijn ten opzichte van 65-plussers zijn de zorgen over een *economische crisis* en de *energievoorziening*. Van de mensen tussen de **16 en 54 jaar** maakt gemiddeld 1 op de 5 zich zorgen om een eventuele economische crisis, terwijl dit bij 65-plussers 7% betreft. Als het gaat om energievoorziening maken 65-plussers zich vaker zorgen (14%) dan mensen tussen de **25 en 44 jaar** (3%), en dan mensen tussen de **55 en 64 jaar** (5%).

Zorgen over economische crisis -
Verschillen naar leeftijd

Zorgen over energievoorziening -
Verschillen naar leeftijd

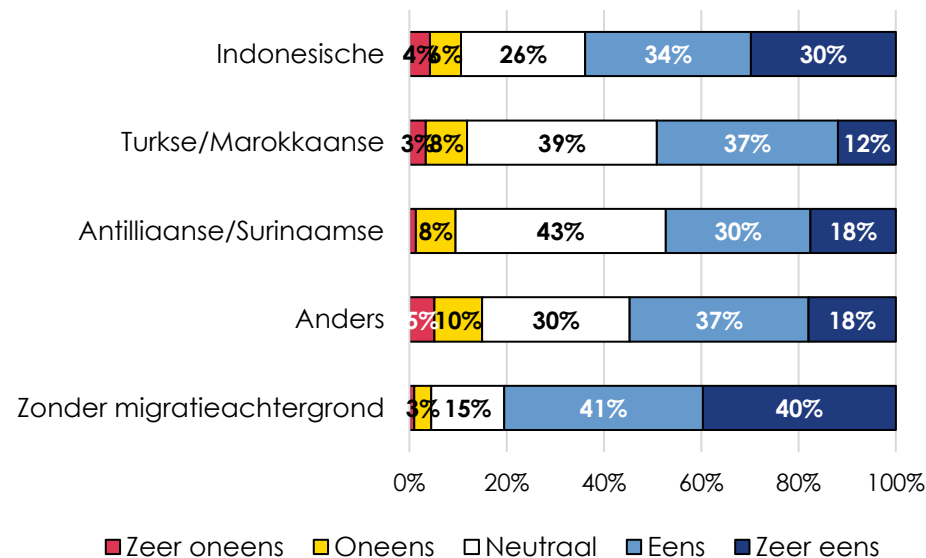

Zorgen over het thema *armoede* spelen meer bij mensen tussen de **16 en 24 jaar** (25%) en bij mensen tussen de **35 en 44 jaar** (26%), dan bij 65-plussers (13%). 65-plussers kiezen dan weer vaker voor *populisme* (14%) dan **16-24 jarigen** (7%) en **35-44 jarigen** (9%). *Klimaatverandering* is een onderwerp dat 31% van de 65-plussers in de top 3 van zorgwekkende thema's plaatst, tegenover 23% van de **35-44 jarigen**. *Spanningen tussen groepen* zijn een bron van zorg voor 20% van de **55-64 jarigen**, tegenover 13% van de 65-plussers. Deze groep (**55-64 jaar**) maakt zich ook vaker zorgen over *nepnieuws* (26%) dan 65-plussers (19%).

BRON: ALLE RESPONDENTEN

5.4 Demonstraties tijdens de Nationale Herdenking

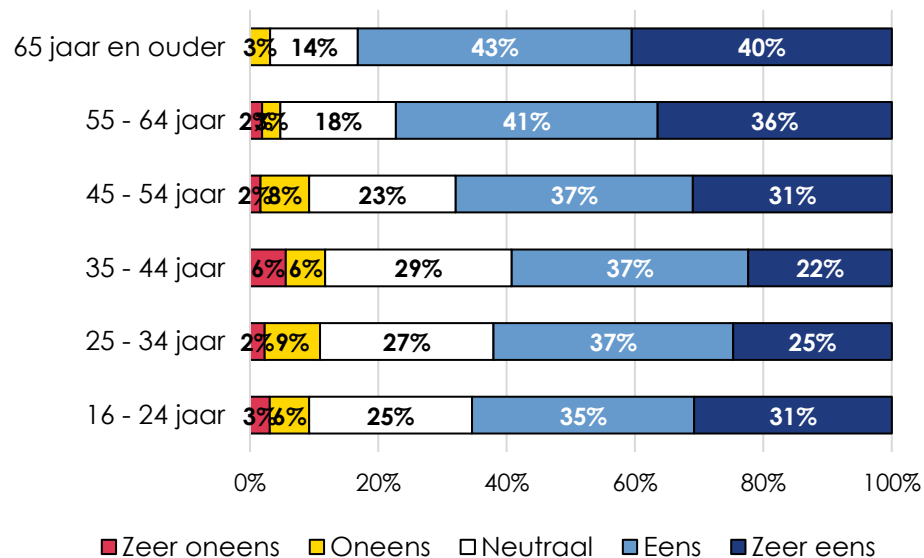
Demonstreren hoort niet thuis op een herdenking
- Verschillen naar herkomst

BRON: ALLE RESPONDENTEN

Demonstreren hoort niet thuis op een herdenking, vindt 81% van de mensen **zonder migratieachtergrond**. Zij zijn het sterker eens met deze stelling dan mensen met een **Turkse of Marokkaanse achtergrond** (49%) of **Antilliaanse of Surinaamse achtergrond** (48%). Deze groepen zijn het niet zo vaak oneens met de stelling, maar ze nemen relatief vaak een neutrale positie in.

Demonstreren hoort niet thuis op een herdenking
- Verschillen naar leeftijd

BRON: ALLE RESPONDENTEN

Mensen van 65 jaar en ouder vinden in hoge mate dat demonstreren niet thuis hoort op een herdenking (83%). Binnen de leeftijdscategorieën **16-44 jaar** wordt hier anders over gedacht (59%-66% is het ermee eens of zeer mee eens). Deze groepen nemen relatief vaker een neutrale positie in.

7. DIEPTE-INTERVIEWS

Waar in 2025 een selectie van deelnemers aan het Nationaal Vrijheidsonderzoek werd geïnterviewd over de zorgen die men heeft over oorlog en wereldwijde spanningen, en de mate waarin men zich vrij of onvrij voelt, ligt de focus in 2026 op mensen die hebben aangegeven dat ze de Nationale Herdenking niet belangrijk vinden.

Het doel van de diepte-interviews is om meer inzicht te krijgen in de achterliggende redenen waarom mensen niet (of minder dan voorheen) stilstaan bij de Nationale Herdenking op 4 mei.

7.1 Persoonlijke betekenis van 4 en 5 mei

De geïnterviewden zijn geselecteerd omdat zij in het Nationaal Vrijheidsonderzoek van 2026 hebben aangegeven de Nationale Herdenking op 4 mei als weinig of helemaal niet belangrijk te ervaren. In de gesprekken wordt duidelijk dat dit zelden een bewuste afwijzing is. Vaker gaat het om een combinatie van emotionele afstand, het ontbreken van een persoonlijke verbinding met de Tweede Wereldoorlog en een gevoel dat de herdenking iets is dat 'voor anderen' is.

Een ritueel zonder persoonlijke lading

De meeste geïnterviewden respecteren dat de herdenking bestaat. Tegelijkertijd zeggen zij er persoonlijk weinig bij te voelen. De herdenking is voor hen iets wat in Nederland wordt gedaan voor oorlogsveteranen en nabestaanden van slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog, maar er is geen moment dat hen werkelijk raakt. Een veelgehoorde formulering is dat het 'ver van hun bed' is.

Het gevoel van afstand hangt samen met de generatie waartoe iemand behoort en de mate waarin familie verhalen werden overgedragen. Geïnterviewden die geen familie verhalen kennen over de Tweede Wereldoorlog missen een directe emotionele ingang. Dat geldt voor deelnemers van wie de ouders of grootouders pas later naar Nederland zijn gekomen, maar ook voor deelnemers van wie de (groot)ouders bewust weinig spraken over wat zij meemaakten. Trauma leidde soms tot zwijgen, waardoor er geen overdracht heeft plaatsgevonden. De oorlog is voor hen daarmee geschiedenis, geen levende herinnering. Sommigen geven aan dat zij vroeger meer stilstonden bij 4 mei, maar dat dit vrijwel altijd samenhang met verplichte activiteiten op school. Daarna is de herdenking vanzelf weggevallen.

Familieverhalen: verbindend voor enkelen

Een kleine groep geïnterviewden heeft via overgedragen familieverhalen een verbinding met de Tweede Wereldoorlog. Grootouders die de bezetting meemaakten, familieleden die zijn vermoord of Joden hielpen aan een plek om onder te duiken. Toch leiden ook deze verhalen niet automatisch tot meer betrokkenheid bij de Nationale Herdenking. De overgedragen herinneringen zijn er, maar de verbinding met het publieke ritueel is er niet. De familieverhalen zijn persoonlijk en specifiek: een grootvader die Joden verborg, een oma die lang moest lopen om eten te halen met bonnen. De eigen verhalen roepen bij de geïnterviewden bepaalde emoties op. De Nationale Herdenking op de Dam is voor hen breed, ceremonieel en abstract. De geïnterviewden ervaren de herdenking niet als iets dat in verbinding staat met het verhaal van hun eigen familieleden. Het zijn twee dingen die naast elkaar bestaan.

Nationaal belang, persoonlijke onverschilligheid

Een deel van de geïnterviewden erkent dat de Nationale Herdenking maatschappelijk zinvol is en begrijpt waarom slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog worden herdacht. Anderen beschouwen de herdenking primair als iets van vroeger: een traditie die hoort bij een generatie die de oorlog nog kende, en die met het verdwijnen van die generatie geleidelijk aan betekenis verliest. In beide gevallen vertaalt het zich niet naar persoonlijke betrokkenheid. Er is sprake van een kloof tussen de herdenking als maatschappelijk fenomeen en de persoonlijke beleving ervan. Dat betekent niet dat ze niet betrokken zijn bij anderen. Op andere feestdagen en zelfgekozen momenten ervaren ze meer verbinding.

Bevrijdingsdag: vieren zonder verbinding

De beleving van 5 mei verschilt weinig van die van 4 mei, al is de toon licht anders. Bevrijdingsdag wordt door de meeste geïnterviewden geassocieerd met de Bevrijdingsfestivals en een sfeer van feest. Een diepe persoonlijke betekenis heeft het evenmin. Dat 5 mei geen jaarlijkse vrije dag is, draagt bij aan het gevoel dat de dag weinig gewicht heeft.

Persoonlijke betekenisgeving buiten 4 en 5 mei

Waar 4 en 5 mei weinig persoonlijke betekenis hebben, noemen sommige geïnterviewden andere momenten in het jaar die dat wél hebben. Het gaat om religieuze feesten en belangrijke momenten als Ramadan, Suikerfeest of Offerfeest, maar ook bijvoorbeeld om Koningsdag. Dat zijn momenten die zij verbinden met hun eigen identiteit, gemeenschap of familietraditie. De vergelijking maakt inzichtelijk dat het niet zozeer gaat om een gebrek aan bereidheid tot herdenken of vieren, maar om het ontbreken van een persoonlijke ingang tot 4 en 5 mei.

7.2 Betrokkenheid, motieven en reikwijdte

In deze paragraaf gaan we in op de vraag waarom de geïnterviewden zich weinig of niet betrokken voelen bij de Nationale Herdenking op 4 mei. We beschrijven de voornaamste motieven die uit de interviews naar voren komen. Daarna komt de vraag over de reikwijdte aan de orde: moet de Nationale Herdenking ruimte bieden voor actuele conflicten?

Het is te lang geleden

Het meest genoemde motief is dat de Tweede Wereldoorlog te ver weg voelt om persoonlijk bij stil te staan. De kern is steeds hetzelfde: er is niemand in de directe omgeving die de oorlog heeft meegemaakt, en daarmee ontbreekt elke persoonlijke verbinding. Op de basisschool was er nog aandacht voor. In veel gevallen was stilstaan bij 4 mei in die tijd verplicht, maar daarna hebben de geïnterviewden er nooit meer iets mee gedaan. Het is over het algemeen geen actieve afwijzing. Ze respecteren dat anderen wel herdenken. Maar voor henzelf is de verbinding er niet. De oorlog is geschiedenis.

De herdenking is ongeloofwaardig geworden

Een tweede motief is dat de herdenking voor een deel van de geïnterviewden aan geloofwaardigheid heeft verloren. Na de Tweede Wereldoorlog is de belofte gemaakt dat zo iets nooit meer zou mogen gebeuren. Maar op dit moment zijn er conflicten waarbij de westerse wereld niet of nauwelijks ingrijpt. De meest genoemde zijn Gaza, Oekraïne en Iran. Dat maakt de boodschap van 4 mei voor hen hol. Zij stellen de Tweede Wereldoorlog zelf niet ter discussie, maar ervaren een pijnlijke inconsistentie: het principe 'nooit meer' wordt wel aangeropen als het over 1940–1945 gaat, maar niet als het gaat over hedendaagse slachtoffers. Zij ervaren een directe spanning tussen wat op 4 mei wordt uitgesproken en wat zij in het dagelijks nieuws zien. De herdenking wekt daardoor bij hen geen betrokkenheid maar eerder een gevoel van weerstand of cynisme op.

De herdenking is niet voor ons

Een derde motief is dat de Nationale Herdenking wordt ervaren als iets van 'anderen'. Dit speelt bij geïnterviewden van wie de familie pas na de Tweede Wereldoorlog naar Nederland of Europa is gekomen. Zij voelen geen persoonlijke of historische band met de Nederlandse oorlogsgeschiedenis. Het gaat daarbij niet alleen om een afstand in tijd, maar ook om een afstand tot de eigen *roots*: de herdenking adresseert een collectief geheugen waar zij geen deel van uitmaken.

Geloofsovertuiging

Bij een deel van de geïnterviewden is de reden om niet te herdenken van religieuze aard. Dit speelt voornamelijk in de interviews bij deelnemers met een islamitische achtergrond. Deze deelnemers gaven aan overledenen te herdenken door middel van dua's: smeekbeden waarin God wordt gevraagd om vergiffenis voor de overledene. Die gebeden kunnen elke dag worden uitgesproken. Een jaarlijkse ceremonie met bloemen, kaarsen of twee minuten stilte past niet in dat geloofskader en wordt als overbodig en onlogisch ervaren.

Het feit dat er al tachtig jaar wordt herdacht wordt gezien als een gebrek aan acceptatie van Gods wil. Het accepteren van Gods wil en tegelijkertijd bidden kan tegenstrijdig lijken, maar dat is het niet. Het gebed is een middel dat God heeft gegeven. Niet als een poging om Gods plan te wijzigen, het moment dat je sterft staat vast, maar om hiermee om te gaan. Met het bidden voor vergeving van de overledene, kan God de overledene rust bieden en een plek in het paradijs geven. Het gebed is de sleutel tot alles wat daarna komt: rust, vrede en een goede plek in het hiernamaals. Acceptatie van het lot betekent niet dat je passief afwacht wat er over je heen komt. Het betekent dat je actief het goede vraagt via smeekbeden, maar dat je vrede hebt met de uitkomst, omdat je gelooft dat God jouw gebed op zijn manier beantwoordt.

Andere prioriteiten

De laatste reden die naar voren kwam tijdens de interviews, was dat het leven van alledag weinig ruimte laat voor de herdenking. Deelnemers zijn bezig met werk, gezin en de dagelijkse gang van zaken. Niet herdenken is daarbij geen bewuste keuze maar het resultaat van een volle agenda en het ontbreken van een aanleiding om er speciaal bij stil te staan. De herdenking gaat aan hen voorbij.

De reikwijdte: alleen de Tweede Wereldoorlog of ook huidige conflicten?

Tijdens de Nationale Herdenking op 4 mei worden alle oorlogsslachtoffers van de Tweede Wereldoorlog uit het toenmalige Koninkrijk der Nederlanden herdacht, de slachtoffers die vielen tijdens de koloniale oorlog in Indonesië, en ook de slachtoffers die daarna vielen tijdens oorlogs- en vredesoperaties waarbij Nederland betrokken was.

Bijna alle geïnterviewden weten niet precies wie er worden herdacht op 4 mei en denken dat het alleen gaat om slachtoffers en nabestaanden van de Tweede Wereldoorlog. Ze zijn na uitleg gevraagd of er meer ruimte moet zijn tijdens de herdenking voor slachtoffers van actuele conflicten. De meningen zijn verdeeld.

Een deel van de deelnemers pleit voor uitbreiding. Voor hen is de verbinding met het heden een voorwaarde voor betrokkenheid: zolang de herdenking alleen terugkijkt, voelt het abstract en ver weg. Het benoemen van actuele slachtoffers in een toespraak, via een persoonlijk verhaal of een symbolisch gebaar, zou de herdenking dichterbij hun eigen werkelijkheid brengen.

Een ander deel van de deelnemers vindt juist dat de focus op de Tweede Wereldoorlog behouden moet blijven. Redenen daarvoor zijn: hoe meer groepen herdacht worden, hoe verder de boodschap verwaterd. En ze zeggen ook, hoe meer groepen herdacht worden, hoe groter de kans dat er groepen zijn die herdenkingsbijeenkomsten willen kapen om aandacht te vragen voor één van de twee partijen in actuele conflicten en oorlogen. Zij redeneren dat dit leidt tot nog meer polarisatie. Daar zijn 4 en 5 mei volgens hen juist niet voor bedoeld.

7.3 De vorm van herdenken

In deze paragraaf gaat het over de manier waarop de Nationale Herdenking op 4 mei is vormgegeven. Hoe beleven de geïnterviewden de afzonderlijke elementen van de ceremonie: de twee minuten stilte, de kranslegging, de toespraken en de schaal van de herdenking?

De twee minuten stilte: het meest geaccepteerde element

Van alle onderdelen van de Nationale Herdenking is de twee minuten stilte het minst omstreden. Geïnterviewden die de herdenking verder weinig zeggen, zijn soms wel twee minuten stil. Zij omschrijven het als iets wat 'er gewoon bij hoort' of wat zij automatisch doen, omdat de televisie-uitzending wordt onderbroken of de tram stopt. De stilte is daarmee niet echt een bewijs van betrokkenheid, maar meer een laagdrempelige minimumhandeling die velen nog uitvoeren, ook als zij zich verder niet met de herdenking verbonden voelen.

Kranslegging: zinvol gebaar of lege ceremonie?

Over de kranslegging zijn de geïnterviewden verdeeld. Een deel ziet er waarde in als symbolisch gebaar, met name voor nabestaanden. Een ander deel ervaart het als een leeg ritueel. De redenering is nuchter: de overledenen hebben er niets aan, en voor wie is het dan? Sommige geïnterviewden voegen een praktisch argument toe: het geld dat aan kransen en de ceremonie wordt besteed kan beter worden ingezet voor mensen die nu slachtoffer zijn van oorlog.

Het gevoel dat de ceremonie 'voor de show' is, beperkt zich overigens niet tot de kranslegging. Meerdere geïnterviewden ervaren de herdenking als geheel als geregisseerd en onecht: iedereen speelt zijn rol, maar de vraag is of er werkelijk iemand door geraakt wordt. Het is daarmee een breder oordeel over de vorm, niet uitsluitend over de kranslegging.

Toespraken: inhoud boven vorm

Toespraken worden door een deel van de deelnemers als waardevol gezien, maar dan wel onder voorwaarden. Zij moeten inhoudelijk zijn, kundig worden gebracht en iets toevoegen aan het moment. Een toespraak die dat doet, kan mensen raken. Ook mensen die verder weinig met de herdenking hebben. De geïnterviewden vinden persoonlijke verhalen daarin het meest aansprekend, van mensen die zelf de/een oorlog hebben meegemaakt. Die verhalen komen anders binnen dan een formele toespraak van een politicus of bestuurder. Het verschil zit in de echtheid: een verhaal dat vanuit eigen ervaring wordt verteld, waarbij je de emotie op iemands gezicht ziet, raakt op een andere manier dan een formele tekst van een politicus. Dit kan ook persoonlijk zijn, maar voelt voor hen professioneel aan.

7.4 Ideeën voor vernieuwing

In de interviews is gevraagd of en hoe de Nationale Herdenking op 4 mei en Bevrijdingsdag op 5 mei anders zouden kunnen worden ingevuld. De deelnemers kwamen met uiteenlopende suggesties. Sommige ideeën worden door meerdere respondenten genoemd, andere zijn meer persoonlijk van aard. We bespreken de meest genoemde en meest uitgesproken suggesties.

Actuele conflicten een plek geven

Het meest genoemde idee is dat actuele conflicten een plek zouden moeten krijgen binnen de herdenking op 4 mei. Meerdere deelnemers pleiten ervoor dat in toespraken of via persoonlijke verhalen aandacht wordt besteed aan mensen die nu leven in of vluchten voor oorlog. Niet als vervanging van de herdenking van slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog, maar als erkenning dat het principe 'nooit meer' ook nu van toepassing moet zijn.

De redenering die zij geven is tweeledig. Ten eerste vergroot het de persoonlijke relevantie van de herdenking: wat er nu in de wereld gebeurt, raakt mensen meer direct dan wat tachtig jaar geleden heeft plaatsgevonden. Ten tweede voelen sommige deelnemers zich ongemakkelijk bij een herdenking die alleen terugkijkt, terwijl er elders in de wereld mensen sterven zonder dat daar aandacht voor is. Een deelnemer verwoordt het scherp: als je het niet benoemt, voelt het alsof het wordt ontkend.

Een kleine groep deelnemers ziet dit anders en waarschuwt dat het betrekken van actuele conflicten de herdenking kan belasten. Zij vrezen dat politieke belangengroepen het podium zullen opeisen en dat de focus op de Tweede Wereldoorlog verloren gaat. Ook wordt de vraag gesteld waar de grens ligt: welke conflicten worden wel en niet genoemd, en wie beslist dat? Een deelnemer vindt dat actuele conflicten en oorlogen iedere dag op televisie aandacht krijgen en dat die daarom niet herdacht hoeven worden.

Een roulerende Nationale Herdenking

Twee deelnemers stellen voor om de Nationale Herdenking niet elk jaar op de Dam te houden maar roulerend te organiseren, steeds in een andere stad of regio. Het idee sluit aan bij de formule van Koningsdag, waarbij de koning elk jaar naar een andere gemeente gaat. Toegepast op 4 mei zou dat betekenen dat elk jaar een andere regionale oorlogsgeschiedenis centraal staat: andere verhalen, andere monumenten, andere mensen die aan het woord komen.

Het voordeel dat zij zien is tweeledig. De herdenking wordt afwisselender en daarmee elk jaar opnieuw een aanleiding om aandacht te besteden aan wat er lokaal is gebeurd. En voor mensen buiten de Randstad ontstaat een directere verbinding: de herdenking komt letterlijk naar hen toe.

Bevrijdingsdag als vrije dag voor iedereen

Een aantal deelnemers brengt de status van 5 mei ter sprake. Bevrijdingsdag is geen jaarlijkse verplichte vrije dag voor iedereen, en dat maakt het voor veel mensen een gewone werkdag waarop de bevrijding nauwelijks wordt gevoeld. De suggestie die wordt gedaan is om 5 mei een volwaardige nationale feestdag te maken. Dat zou de dag meer gewicht geven en meer mensen de gelegenheid bieden om er op een eigen manier bij stil te staan of het te vieren.

Laat het zoals het is

Niet iedereen pleit voor verandering. Een deel van de geïnterviewden vindt dat de herdenking in zijn huidige vorm goed is. Zij wijzen erop dat de boodschap verwatert als die wordt aangepast en dat 4 mei zijn waarde ontleent aan de specifieke focus op de Tweede Wereldoorlog. Dat loslaten, zou hun betrokkenheid nog verder verlagen.

7.5 Typologie van deelnemers

De deelnemers aan de interviews zijn geselecteerd op basis van één gedeeld kenmerk: zij vinden de Nationale Herdenking op 4 mei weinig of niet (echt) belangrijk. Achter dat oordeel gaan echter heel verschillende mensen en motieven schuil. Om die diversiteit zichtbaar te maken, beschrijven we in deze paragraaf vijf profielen die terugkeren in de interviews. De persona's zijn niet uitputtend en de grenzen zijn vloeiend. Meerdere profielen kunnen op één en dezelfde deelnemer van toepassing zijn.

De onverschillige

De onverschillige heeft nooit een bewuste keuze gemaakt om niet te herdenken. Op school was er soms aandacht voor 4 mei, maar die herinnering is vervaagd en heeft nooit een eigen plek gekregen in het leven. Er is geen bezwaar, geen weerstand, geen mening. De herdenking speelt geen rol.

De houding is er één van totale onverschilligheid. Als de herdenking er is, is het prima. Als die er niet zou zijn, zou dat ook goed zijn. Concrete aanleiding om stil te staan ontbreekt: geen directe familie verhalen, geen historische verbinding, geen actuele betrokkenheid. De herdenking mag hen geen last bezorgen, zolang dat zo is, hoeft er ook niets te veranderen. Dit betekent overigens niet dat de onverschillige niet maatschappelijk betrokken is. De betrokkenheid uit zich op een andere manier. Bij mensen uit hun eigen gemeenschap. Dat kan familie zijn, of vrienden en kennissen. Eén van de geïnterviewden gaat bijvoorbeeld met een groep mensen naar Frankrijk om vrijwillig een camping te onderhouden voor een ouder wordende eigenaar.

UITSPRAKEN VAN DE ONVERSCHILLIGE (CITATEN)

"Ik was twee minuten stil omdat het hoort, verder niet. Het is zo'n ver van mijn bed show."

"Als er oorlog komt, ga je vechten. Erbij stilstaan, vind ik hippiegedoe. Wat heeft dat nou voor zin?"

"Als het wordt afgeschaft, zal ik er niet wakker van liggen, gaan ze er nog 100 jaar mee door, ook goed."

"Je kan niet alles maar blijven herdenken. Generatie op generatie gebeurt er van alles. Dat moet op een gegeven moment ook een keer klaar zijn."

"Ik vind het vooral irritant dat het op Bevrijdingsdag zo druk is in de stad, dan blijf ik maar binnen."

De respectvolle buitenstaander

De buitenstaander respecteert de herdenking, maar voelt zich er geen onderdeel van. De verbinding ontbreekt: de Tweede Wereldoorlog is geen onderdeel van de eigen familiegeschiedenis. Dat maakt de herdenking tot iets van anderen.

De respectvolle buitenstaander stoort zich niet aan 4 mei, maar ervaart het als een ritueel dat voor veteranen en nabestaanden van slachtoffers bedoeld is. De twee minuten stilte worden soms nog gehouden, meer uit fatsoen dan uit betrokkenheid. De respectvolle buitenstaander is bereikbaar als de herdenking een bredere boodschap uitdraagt met aandacht voor de slachtoffers van actuele conflicten en oorlogen. Een boodschap die ook gaat over mensen die nu vluchten voor geweld.

UITSPRAKEN VAN DE RESPECTVOLLE BUITENSTAANDER (CITATEN)

“Ik ben niet ingeburgerd op deze manier. Ik heb het niet meegemaakt en ben niet zo opgevoed. Ik voel me er wel schuldig over, maar ik zou het ook hypocriet vinden om eraan mee te doen.”

“Ik respecteer het wel echt, alleen ik heb er natuurlijk geen echt actieve herinnering aan.”

“Ik doe er niet aan mee, maar ik respecteer wel de Nederlandse cultuur.”

De religieuze buitenstaander

De religieuze buitenstaander neemt op basis van geloofsovertuiging een andere positie in. De onderliggende waarden (bijvoorbeeld vrijheid) komen wel overeen. Er is vaak wél mededogen met slachtoffers en wél waardering voor de vrijheid die na de oorlog is ontstaan. Maar de vorm van de herdenking (publiek, ceremonieel), sluit niet aan bij de manier waarop zij zelf omgaan met overlijden en verlies.

Bij bepaalde islamitische deelnemers speelt de *dua* een rol: het gebed voor overledenen is de eigen rituele vorm van gedenken. Ook twee geïnterviewden met een vergelijkbare geloofspositie geloven dat doden niet worden vastgehouden, maar worden losgelaten. De herdenking als collectief ritueel sluit daar niet op aan.

De bezwaren van de religieuze buitenstaander klinken soms als algemene scepsis, zoals de onverschillige ze ook zou kunnen maken, maar zijn dat bij nader inzien niet. Wie zegt dat de doden er niets aan hebben om herdacht te worden, of dat de boodschap aan kracht verliest door de jaarlijkse herhaling, redeneert vanuit een opvatting over rouw en loslaten die theologisch geworteld is. De doden worden niet vastgehouden maar losgelaten. Een ritueel dat elk jaar terugkeert, staat haaks op dat idee, ongeacht de vorm die het aanneemt. Het bezwaar dat de ceremonie "voor de show" is, lijkt ook een algemene opmerking, maar bij de religieuze buitenstaander heeft het echter een extra laag: de kranslegging is een ritueel gebaar met wortels in christelijke rouwtraditie. Wie vanuit een andere geloofspraktijk naar die ceremonie kijkt, ziet niet een neutrale handeling maar een vorm die ergens vandaan komt en niet bij de eigen beleving en opvattingen aansluit.

UITSPRAKEN VAN DE RELIGIEUZE BUITENSTAANDER (CITATEN)

“Vanwege mijn geloof sta ik niet stil bij het herdenken van doden. De doden leven voort, dus als ze heen gaan dan laat ik dat ook los. Dat brengt alleen maar meer verdriet voor mij mee.”

“Ik vind het heel gemaakt, dat het voor de show is. Ik heb liever dat ze het geld dat ze daarvoor uitgeven stoppen in een asielzoekerscentrum, in mensen die nu vluchten voor oorlog.”

“Waarom ieder jaar weer? De boodschap verliest aan kracht door het ieder jaar te herdenken.”

“Wat er in het verleden gebeurd is, dat is gebeurd. Het is de wil van Allah. Het is geschreven dat het gebeurt en dan gebeurt het. Daar moeten we mee dealen. Een plekje geven en door met ons leven.”

De gefrustreerde

De gefrustreerde neemt de boodschap van 4 mei serieuzer dan de meeste andere deelnemers. Juist daarom is de afkeer zo groot. Het principe 'nooit meer' wordt jaarlijks plechtig uitgesproken, maar in de rest van het jaar handelen overheden en media inconsistent: het ene conflict krijgt volop aandacht, het andere wordt genegeerd of weggewuifd. Die inconsistentie maakt de herdenking in de ogen van deze deelnemers hypocriet.

Jarenlang voelde de herdenking zinvol; na de escalatie in Gaza is dat vertrouwen weggefallen. Niet omdat de Tweede Wereldoorlog niet heeft plaatsgevonden of niet erg was, maar omdat de boodschap 'nooit meer' door westerse regeringen en media volgens hen selectief wordt toegepast. Dat selectieve gebruik ondermijnt de geloofwaardigheid van de herdenking zelf. De gefrustreerde is bereikbaar, maar de drempel is zeer hoog. Kleine aanpassingen in de vorm zijn niet genoeg. Wat gevraagd wordt, is inhoudelijke eerlijkheid. Zij spreken bijvoorbeeld over oorlogsmisdaden van de Verenigde Staten in Iran⁵ of genocide door Israël in Gaza en willen daarvoor erkenning tijdens de herdenking (en op andere momenten). Zij hebben zelf geen hoop of verwachting dat deze stap gezet zal worden.

UITSPRAKEN VAN DE GEFRUSTREERDE (CITATEN)

“Dan wordt er heel vrolijk gezegd van dit nooit meer. Terwijl we op dit moment aan het wegstaren zijn van een genocide die ergens anders op de wereld gebeurt. Ik word daar ontzettend cynisch van.”

“De schuld van mijn frustratie ligt niet bij 4 mei of bij de herdenking. Het is de laksheid en het gemak en de onwil van de Nederlandse regering om niet verder te willen kijken dan haar portemonnee.”

“Vooral sinds de oorlog in Gaza en hoe westerse landen staan te kijken bij de brutale manier van de Israëlische aanval op de burgers. Ik denk dat de hele wereld corrupt is.”

“Amerika bombardeert een school in Iran en ontkent het eerst ook nog. Altijd beginnen ze een oorlog in de naam van vrede. Het is echt walgelijk.”

⁵ Op 28 februari 2026 voerden Israël en de Verenigde Staten een gezamenlijke aanval uit op Iran. Dit was ten tijde van de diepte-interviews een zeer recente gebeurtenis.

De pragmatische vernieuwer

De pragmatische vernieuwer staat niet afwijzend tegenover de herdenking, maar ziet dat de huidige vorm niet meer aansluit. De oorlog is ver weg, de ceremonie is voorspelbaar, en de verbinding met jongere generaties slijt. Dat vinden deze deelnemers zonde, want de onderliggende waarde - vrijheid is niet vanzelfsprekend - is juist nu relevant. Maar die boodschap moet dan ook gevoeld worden.

De vernieuwer denkt in praktische mogelijkheden: de herdenking roulerend organiseren in plaats van elk jaar in Amsterdam, actuele conflicten een plek geven in de toespraken, persoonlijke verhalen meer centraal stellen dan politieke retoriek. Meerdere deelnemers noemen de analogie met de verbinding die ontstaat op Koningsdag.

Deze groep is het meest bereikbaar. Er is welwillendheid, er zijn ideeën, en er is een intrinsieke motivatie om de herdenking te laten slagen. Ze vinden vrijheid waardevol en willen die boodschap overbrengen aan jongeren in Nederland. Wat nodig is, is een herdenking die die betrokkenheid beloont met inhoud die er echt toe doet.

UITSPRAKEN VAN DE PRAGMATISCHE VERNIEUWER

"Laat mensen liever zelf praten. Geen politici met toespraken. Geen Femke Halsema. Als je het verdriet in de ogen van mensen ziet die het hebben meegemaakt, dan komt het binnen. "

"Als je de huidige oorlog benoemt, kun je thuis dat gesprek levend houden. Want dan leeft het ook voor de jeugd."

"Kijk naar Koningsdag, dat pakt veel meer mensen mee dan de herdenking in Amsterdam. Als je het roulerend doet, dan hoor je wat er op die plek is gebeurd. Dan gaat het meer leven."

Aanknopingspunten per profiel

De vijf persona's verschillen niet alleen in hun verhouding tot de herdenking, maar ook in de mate waarin zij bereikbaar zijn. De onverschillige lijkt onbereikbaar, maar de andere groepen zijn dat wel. De respectvolle buitenstaander is bereikbaar via een universele boodschap over vrijheid en actueel leed. De religieuze buitenstaander zou erkend kunnen worden in andere vormen van gedenken, ze vragen niet om aanpassing van het ritueel. De gefrustreerde en afgehaakte vraagt om inhoudelijke eerlijkheid en consistentie. De pragmatische vernieuwer is al gewonnen als de herdenking meegaat met de tijd.

Wat deze laatste vier profielen gemeen hebben, is dat de afstand tot de herdenking niet voortkomt uit onverschilligheid voor de waarden zelf. Iedereen hecht aan vrijheid. De vraag is of de herdenking in haar huidige vorm die waarden nog overtuigend uitdraagt voor mensen die er vanuit een andere achtergrond, overtuiging of generatie naar kijken.

8. ONDERZOEKSVANTWOORDING

LISS PANEL

Voor de jaarlijkse meting van het Nationaal Vrijheidsonderzoek (NVO) wordt vanaf 2020 gebruikgemaakt van het LISS panel van Centerdata. Het LISS panel is een representatieve afspiegeling van de Nederlandse bevolking en bestaat uit circa 5.000 huishoudens en 7.000 individuele panelleden. Deze huishoudens krijgen maandelijks vragenlijsten voorgelegd over verschillende onderwerpen. De wervingssteekproef voor het panel wordt getrokken door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS): het is niet mogelijk jezelf aan te melden voor het panel.

STEEKPROEF MONITORVRAGENLIJST

Voor de jaarlijkse monitor van het Nationaal Vrijheidsonderzoek is een selectie uit het LISS panel benaderd. De deelnemers van de eerste tot en met zesde meting uit 2020-2025 die nog steeds actief deelnemen aan het LISS panel zijn uitgenodigd voor het NVO 2026. Daarbij zijn er ook extra jongeren (16 en 17 jaar) en mensen met een migratieachtergrond geselecteerd. Uiteindelijk hebben circa 1.200 personen aan het onderzoek meegedaan. Het grootste deel van deze respondenten heeft ook deelgenomen aan de vorige metingen (82% heeft meegedaan aan de meting van 2025).

De vragenlijst is net als in vorige jaren voorgelegd in de maand februari. De vragen over de Nationale Herdenking en Bevrijdingsdag gaan over 4 en 5 mei 2025.

RESPONS MONITORVRAGENLIJST

Van de panelleden die zijn uitgenodigd voor het Nationaal Vrijheidsonderzoek 2026 ($n=1.642$), hebben 1.199 leden de volledige vragenlijst ingevuld (73%). Dit is een iets lager percentage vergeleken met voorgaande jaren (2020: 79%; 2021: 82%; 2022: 81%; 2023: 80%, 2024: 79%, 2025: 80%). De geselecteerde panelleden hadden van 2 tot en met 24 februari 2026 de tijd om de vragenlijst in te vullen. Naast de uitnodiging is er in deze maand twee keer een herinnering gestuurd aan de mensen die tot dan toe niet hadden geantwoord. Voor de deelname kregen respondenten een financiële vergoeding.

ONDERZOEKSDOELGROEP

Aan een selectie uit het LISS panel zijn extra vragen voorgelegd over onder andere het belang van 4 en 5 mei, de mate waarin men vindt dat er op 4 mei aandacht moet zijn voor andere oorlogen dan de Tweede Wereldoorlog, of er voldoende aandacht is voor bepaalde slachtoffergroepen en de mate waarin activiteiten aanspreken. Deze selectie bestaat uit panelleden die in een ander onderzoek in 2024 hebben aangegeven dat ze zelf te maken hebben gehad met vervolging door de Duitse bezetter tijdens de Tweede Wereldoorlog vanwege een Joodse achtergrond, of dat familieleden hiermee te maken hadden gehad. 76 panelleden uit deze doelgroep hebben deze extra vragen ingevuld. Er is een overlap met de groep die aan het Nationaal Vrijheidsonderzoek hebben deelgenomen: 27 deelnemers hebben beide vragenlijsten ingevuld. Wanneer in dit onderzoek een vergelijking wordt gemaakt tussen de doelgroep en het monitoronderzoek, worden deelnemers uit de doelgroep *uitsluitend* in deze groep (de doelgroep) meegenomen.

INTERVIEWS

Voor dit onderzoek zijn aanvullend op de vragenlijst in totaal 14 diepte-interviews afgenomen. Na het invullen van de vragenlijst in februari 2026 hebben 300 respondenten (25%) aangegeven interesse te hebben in deelname aan een vervolgesprek. Uit deze 300 respondenten is een selectie gemaakt.

De deelnemers zijn in eerste instantie geselecteerd op basis van hun antwoord op de vraag: *Hoe belangrijk vindt u de Nationale Herdenking op 4 mei?* Als ze hierop antwoordden met *Helemaal niet belangrijk* of *Niet zo belangrijk*, werd hen gevraagd of ze mee wilden doen aan een vervolginterview. Om meer variatie aan te brengen is ook gekozen om een aantal deelnemers uit de categorie *Niet belangrijk, niet onbelangrijk* te benaderen. De selectie is daarmee doelgericht en niet representatief voor de gehele Nederlandse bevolking: het gaat expliciet om mensen die de herdenking als weinig of niet belangrijk ervaren. Dit maakt de bevindingen geschikt voor het beantwoorden van de vraag wat er schuilt achter beperkte betrokkenheid onder sommige delen van de bevolking. En daarbij ook welke aanknopingspunten er zijn om die betrokkenheid te vergroten.

De deelnemers bestonden uit 7 mannen en 7 vrouwen. De meeste deelnemers vielen in de leeftijdscategorie 35 t/m 44 jaar. De jongste deelnemer was 34 jaar, de oudste deelnemer 81 jaar.

De deelnemers bestonden uit 7 mannen en 7 vrouwen.

De verdeling naar herkomst is als volgt:

	Aantal deelnemers diepte-interviews
Indonesische	1
Turkse of Marokkaanse	4
Antilliaanse of Surinaamse	1
Andere migratieachtergrond	3
Zonder migratieachtergrond	5

De interviews zijn telefonisch afgenomen. De interviews vonden plaats in maart 2026 en duurden gemiddeld tussen de 30 en 60 minuten. Op basis van een semigestructureerde vragenlijst zijn er gesprekken gevoerd rondom de thema's: betekenis van de Nationale Herdenking, motieven om wel of niet stil te staan bij de Nationale Herdenking, en beleving van wie worden herdacht en de wijze waarop.

Per thema wilden we antwoord krijgen op de volgende vragen:

Betekenis Nationale Herdenking

Wat weet men over wie of wat wordt herdacht tijdens de herdenking?

Voor wie wordt de herdenking volgens de deelnemers georganiseerd?

Leven er binnen de familie ervaringen met de Tweede Wereldoorlog of andere oorlogen? / Spelen deze familie-ervaringen een rol op 4 mei?

Motieven om (niet) stil te staan bij de Herdenking

Wat zijn de belangrijkste redenen om niet/nooit stil te staan bij de Nationale Herdenking?

Staat men wel stil bij andere herdenkingen?

Zou de Nationale Herdenking/Bevrijdingsdag moeten veranderen?

Zouden mensen actiever betrokken zijn bij 4 en 5 mei als deze dagen anders worden georganiseerd?

Beleving van wie op welke manier wordt herdacht

Welk gevoel roept het herdenken van verschillende slachtoffergroepen tijdens de Nationale Herdenking en de kranslegging bij mensen op?

Wie vindt men dat er herdacht zou moeten worden tijdens de herdenking?

Wat voor rol zouden andere oorlogen en conflicten dan de Tweede Wereldoorlog moeten hebben bij de Nationale Herdenking? / In welke vorm zou aandacht voor andere oorlogen/conflicten moeten plaatsvinden?

Als er meer aandacht zou zijn voor andere oorlogen/conflicten tijdens de herdenking op 4 mei, zou u zich dan meer betrokken voelen bij de herdenking?

SAMENSTELLING NAAR LEEFTIJD

	Steekproef NVO 2026	Steekproef NVO 2025	Steekproef NVO 2024	Steekproef NVO 2023	Steekproef NVO 2022	Steekproef NVO 2021	Steekproef NVO 2020	Populatie (bron: CBS 2024)
16-24 jaar	11%	10%	10%	11%	10%	10%	10%	13%
25-34 jaar	15%	13%	13%	12%	10%	11%	13%	16%
35-44 jaar	15%	14%	13%	13%	11%	11%	12%	15%
45-54 jaar	15%	17%	16%	14%	15%	15%	16%	15%
55-64 jaar	18%	20%	19%	19%	19%	19%	19%	16%
65 jaar en ouder	27%	27%	30%	31%	36%	34%	30%	25%

SAMENSTELLING NAAR OPLEIDINGSTYPE (HOOGST AFGEROND)

	Steekproef NVO 2026	Steekproef NVO 2025	Steekproef NVO 2024	Steekproef NVO 2023	Steekproef NVO 2022	Steekproef NVO 2021	Steekproef NVO 2020	Populatie (bron: CBS 2024)
Basisonderwijs	4%	7%	7%	8%	10%	10%	10%	9%
Vmbo, mbo 1, avo onderbouw	14%	16%	16%	18%	19%	20%	20%	19%
Havo, vwo	11%	11%	11%	11%	10%	11%	10%	10%
Mbo 2, 3, 4	26%	27%	26%	24%	23%	22%	23%	26%
Hbo	24%	24%	25%	25%	26%	25%	25%	22%
Universiteit	18%	16%	15%	15%	13%	13%	12%	14%

SAMENSTELLING NAAR GESLACHT

	Steekproef NVO 2026	Steekproef NVO 2025	Steekproef NVO 2024	Steekproef NVO 2023	Steekproef NVO 2022	Steekproef NVO 2021	Steekproef NVO 2020	Populatie (bron: CBS 2024)
Man	48%	48%	49%	49%	48%	48%	47%	49%
Vrouw	52%	52%	51%	51%	52%	52%	53%	51%

SAMENSTELLING NAAR HERKOMST

	Steekproef NVO 2026	Steekproef NVO 2025	Steekproef NVO 2024
Zonder migratieachtergrond	65%	75%	74%
Indonesisch	4%	4%	3%
Antilliaans of Surinaams	6%	5%	5%
Turks of Marokkaans	5%	4%	4%
Andere migratieachtergrond	20%	13%	14%

SAMENSTELLING NAAR PROVINCIE

	Steekproef NVO 2026	Steekproef NVO 2025	Steekproef NVO 2024	Steekproef NVO 2023	Steekproef NVO 2022	Steekproef NVO 2021	Steekproef NVO 2020	Populatie (bron: CBS 2024)
Groningen	4%	5%	5%	5%	5%	5%	5%	4%
Friesland	4%	4%	4%	3%	4%	4%	4%	4%
Drenthe	2%	2%	2%	2%	3%	2%	3%	3%
Overijssel	6%	6%	7%	7%	6%	6%	6%	6%
Flevoland	3%	3%	2%	2%	3%	2%	2%	2%
Gelderland	14%	15%	13%	13%	13%	14%	15%	12%
Utrecht	7%	6%	7%	7%	6%	7%	7%	8%
Noord- Holland	16%	15%	16%	16%	16%	16%	16%	17%
Zuid-Holland	22%	19%	20%	20%	20%	20%	20%	22%
Zeeland	1%	2%	1%	2%	2%	2%	2%	2%
Noord- Brabant	16%	16%	16%	15%	15%	15%	15%	15%
Limburg	6%	7%	7%	7%	8%	7%	7%	7%

RAPPORTAGE VAN DE RESULTATEN

Bij het maken van vergelijkingen tussen de metingen van verschillende jaren zijn alleen de deelnemers meegenomen die aan meerdere metingen hebben meegedaan. Dit geldt niet voor de afzonderlijke resultaten in de afbeeldingen: hierbij is steeds de volledige steekproef meegenomen.

Bij sommige vragen was het mogelijk te antwoorden met 'Ik weet het niet'. Als deze categorie buiten beschouwing is gelaten in een analyse staat dat vermeld in het rapport. In alle andere gevallen is de categorie wel meegenomen.

Voor de vragen over de deelname aan onderdelen van de Nationale Herdenking en Bevrijdingsdag, de vraag over wie men herdenkt tijdens 4 mei, de redenen waarom men wel of niet stilstaat bij 4 en 5 mei en de herdenkingen die men vorig jaar heeft gevolgd geldt: men moest per item antwoorden met 'nee' of 'ja', en niet slechts de antwoorden aanvinken die van toepassing waren. Voor deze methode is gekozen omdat een simpelere 'meer antwoorden mogelijk'-vraag bepaalde resultaten kan onderbelichten als mensen te snel door de vragen heen gaan.

Voor de tabellen en figuren geldt dat het door afrondingsverschillen voor kan komen dat de percentages niet exact tot 100% optellen.

VERSCHILLEN

Bij de resultaten van vooraf bepaalde vragen is gekeken of er verschillen zijn tussen leeftijdscategorieën en (migratie)achtergrond. Wanneer we spreken over 'zonder migratieachtergrond' betekent dit dat zowel de persoon zelf als beide ouders in Nederland zijn geboren. Van een bepaalde herkomstgroep (achtergrond) is sprake als de persoon zelf, of ten minste één van de ouders in het buitenland is geboren.

De hoogst gevolgde opleiding is als controlevariabele meegenomen in de analyse, er is niet gerapporteerd over verschillen naar opleiding.

Als in deze rapportage wordt gesproken van verschillen, betekent het dat het een significant verschil betreft. Er is rekening gehouden met een p-waarde van 0.05. Dit betekent dat bij een significant resultaat, de kans dat het gevonden verschil op toeval berust, 5% of minder is. Voor vergelijkingen tussen het voorgaande jaar en de huidige meting is de McNemar-toets of Wilcoxon Signed Ranks-toets gebruikt, afhankelijk van het aantal categorieën. Hierin zitten alleen deelnemers aan de jaren waarop wordt vergeleken. Aangezien de samenstelling van de groepen varieert in leeftijd, opleidingstype en/of herkomst (migratieachtergrond) zijn multivariate analyses (regressie) uitgevoerd waarin tegelijk opleiding, leeftijd en herkomst zijn opgenomen. De resultaten naar leeftijd en herkomst zijn gerapporteerd in hoofdstuk 6 (Verschillen tussen groepen).